

LUND UNIVERSITY

Våldets komplexitet och gamla paradig. Om utmaningar och svårigheter i arbetet med våld i nära relationer.

Mattsson, Tina

2011

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Mattsson, T. (2011). *Våldets komplexitet och gamla paradig. Om utmaningar och svårigheter i arbetet med våld i nära relationer.* (Meddelande från Socialhögskolan; Vol. 2011, Nr. 5), (Research Reports in Social Work; Vol. 2011, Nr. 5). Socialhögskolan, Lunds universitet.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Meddelanden från Socialhögskolan 2011:5

Våldets komplexitet och gamla paradig

Om utmaningar och svårigheter i arbetet
med våld i nära relationer

Tina Mattsson

ISSN 0282-6143

© Socialhögskolan

Redaktör: Torbjörn Hjort

Adress: Lunds Universitet, Socialhögskolan, Box 23, 221 00 Lund

Innehåll

1. ATT SAMMANFÖRA MÅLGRUPPER OCH PERSPEKTIV: ETT SPÄNNINGSFÄLT	4
FRÅN MÄNS VÅLD MOT KVINNOR TILL VÅLD I NÄRA RELATIONER	4
ATT BEMÖTA OCH ARBETA MED ETT KOMPLEXT VÅLD	6
FEMINISTISKA TOLKNINGAR OCH ETT RELATIONELLT VÅLD	7
UTVÄRDERINGENS FOKUS	9
2. METOD OCH TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	10
FORSKNINGSPROCESSEN	10
GENOMFÖRANDET AV INTERVJUER	11
GENOMFÖRANDET AV OBSERVATIONER	12
STUDIER AV DOKUMENT	14
BEARBETNING OCH ANALYS AV DET EMPIRISKA MATERIALET	14
HANTERINGEN AV MATERIALET OCH ANONYMITET	15
FORSKARROLLEN, NÄRHET OCH DISTANS	16
MINA UTGÅNGSPUNKTER OCH FÖRFÖRSTÅELSER	18
BEGREPPSANVÄNDNING	19
UTVÄRDERINGENS UPPLÄGGNING	20
3. EN VERKSAMHETS BÖRJAN, UPPBYGGNAD OCH ORGANISERING	21
VERKSAMHETENS UPPDRAG	21
STARTSKEDET: DET FÖRSTA ÅRET	22
STRUKTURER FÖR ARBETET PÅ AVDELNINGEN	23
DET KLINISKA ARBETET: INNEHÅLL OCH ARBETSSÄTT	24
GRUPPBEHANDLINGEN I GEMENSKAP OCH INDIVIDUELLT ARBETE I ENSAMHET	26
ATT UTVECKLAS MED ARBETET	28
VERKSAMHETENS FORTSÄTTNING OCH UTVECKLING	29
4. I VÅLDETS NÄRVARO	31
GRUNDANTAGANDEN OM VÅLD	31
ATT FÖRHÅLLA SIG TILL ETT KOMPLEXT VÅLD	33
VÅLD I PRAKTIKEN	35
MOTSTÅND MOT EN STRUKTURELL FÖRSTÅELSE	37
ANDRA ALTERNATIVA FÖRSTÅELSER	38
SYSTEMTEORI SOM SPÄNNINGSFÄLT: TEORIN ELLER VÅLDET	41
SYNLIGGJORDA MÄN OCH NEUTRALISERAT VÅLD	43
ALLT BLIR RELATIVT	46
SAMMANFATTANDE ANALYS	48
5. FRÅNVARON AV VÅLD	49
RÄDSLAN FÖR ATT KOMMA I KONFLIKTER SOM SPLITTRAR	49
ATT "TAPPA" VÅLDET	50
ATT NÄRMA SIG FRÅGAN OM VÅLD	53

ATT BROMSAS I ARBETET	55
ATT UNDVIKA VÅLD, ATT UNDVIKA KONFLIKT.....	56
SAMMANFATTANDE ANALYS	57
6. KÖNADE MÖTEN, KÖNAD BEHANDLING.....	60
ATT BEHÅLLA PERSPEKTIVEN	60
ATT MÖTA OLIKA MÅLGRUPPER: LIKA, MEN OLIKA	62
TERAPEUTEN OCH DET KÖNADE MÖTET	63
NÄR KÖN GÖR SIG PÅMINT	65
MÖJLIGHETEN ATT LUCKRA UPP KÖNSORGANISERINGEN	69
SAMMANFATTANDE ANALYS	70
7. TEORETISKA REFLEKTIONER	72
ATT SAKNA EN GEMENSAM GENUSVETENSKAPLIG GRUND.....	72
KOMPLEXT VÅLD – KOMPLEXA FÖRSTÅELSER.....	74
GENERALISTEN SOM BLEV SPECIALIST.....	78
ORGANISATIONENS BROMSANDE STRUKTUR	79
BEGRÄNSAD MÅNGFALD	80
8. AVSLUTANDE DISKUSSION	81
NÅGRA AVSLUTANDE REFLEKTIONER.....	83
REFERENSER	86
BILAGA	91

1. Att sammanföra målgrupper och perspektiv: ett spänningsfält

Denna utvärdering riktar fokus mot arbetet vid en nystartad enhet som jag valt att kalla Avdelningen, en specialistenhet inom socialtjänsten som arbetar med våld i nära relationer. Avdelningen riktar sig till kvinnor, män och barn som har erfarenheter av eller lever i nära relationer där det förekommer våld. Ambitionen är att nå en bred målgrupp och utgångspunkten är att ett helhetsperspektiv som inkluderar alla parter i en relation där det förekommer våld ger en viktig grund för att arbeta med skyddsplanering, riskbedömningar och behandlingsinsatser. Genom att möta olika målgrupper i en samlad verksamhet är tanken att det finns möjlighet att utveckla och erbjuda olika behovsanpassade åtgärder för samtliga parter på ett sätt som gör att insatserna kompletterar varandra. Verksamhetens mål är att bidra till att våld i nära relationer upphör, att fler, både enskilda personer och familjer, får hjälp genom direkta insatser men även genom att kunskapen ökar om våld i nära relationer inom Socialtjänsten, dess samarbetspartners samt hos allmänheten. Genom Avdelningens arbete ska dessutom både intern och extern samverkan öka i arbetet med våld i nära relationer. I verksamhetens uppdrag ingår att utveckla och vidareutveckla metoder för detta arbete samt fördjupa och utveckla formerna för samarbetet med omgivande instanser och myndigheter.

Avdelningens uppdrag bör förstås i relation till den utveckling som kunskapen om och arbetet med mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer, genomgått under senare år. Det är därför värt att börja med en kort beskrivning av hur stödet till kvinnor som utsatts för mäns våld förändrats från att ha organiserats av ideella kvinnojourer till att allt mer åläggas socialtjänstens verksamheter och därmed också bli en komplex fråga om våld i nära relationer. Det är också värt att ge en bild av hur de olika förståelser av våld i nära relationer som finns inom fältet har utvecklats, så att detta kan fungera som en utgångspunkt och förståelseram för Avdelningens arbete samt de utmaningar som detta står inför.

Från mäns våld mot kvinnor till våld i nära relationer

Frågan om mäns våld mot kvinnor stod länge utanför den politiska och offentliga dagordningen. Mäns våld mot kvinnor betraktades som något normalt, som en privat angelägenhet och som individuella problem, vilket gjorde att det inte sågs som en vare sig politisk eller offentlig angelägenhet (Eduards 2002; Wendt Höjer 2002). Under 1970-talet växte sig kvinno rörelsen allt starkare och den kom att bli en viktig aktör både för att uppmärksamma frågan om mäns våld och för att utveckla ideella verksamheter där kvinnor som utsätts för våld kunde få hjälp och skydd (Eduards 2002). Kvinnorörelsen och den feministiska forskningen har på många sätt kommit att påverka den politiska debatten och utformningen av de verksamheter som finns för att stödja och hjälpa de kvinnor (och män) som lever i eller har erfarenheter av relationer där det förekommer våld. Den feministiska förståelsen av mäns våld mot kvinnor kom därför också på många sätt att påverka debatten och tolkningen av våldet, en tolkning som förstår våldet som en konsekvens av samhällets ojämlika maktordning mellan kvinnor och män (se ex. Lundgren 2002, Lundgren, Heimer, Westerstrand & Kalliokoski 2001; Cavanagh,

Dobash, Dobash & Lewis 2001). Denna tolkning gjorde också frågan påtagligt politiskt laddad och svår, inte minst eftersom den synliggör kvinnors utsatthet för mäns våld men också eftersom den synliggör mäns överordning (ex. Eduards 2002; Nilsson 2009; Steen 2003; Wendt Höjer 2002). Wendt Höjer (2002) visar exempelvis hur frågan om mäns våld mot kvinnor på initiativ av kvinnorörelsen successivt aktualiserats och debatterats politiskt från 1930-talet och framåt och hur frågan bemötts med både motstånd och ointresse. Hon visar med tydlighet hur feministiska/strukturella tolkningar allt mer kommit att få gehör och vinna mark, något som gjort att tolkningen av våldet förändrats från att ha placerat våldet i hemmet och förstått det som en naturlig del av den privata relationen under 1930-talet, till att förstå det som ett uttryck för mäns överordning och kvinnors underordning och som en begränsning av kvinnors demokratiska rättigheter under 1990-talet.

Etnologen Gabriella Nilsson (2009) menar att den politiska diskussionen om mäns våld mot kvinnor tog fart på allvar under slutet av 1980-talet och att reella effekter av denna kom mot slutet av 1990-talet i samband med Kvinnofridsreformen (s. 163). Ointresset för frågan gjorde att det länge i första hand var ideella kvinnoorganisationer som genom kvinnojourer erbjöd kvinnor som utsatts för mäns våld hjälp, stöd och skydd. Stat och kommuner gav endast begränsat stöd till dessa jourer och visade ovilja och ointresse både för dem och för möjligheten att utveckla motsvarande verksamheter inom exempelvis de kommunala socialtjänsternas regi (Eduards 2002). Det under åren ökande politiska intresset för frågan har dock bland annat inneburit att ansvaret för att ge stöd och hjälp till utsatta kvinnor successivt förskjutits från ideella organisationer och kvinnojourer till kommuner och socialnämnder (Nilsson 2009; Wendt Höjer 2002). 1997 ändrades socialtjänstlagen så att socialnämnden fick ett ökat ansvar för att kvinnor som utsatts för våld eller andra övergrepp i hemmet får stöd och hjälp för att förändra sin situation (Prop 1997/98:55 s. 16), något som inneburit att det under senare år blivit allt vanligare att socialtjänstbaserade verksamheter arbetar med det som allt oftare omtalas som "våld i nära relationer".

Beskrivningen av våldet som "mäns våld mot kvinnor" har successivt övergetts allt mer för den mer könsneutrala tolkningen mäns våld mot kvinnor, där våldet beskrivs som existerande i en relation men där vem som utövar våld mot vem är odefinierat (jfr Wendt Höjer 2002). Utgångspunkten i den förståelse som utvecklats kring våldet är en mer komplex och dynamisk syn på relationer där det förekommer våld, där utgångspunkten är att våld kan utövas på många sätt och mellan både kvinnor och män och mot barn. Att arbeta med våld i nära relationer handlar om att vara öppen för denna komplexitet och förmå arbeta med våldsrelationer som en helhet. Detta innebär också att det blir allt vanligare med verksamheter som har ambitionen att, precis som Avdelningen, arbeta med alla i våldsrelationen involverade parter. Traditionellt sett har verksamheter som arbetar med våld i nära relationer varit könsseparerade. De ideella kvinnojouren har drivits av kvinnor och riktat sig till kvinnor. Parallellt med dessa jourer har kriscentra för män etablerats och även dessa har drivits av män och riktat sig till män. Successivt har även barnverksamheter för barn med erfarenheter av våld inrättats och dessa har ofta varit knuta till kvinnoverksamheterna. De olika verksamheterna har ofta *samarbetat* med varandra men de har arbetat *enskilt* och *parallellt*. När nu socialtjänsten blir en allt mer central aktör blir det allt vanligare med verksamheter av det slag som är föremål i denna utvärdering, det vill säga verksamheter

som riktar sig och tar emot både kvinnor, män och barn som levt eller lever i relationer där det förekommer våld. Detta är alltså ett nytt sätt att organisera och arbeta med våld i nära relationer.

Att sammanföra kvinnor, män och barn och skapa en verksamhet för alla målgrupperna kan innebära nya och mer komplexa arbetssätt, något som kan innebära fördelar. Det kan till exempel vara möjligt att man på nya sätt kan förstå och arbeta med kvinnor och män som lever relationer där det förekommer våld eftersom det finns bättre möjligheter att få ett helhetsgrepp om situationen. Arbetssättet ger även nya möjligheter att främja barns behov när alla parter involveras i arbetet på ett aktivt och sammanhållet sätt. Det är dessutom möjligt att man når kvinnor och män som lever i relationer där det förekommer våld på ett annat sätt än separerade verksamheter gör. Åtskilda kriscentra/jourverksamheter för kvinnor respektive män riskerar att bygga på och skapa föreställningar om kvinnor som offer och män som förövare, något som bidrar till stereotypifiering och stigmatisering. Forskning har visat att detta kan påverka både kvinnors och mäns benägenhet att söka hjälp. Margareta Hydén (2002), forskare i socialt arbete, visar exempelvis hur kvinnor som utsatts för våld undviker att söka behandling när de uppfattar att de blir betraktade som offer. Liknande tendenser visas av Catharina Carlsson (2008) som i sin magisteruppsats i folkhälsovetenskap visar betydelsen av att män inte känner sig dömda på förhand när de söker hjälp och skall gå in i en behandling för våldsamt beteende (jfr Hydén 1995, Dobash, Dobash, Cavanagh & Lewis 1999; Hearn 1998). En verksamhet som riktar sig till både kvinnor och män utmanar denna stereotypifierande uppdelning och gränserna för vem som blir slagen och vem som slår. Detta kan göra att det kan vara lättare att söka hjälp eftersom kvinnor och män inte i förväg uppfattar sig definierade som offer eller förövare. Helhetsgreppet kan dessutom ge en bild av att man inte tar parti för en av parterna utan att man har som syfte att hjälpa och stödja individer att hantera och ändra sitt beteende, något som till exempel kan vara värdefullt för par som fortsätta leva ihop och som behöver hjälp för att kunna stoppa våldet i sin relation. När verksamheten utmanar gränserna för vem som slår och vem som blir slagen finns även en möjlighet att nå kvinnor och män som bryter mot den våldsrelation där mannen är den som slår och kvinnan är den som är slagen, dvs. att nå kvinnor som slår och män som blir slagna i både hetero- och homosexuella relationer, något som annars visat sig vara svårt (se ex. Hofrén 2007; Holmberg & Stjernqvist 2005; Bangura Arvidsson & Mattsson 2008).

Att bemöta och arbeta med ett komplext våld

Utformningen av arbetet vid den Avdelning som står i fokus för denna utvärdering kan ses som en del i utvecklingen mot en allt mer komplex förståelse av våld i nära relationer.¹ Detta sätt att se på och förstå våld kräver andra former av arbetssätt än de traditionella och könsseparerade. Avdelningen kan förstås som att den praktiserar och utvecklar de nya arbetssätt som successivt utvecklas parallellt med en komplex förståelse av våld i nära relationer eftersom den tar ett samlat grepp och riktar sig till både kvinnor, män och barn. Det blir angeläget att inte bara nå de relationer där våldet är förenat med makt och kontroll utan att även nå par som har en hög

¹ En utveckling som eventuellt kan ses som nästa steg i hur mäns våld mot kvinnor debatteras och förstås i svensk praktik, politik och forskning (jfr Nilsson 2009).

konfliktnivå och som använder våld mot varandra. Det blir även viktigt att skapa verksamheter som kan hantera mer än kvinnors utsatthet och mäns våldsutövning, dvs. som har kunskap om och som kan arbeta med kvinnors våld och mäns utsatthet. Avdelningen är en verksamhet med denna form av ambition, dvs. att ansluta sig till detta ”nya paradigm”, som de ibland själva säger, och att med ett brett angreppssätt arbeta med olika former av våldsrelationer, olika våldsutövare och olika våldsutsatta.

En svårighet för Avdelningen är att när våldet förstås som komplext skall de som arbetar med frågan och de metoder de använder förmå möta denna komplexitet och de olika parter som den involverar. Forskning har visat att behov och erfarenheter hos den som slår respektive blir slagen är olika. Män som utövat våld har exempelvis visat sig vara mindre benägna att se, acceptera och ta ansvar för våld. Få män söker självmant hjälp för sitt våldsamma beteende medan kvinnor som blivit slagna ofta frivilligt söker hjälp för att komma undan våld (Holmberg & Bender 1997). Kvinnor och män kan ha väldigt olika syn på och upplevelser av våldet. Sociologerna Carin Holmberg och Christine Bender (1997) konstaterar att bland de män som frivilligt sökt sig till traditionella Mansjourer och Kriscentra p.g.a. av skilsmässa/separation har det förekommit våld i hälften av fallen, det tenderar dock att vara för separationen och inte för våldet som männen sökt hjälp. Kvinnor söker oftare självmant hjälp och upplever misshandelssituationen som ett problem (s. 59). Traditionellt sett har det funnits en påtaglig skillnad mellan de verksamheter som riktar sig till kvinnor och verksamheter som riktar sig till män. Medan Kvinnojourer och Kriscentra för kvinnor uttalat riktar sig till kvinnor som utsatts för mäns våld, riktar sig Mansjourer och Kriscentra i första hand till män som upplever relationskriser och inte till män som är våldsamma, även om de ser som sin uppgift att ta emot den senare gruppen (Holmberg & Bender 1997, s. 11). Utifrån detta kan man också förstå att utgångspunkterna för ett behandlingsarbete med män traditionellt sett varit annorlunda än utgångspunkterna för behandlingsarbete med kvinnor. Retoriken gentemot de olika grupperna har också sett olika ut. Medan Kriscentra för kvinnor traditionellt erbjudit hjälp och stöd i frågor om våld, har Kriscentra och jourer för män använt sig av en ”mjukare” retorik som inte specifikt lyfter fram våldsfrågor.

Feministiska tolkningar och ett relationellt våld

Det är värt att säga några ord om på vilka sätt våld i nära relationer tolkats. Jag nämnde ovan att kvinnorörelsen och den feministiska forskningen varit viktiga för att uppmärksamma och synliggöra mäns våld mot kvinnor och att de varit centrala aktörer i arbetet för att föra in frågan i den politiska debatten och offentliga rummet. Feministiska tolkningar av våld, som innebär ett uppmärksammande av mäns våld mot kvinnor och baseras i en tolkning av att våldet är en konsekvens av samhällets ojämlika maktordning mellan kvinnor och män (se ex. Lundgren 2002, Lundgren, Heimer, Westerstrand & Kalliokoski 2001; Cavanagh, Dobash, Dobash & Lewis 2000), har därför också varit centrala och på många sätt fått ett stort genomslag i förhållande till hur våldet skall förstås och tolkas (även om de mött starkt motstånd, se ex. Eduards 2002; Wendt Höjer 2002; Steen 2003). Dessa tolkningar är inte nödvändigtvis enhetliga och homogena, utan inom fältet finns en rad olika sätt att förstå och använda den feministiska utgångspunkten för tolkning. Sociologen Anne-Lie Steen (2003) studerar den kunskapsut-

veckling skett kring mäns våld mot kvinnor och menar att detta är ett diskursivt slagfält där olika tolkningar av våldet gör sig hörda. Steen menar att forskningen om mäns våld mot kvinnor är förhållandevis enhetlig i sina strukturella utgångspunkter men att den trots det är ett "diskursivt kraftfält", där olika perspektiv ges olika tyngd när våldet skall förklaras. När våldet väl tolkas och begripliggörs kan det därför förstås på olika nivåer som betonas mer eller mindre av olika forskare: betoningen kan läggas på *strukturella förståelser* där utgångspunkten är att strukturella könsmönster upprätthåller våld, på *individinriktade förståelser* som fokuserar betydelsen av enskilda mäns erfarenheter och uppväxtvillkor för deras användning av våld eller *relationsinriktade förståelser* som betonar samspelet och förhandlingar mellan parterna som ingår i en relation där det förekommer våld. Hur våld i nära relationer skall tolkas och förstås är alltså inte givet inom den feministiska tolkningssfären och Steen visar hur olika forskare som haft stor betydelse för utvecklingen av kunskapsfältet och som alla tar den feministiska strukturella förklaringen av våldet som utgångspunkt, ändå i slutändan analyserar och förstår våldet på olika sätt.

Det är viktigt att uppmärksamma att den feministiska/strukturella tolkningen av mäns våld mot kvinnor under senare år på ett särskilt tydligt sätt har utmanats av vad som ibland kallas familjevåldsperspektiv, och ibland systemteoretiska perspektiv. Med dessa perspektiv förstås våldet som ett resultat av ett systemiskt samspel mellan de involverade parterna och tolkas i relationella termer och förstås som en konfliktupptrappning mellan två aktiva parter. Med utgångspunkt i detta perspektiv beskrivs inte sällan kvinnor och män som lika våldsamma (se tex. Archer 2000). Feministiska och systemteoretiska perspektiv och de tolkningar av våldet som de möjliggör innebär två olika förståelser av våld i nära relationer. Feministiska perspektiv har utgångspunkt i och synliggör den betydelse som maktrelationen mellan kvinnor och män har för våldet. Det systemteoretiska perspektivet synliggör inte denna dimension i våldet men har å andra sidan en möjlig styrka i att synliggöra hur interaktionen mellan de involverade parterna kan påverka våldet. Ur ett feministiskt perspektiv blir det systemteoretiska perspektivet problematiskt eftersom mannens överordning osynliggörs, något som riskerar att leda till att mäns våld mot kvinnor tenderar att framställas som en konsekvens av kvinnornas felaktiga agerande. Ur ett systemteoretiskt perspektiv är den feministiska tolkningen problematisk eftersom den på ett alltför enhetligt och stereotypifierande sätt lyfter fram män som våldsutövare och kvinnor som offer för mäns våld.

Sociologen Michel P Johnson (2006) har problematiserat uppdelningen mellan de olika sätten att förstå våld i nära relationer och har visat hur de olika förklaringsinriktningarna uppmärksammar och belyser olika former av våldsrelationer. Medan feministisk forskning i första hand baseras på data från myndigheter hämtar familjevåldsforskningen data från surveystudier med representativt urval. Johnson menar att detta leder till snäva och problematiska bilder eftersom data från myndigheter ofta innehåller våld som inkluderar aspekter av makt och kontroll och där män ofta är den våldsutövande parten medan kvinnor är den våldsutsatta. Detta material innehåller inte det relationella våld som förekommer i surveystudierna eftersom kvinnor och män som lever i denna form av våldsrelationer sällan söker hjälp hos polis, socialtjänst eller jourcentra. Surveystudierna å andra sidan, innehåller inte det makt och kontrollvåld som myndigheter kommer i kontakt med eftersom de som lever i den formen av våldsrelationer ofta inte besvarar enkätstudier.

Utifrån detta menar Johnson att båda perspektiven har något att säga om våld i relationer och att vi måste förstå våld som ett komplext fenomen, det finns flera olika former av våldsrelationer. En viktig aspekt för att förstå skillnader mellan olika former av våld är att förhålla sig till om makt och kontroll är inslag i våldsrelationen eller inte. När makt och kontroll blir inslag i våldet är det sällan ett "jämnt" relationsvåld utan är ett våld som utövas av män mot kvinnor för att dominera, underordna och kontrollera. Kvinnor kan svara på detta våld genom att själva använda våld, men detta våld inkluderar då sällan makt och kontroll. Våldsrelationer utan makt och kontrollinslag skiljer sig tydligt från dessa relationer och här menar Johnson att vi kan finna ett våld som är resultatet av konfliktupptrappning och där både kvinnor och män är delaktiga, ibland till och med på lika villkor (se även Johnson 1995; Johnson & Ferraro 2000; Pope & Stefansen 2006).

Avdelningen som står i fokus i denna rapport kan förstås i skenet av den utveckling som frågan om mäns våld mot kvinnor genomgått och där fokus allt mer kommit att riktas mot ett våld som förstås som komplext och som utövar i komplexa relationer. Avdelningen, som arbetar med alla målgrupper (kvinnor, män och barn), har att hantera en mångfacetterad målgrupp där par kan söka hjälp i en gemensam vilja att förändra sin situation, men de kan även ha fall där kvinnor och män har olika upplevelser av våldet, där barn utsatts för sina föräldrars våld eller där kvinnor och barn är utsatta för mäns våld (jfr Johnson 2006). I detta arbete finns olika former av spänningar, spänningar mellan nya och gamla tolkningar av våld i nära relationer och spänningar mellan kvinnors och mäns upplevelser och berättelser. Detta gör att Avdelningen behöver utveckla och reflektera kring hur metoder och arbetssätt skall/kan utformas och utvärderings syfte är att belysa hur verksamheten kan vidareutvecklas och hitta verksamma och fungerande arbetssätt.

Utvärderingens fokus

Utgångspunkten för utvärderingen är kommunens och verksamhetens önskan om att den skulle belysa verksamhetens utveckling och arbetssätt, dvs. i första hand rikta fokus mot hur uppstartsarbetet fungerat, hur verksamheten och organisationen successivt arbetat fram metoder och arbetssätt samt hur dessa arbetssätt fungerar. En utvärdering kan i förhållande till frågor som dessa bidra med perspektiv och fördjupande kunskaper för det fortsatta arbetet med att utveckla användbara metoder.

Syftet med utvärderingen är utifrån detta att med särskilt fokus på arbetssätt och utveckling belysa verksamheten samt att bidra till utvecklingen av arbetssätt och metoder för arbetet. Följande frågeställningar centrala:

- Hur konkretiseras verksamhetens mål och utgångspunkter i centrala styrdokument?
- Hur organiseras arbetet på Avdelningen? Vilka metoder och arbetssätt finns?
- Hur uppfattar personalen möjligheter och svårigheter i behandlingsarbetet?
- Hur påverkas verksamhetens etablering av processer relaterade till kön och våld?

En konkret konsekvens av utvärderingen är att peka på och konkretisera eventuell inriktning för fortsatt utvärdering av verksamheten.

2. Metod och tillvägagångssätt

Utvärderingens syfte är alltså att belysa verksamhetens utveckling och arbetssätt samt att öka kunskapen om hur vi kan förstå och arbeta i en verksamhet som arbetar med våld i nära relationer. Särskilt fokus kommer att riktas mot att undersöka de processer som präglar och formar en verksamhet som arbetar med våld i nära relationer och ambitionen är att bidra till att förändra och påverka utvecklingar som är negativa i förhållande till verksamhetens mål (jfr Eriksson & Karlsson 2008, s. 56). För att kunna fånga detta har jag valt att använda mig av kvalitativa metoder i form av intervjuer, observationer och dokumentstudier. Det kvalitativa tillvägagångssättet ger en fördjupad och komplex bild av verksamheten, det arbete som utförs där och hur personalen resonerar kring och förstår desamma (jfr Alvesson & Deetz 2000; Davies & Esseveld 1989, s. 15; Acker, Esseveld & Barry 1982; May 2001).

Forskningsprocessen

Utvärderingen omfattar en arbetsinsats om totalt sex månaders heltidsarbete, vilka har fördelats över en tvåårsperiod. Första året ägnades åt fältarbete och insamling av empiri och andra året åt bearbetning och analys samt skrivande. Empiriinsamlingen är genomförd mellan februari 2009 och mars 2010. Första gången jag besökte verksamheten i februari 2009, var jag på plats under ett par dagar och träffade personalen, gjorde ett antal informella intervjuer samt följde och skapade en bild av arbetet. Jag har utöver detta tillfälle gjort tre mer omfattande nedslag i verksamheten, tre perioder då jag varit mer på plats och deltagit i olika inslag samt gjort intervjuer: maj-juni och november-december 2009 samt jan-feb 2010. De två sista perioderna skiljdes inte bara åt av jul-nyårsuppehållet utan framför allt av det faktum att verksamheten vid årsskiftet kom att omorganiseras och slås samman med en annan liknande verksamhet.

Observationer, intervjuer och studier av olika dokument har gjorts parallellt. När jag har besökt verksamheten har jag observerat det arbete som pågått och deltagit vid de verksamhetsinslag som varit möjliga att delta i. Jag har gjort både formella och informella intervjuer. Jag har löpande tagit del av centrala dokument som hel- och delårsrapporter, verksamhetsuppdrag och en dagboksjournal som personalen fört för att dokumentera sitt arbete. I början av studien gjorde jag både observationer och intervjuer, sedan intensifierades intervjuerna medan observationerna blev färre. Under de sista besöken i verksamheten inriktade jag mig helt på observationer och fick då möjlighet att delta vid fler aktiviteter och inslag i verksamheten än tidigare.

Jag har släppts in i och välkomnats i verksamheten men det har inte alltid varit helt lätt att synkronisera personalens tillgänglighet och de inslag i verksamheten som jag velat få insyn i, med min egen möjlighet att vara på plats. Detta gjorde bland annat att mina besök sköts upp något under hösten 2009 då egentligen ett tidigare nedslag var planerat, något som å andra sidan gav utrymme för ytterligare besök och deltagande under början av 2010. Studiens upplägg har delvis även kommit att formas av de förändringar som verksamheten genomgått under den tid som jag följt arbetet på enheten. En stor organisationsförändring under hösten 2009 med genomslag 2010 gjorde det angeläget att följa verksamheten vid ytterligare några tillfällen under januari och februari under 2010.

När rapporten väl publiceras vid årsskiftet 2010/2011 är det ett år sedan jag senast deltog i verksamheten vid Avdelningen. Fältarbetet gjordes under 2009 medan bearbetningen och analysen genomfördes under 2010. Rapportens innehåll måste därför ställas i relation till att mycket kan ha hänt och förändrats vid Avdelningen sedan jag avslutade fältarbetet. Det är exempelvis fullt möjligt att fokus riktats mot flera av de frågor jag lyfter fram som angelägna.

Genomförandet av intervjuer

Jag har genomfört semistrukturerade intervjuer med personalen, både enskilt och i grupp, samt med den verksamhetschef som ledde arbetet vid Avdelningen under tiden för utvärderingen. Under våren 2009 intervjuade jag verksamhetschefen i en individuell intervju samt personalen i grupper om 2-3 personer. Vid denna tidpunkt genomförde jag både intervjun med verksamhetschefen och gruppintervjuerna förutsättningslöst. Dessa intervjuer gav tillsammans med observationerna en förståelse för hur personalen tänkte om verksamheten och hur den var uppbyggd. De gav även en bild av vilka frågor som upptog personalen och gav en grund för de individuella intervjuer som jag gjorde senare samma vår. I denna omgång intervjuade jag alla i personalgruppen samt verksamhetschefen individuellt. I dessa intervjuer kom personalens enskilda röster och funderingar att framträda tydligare, och de fick en möjlighet att förtydliga och utveckla sina tankar om verksamheten och sitt arbete, därmed blev bilden av de dilemman som personalen brottades med tydligare (jfr May 2001, s. 150). Under hösten gjorde jag återigen två gruppintervjuer med 2-3 personer i varje grupp. Denna gång mer formella och tydligare inriktade på teman som utkristalliserat sig under de individuella intervjuerna. Sammanlagt har jag gjort fyra gruppintervjuer och åtta individuella intervjuer. De individuella intervjuerna har tagit ca en och en halv timma att göra, gruppintervjuerna ca två timmar.

Syftet med gruppintervjuerna var att skapa en dialog och ett samtal mellan de olika intervjupersonerna för att de tillsammans skulle generera ett samtal som gav nya infallsvinklar och upptäckter i förhållande till utvärderingens fokus (jfr May 2001, s. 153). Medan det i de första och mer informella samt löst hållna gruppintervjuerna var förhållandevis lätt att få personalen att berätta om verksamheten på ett reflekterande och dynamiskt sätt, var detta svårare i de gruppintervjuer jag gjorde i den andra omgången. Dessa intervjuer var mer formella, de spelades in och jag hade arbetat fram två teman med olika frågor som jag ville diskutera och hade frågor kring; vad kön betyder i verksamheten samt vad personalens individualisering och specialisering i förhållande till olika arbetsområden betyder för hur verksamheten och dess arbetssätt utvecklats. Detta visade sig vara delvis svårt att prata om och min bedömning är att det berodde på flera olika saker. En anledning kan vara att mina båda teman var områden som personalen i övrigt inte pratat så mycket om, vilket var en anledning till att jag ville intervju dem särskilt om dem. Detta gjorde dock att de inte hade en gemensam förståelse av dessa områden och de tycktes ha svårt att utforska dem på djupet i intervjuerna. En annan aspekt var att verksamheten vid denna tidpunkt var inne i den omorganiseringsprocess som kom att präglade den mot slutet av utvärderingsperioden, något som gjorde att personalen var upptagna av denna. Jag lät dem få utrymme att kommentera dessa förändringar i intervjuerna, något som ledde till att de indirekt pratade om de teman som jag hade för avsikt. En tredje aspekt var att en av de båda gruppintervjuerna i denna andra intervjuomgång

genomfördes efter att Avdelningen haft en planeringsdag där de teman jag planerat för intervjun på många sätt aktualiserats. Detta kan ha gjort att intervjupersonerna upplevde att mina teman var något de precis ventilerat alternativt att de skulle diskuteras vid kommande tillfällen som planerats in under planeringsdagen, varför deras diskussion inte riktigt tog fart. Den betydelse som gruppdynamik har skall inte heller underskattas vid gruppintervjuer. Givetvis påverkar intervjupersonerna varandra och av att vara i sällskap. Mitt intryck i gruppintervjuerna var dock att intervjupersonerna förhöll sig på ungefär samma sätt som i de enskilda intervjuerna och att de inte i någon större grad verkade anpassa sig till eller tystas av gruppens diskussion.

Både de individuella intervjuerna och gruppintervjuerna har präglats av en avslappnad stämning och ett öppet reflekterande från de olika intervjupersonernas sida. Jag har många gånger imponerats och fascinerats av hur de jag intervjuat reflekterat kring den verksamhet de är en del av och deras förmåga att tala om och sätta ord på sina tankar och känslor. Några av intervjupersonerna har varit mer verbala och mer drivna i förhållande till att vilja diskutera de aspekter som utvärderingen tagit upp. Detta har gjort att dessa intervjuer utgjort ett välfyllt material. Några av intervjupersonerna var mer fundersamma och försiktiga i förhållande till områden jag frågade om, något som i sin tur inneburit att de intervjuerna blev något kortare och mer vaga i sitt innehåll. Jag menar att detta delvis återspeglar ett empiriskt resultat i förhållande till att det finns olika styrkor och krafter i personalgruppen i förhållande till olika frågor, där några är mer drivna och klara över sina ställningstaganden än andra (något som syns i empirin och analysen).

Vid något tillfälle har intervjusituationen varit något spänd och det har varit svårt att få intervjupersonen att tala. Jag uppfattade särskilt att det i början av utvärderingen fanns en viss försiktighet bland personalen i förhållande till vem jag var och vad den utvärdering som jag var anlitad att göra skulle handla om och innehålla. Personalen frågade mig om detta och även om jag svarade med den tydlighet jag kunde var min upplevelse att de till viss del var fundersamma kring vad jag egentligen skulle göra. Min upplevelse var dock att denna tveksamhet ganska snabbt gick över och att personalen, särskilt i samband med de individuella intervjuerna, fick en tydligare bild av utvärderingens fokus, av mitt arbete och kanske även av mig. Min roll i verksamheten blev därmed allt mindre ifrågasatt. När verksamheten så småningom påverkades av organisatoriska förändringar på ett väldigt påtagligt sätt, var min upplevelse att min roll som utvärderare blev mer efterfrågad. Här kom jag att ses som någon utanförstående som i den bemärkelsen av att jag också var innanförstående, skulle kunna ge min syn på förändringarna och peka på de effekter de kom att få.

Genomförandet av observationer

Jag har gjort observationer löpande under utvärderingens gång och jag har deltagit i de inslag i verksamheten som varit centrala för arbetssätten och metodutvecklingen men som inte inkluderat klienter. Målet har varit att genom observationerna få kunskap om verksamheten och det arbete som utförs där som intervjuer inte kan ge. Genom att själv delta i verksamheten och följa personalen i deras arbete och diskussioner är det möjligt att öka förståelsen av hur personalen arbetar med, resonerar kring och hanterar de ärenden och metoder de arbetar med. Deltagande

observationer ger en möjlighet att förstå det sammanhang som verksamheten och personalen utgör, något som är viktigt för att förstå de processer och den dynamik som verksamheten och arbetssätten utvecklas inom. Observationerna ger utifrån detta även en kunskap om verksamheten som kan vara användbar i intervjuerna (jfr May 2001, s. 178ff).

Jag har deltagit vid morgonmöten, arbetsplatsträffar, metodikdiskussioner, planeringsdagar, handledning, samarbetsmöten med andra verksamheter samt i de allmänna vardagsinslagen där särskilt lunchen varit ett centralt inslag. Jag gjorde bedömningen att jag inte skulle ha möjlighet att delta med en sådan kontinuitet i dessa verksamhetsinslag som skulle krävas för att klienterna skulle kunna känna trygghet inför mig, min närvaro och mitt uppdrag. Av etiska skäl valde jag därför bort att delta i inslag där klienter var delaktiga och jag har inte deltagit i klient-samtal eller i någon gruppverksamhet. Min bedömning var att utvärderingens begränsade omfång och den kunskap den kan bidra med inte kan motsvara det eventuella obehag som klienter i en utsatt situation skulle kunna känna av min närvaro eller den eventuella negativa påverkan för behandlingen som mitt deltagande skulle kunna ha. Jag har utifrån detta träffat få klienter under mina observationer men eftersom utvärderingen inte är inriktad på att undersöka klienternas erfarenheter, deltagande eller upplevelser av behandling är det ett mindre problem. Vad observationer av dessa inslag däremot skulle kunnat bidra med är en mer komplex bild av de olika behandlingsinsatserna samt hur personalen arbetar och brottas med olika problem och dilemma i praktiken. Nu har jag istället fått nöja mig med att förstå och undersöka detta genom personalens berättelser och genom deras samtal i olika forum som exempelvis ärendedragningar, handledning och metodutveckling.

Vid vissa tillfällen, särskilt i slutet av utvärderingsperioden, har jag ibland valt att vistas på Avdelningen även om jag inte haft intervjuer inplanerade eller något särskilt inslag i verksamheten att observera. Vid dessa tillfällen har jag befunnit på mig plats, deltagit i det jag kunnat och i övrigt suttit och arbetat i något av de rum som för tillfället varit möjliga att låna. Genom att vara på plats har jag kunnat vara med i vardagen på Avdelningen samtidigt som jag inte själv varit upptagen med att planera eller genomföra intervjuer. Några gånger i slutet av empiriinsamlingen valde jag att titta inom Avdelningen kort för att delta vid morgonmöten under drygt en timma. Dessa korta observationstillfällen var få men värdefulla eftersom de gav mig möjlighet att följa verksamhetens utveckling och eftersom de trots allt gav mig ytterligare tillfälle att ta del av ärendedragning och diskussioner i personalgruppen.

Under observationerna förde jag löpande anteckningar i en anteckningsbok som jag hade med mig. Det var inte min ambition att dölja att jag observerade, snarare tvärt om. Min upplevelse var att det fanns något avdramatiserande och avslappnande i att min roll som forskare och utvärderare var tydlig i de olika sammanhang jag deltog. Jag kände dock av stämningen och de samtal som fördes och valde ofta att inte skriva i situationer där samtalet berörde svåra klientärenden eller frågor som personalen brottades med eller var oense om. Vid dessa tillfällen var min föreställning att mitt skrivande kanske skulle uppmärksamma personalen på min närvaro och tolkas som ett särskilt intresse för samtalets innehåll och att det därmed skulle påverka eller i värsta fall hindra det, dvs. att personalen skulle sluta prata eller undvika att säga saker de kanske inte vill att jag skulle höra. Vid dessa tillfällen antecknade jag enstaka stödord och skrev sedan utförligare anteckningar efteråt. Efter mina besök i verksamheten renskrev jag mina observationsanteckningar.

Jag förde ytterligare anteckningar i dagbok och via mini-disk där jag reflekterade kring mina besök och det jag varit med om. I bilen på väg hem satte jag ofta mini-disken på inspelning och sedan pratade jag in mina funderingar, upplevelser och reflektioner. Dessa inspelade dagboksanteckningar skrev jag ut efter hand. Andra gånger väntade jag tills jag kom hem för att sätta mig ner och sammanfatta dagens händelser och intryck. I dessa olika former av dagboksanteckningar kommenterade och reflekterade jag kring de intervjuer jag gjorde.

Studier av dokument

Som en del i empiriinsamlingen har jag löpande tagit del av dokument som är centrala för verksamheten. Jag har samlat in allt ifrån olika styrdokument och målbeskrivningar, del- och helårsrapporter, manualer för vålds- och säkerhetsbedömning samt en dagbok personalen skrivit för att dokumentera det arbete som de gör samt tagit del av den litteratur som personalen använt när de startade upp verksamheten och tillsammans läste in sig på möjliga arbetssätt.

De olika dokumenten har jag i första hand läst för att orientera mig i verksamheten och få en bild av dess mål, ambitioner och arbetssätt. Utgångspunkten har varit att de olika dokumenten är viktiga för att förstå verksamheten i ett större sammanhang eftersom de ger en bild av den omgivande organisationen och dess förväntningar och krav. Vissa dokument ger en bild av hur personalen väljer att tolka och förhålla sig till sitt uppdrag, exempelvis vilken litteratur de väljer att läsa och diskutera samt hur de väljer att utforma olika manualer som de använder i behandlingsarbetet.

Den dagbok som personalen fört ger en bild av hur verksamheten utvecklats på ett enkelt och rakt sätt. Olika händelser beskrivs, som exempelvis studiebesök och deltagande vid olika konferenser. Berättandet är rakt och informativt och dagboken ger en mycket begränsad inblick i hur diskussioner förts inom Avdelningen och hur personalen eventuellt övervägt olika aspekter innan de valt att fatta beslut. Dagboken gav mig därför en god inblick i olika händelser relaterade till verksamheten men en begränsad förståelse av hur och på vilket sätt.

Bearbetning och analys av det empiriska materialet

Jag har bearbetat materialet parallellt med insamlingen av det. Målet har varit att successivt dra nytta av den kunskap och de insikter jag fått och använda den för att ställa fler och nya frågor både i intervjuer och under observationer. Sociologerna Karen Davies och Joke Esseveld (1989) har påpekat att i en kvalitativ studie sker ofta materialinsamling och bearbetning av materialet samtidigt, detta är en av den kvalitativa metodens poänger och styrkor (s. 40). Jag har under hela materialinsamlingsperioden löpande skrivit ut anteckningar och intervjuer och även skrivit ner idéer om tolkningar och teman som träder fram. Genom att bearbeta det empiriska materialet parallellt kom jag själv att se verksamheten och personalens beskrivningar av den och sitt arbete på nya sätt, som jag antagligen inte gjort om jag inte gått igenom intervjuutskriften och läst igenom mina egna anteckningar. Bearbetningen gav mig helt enkelt kunskap och genererade nya frågor. Detta gav särskilt observationerna ett fokus som växte successivt, även om jag försökte hålla min observerande blick öppen för vad som hände, uppmärksammade bearbetningen mig på inslag och incidenter som var värda att uppmärksamma särskilt, exempelvis hur de processer ser hur som gör att våld försvinner och osynliggörs i personalens samtal

och diskussioner, eller hur och när våld uppmärksammas i olika situationer. Att se något av detta hända vid ett tillfälle och sedan bearbeta mina iakttagelser, gav mig redskap för att vid andra tillfällen tydligare och mer konkret uppmärksamma liknande processer.

När fältarbetsperioden var över drog jag mig undan med materialet och påbörjade en bearbetning av detta som helhet. Utöver de gruppintervjuer jag gjorde inledningsvis har alla intervjuerna spelats in. Vid de första intervjuerna förde jag anteckningar som jag sedan renskrev, detta eftersom jag inte hade tillgång till inspelningsteknik vid detta tillfälle och att jag ville att samtalen skulle vara informella och spontana snarare än tydliga intervjusituationer. Allt inspelat material har transkriberats ordagrant och alla muntliga eller skriftliga anteckningar har även de renskrivits. Sammanlagt har jag arbetat med ett skriftligt material från intervjuer om ca 120 sidor och från observationer om ytterligare ca 120 sidor. Utöver detta har jag haft ett skriftligt material från verksamheten som omfattat ytterligare ca 100 sidor. Att bearbeta och analysera materialet har således inneburit ett arbete med stora mängder text där jag arbetat med att läsa denna text samt bryta ner den i mindre delar för att låta olika teman framträda i materialet.

Bearbetnings- och analysarbetet har skett genom en ständig pendling fram och tillbaka, både mellan intervjuerna, besöken på verksamheten och bearbetningen samt mellan de olika delarna av det empiriska materialet i sig. Jag har arbetat reflexivt och sökande eftersom målet har varit att identifiera och tolka processer som har med utvecklingen av en verksamhet men också med kön och våld att göra. Bearbetningsprocessen kan beskrivas som en form av "vaskande" av materialet där jag angripit det på olika sätt och gått igenom det fram och tillbaka (jfr Berg 1995, s. 4). Jag har pendlat mellan de olika delarna och helheten. Jag har flera gånger läst intervjuutskriften, mina egna dagboksanteckningar och de olika dokumenten från verksamheten. Efter hand har olika teman framträtt genom läsningen och jag har successivt kunnat bryta ner materialet i förhållande till dessa. En del teman har legat i linje med de jag arbetat med i mina intervjuer, exempelvis generalist-specialistkompetens, betydelsen av kön, våld och perspektivval. Slutligen växte fyra övergripande teman fram: *Verksamhetens utveckling*, *Våldets frånvaro och närvaro*, *Perspektiv som konkurrerar* och *(Icke-)Betydelsen av kön*. Dessa teman har jag jobbat vidare med genom att klippa sönder intervjuerna och mina egna anteckningar, på så vis har jag skapat nya teman och nya berättelser där olika röster talar inom samma tema. Även denna nedbrytning och de teman den skapat har jag läst igenom gång på gång, och återigen har nya teman vuxit fram. Parallellt med denna process har jag läst olika teorier, forskningsrapporter och avhandlingar och jag har skrivit och i text arbetat fram, fångat, förklarat och skapat en tolkning av materialet. Genom skrivarbetet har ytterligare en bearbetningsprocess skett. Det har varit först i skrivarbetet som den slutgiltiga analysen vuxit fram, det är först här jag har kunnat se om de idéer och teman min läsning av materialet genererat går att göra begripliga och vilka tolkningar som är rimliga.

Hanteringen av materialet och anonymitet

En utgångspunkt för denna studie är att de erfarenheter som gjorts vid Avdelningen kan komma andra liknande verksamheter till nytta. Det är därför angeläget att materialet presenteras på ett sådant sätt att det går att sprida utanför verksamheten utan att Avdelningen kan identifieras. Att anonymisera verksamheten menar jag även är viktigt för att läsaren skall kunna

förstå den som ett exempel på generella svårigheter i en verksamhet som arbetar med våld i nära relationer snarare än som en enhet där personalen brottas med processer och verksamhetsutveckling som är unikt bara för dem. Jag menar att det som händer vid Avdelningen är exempel på processer som har med kön, våld och makt att göra, vilket gör att Avdelningen knappas är unik – även om den har sina unika inslag.

Utifrån detta är Avdelningens och personalens exakta identiteter förhållandevis ointressanta och målet har varit att Avdelningen inte skall kunna lokaliseras eller identifieras av personer utanför verksamheten. Att arbeta med ett avidentifierat material har dessutom varit värdefullt för min analytiska process. Genom att vila i ambitionen att personalen som är i fokus för utvärderingen inte skall kunna identifieras har jag kunnat göra de tolkningar av materialet som är nödvändiga för en kritisk analys.

En svårighet för anonymiseringen är att fältarbetet genomförts vid en Avdelning som är relativt liten och de som arbetar där känner varandra väl. Detta innebär problem eftersom det är svårt att göra deltagarna anonyma inför varandra. Även om namnen byts ut och personliga delar i citaten klipps bort är det ändå sannolikt att intervjupersonerna genom olika citat kommer kunna identifiera varandra. Eftersom kön och även personalens utbildningsbakgrund är centrala aspekter för dynamiken i materialet, har jag velat behålla och synliggöra dessa aspekter när de är relevanta – något som i sin tur gör att framför allt männen, som är få, är svåra att avidentifiera i förhållande till deras kollegor. Jag har valt att trots detta lyfta fram och synliggöra kön men har hanterat det empiriska materialet varsamt genom att väl överväga vilka citat jag skall lyfta fram. Ibland har jag valt att återberätta materialet från intervjuerna med mina egna ord så att intervjupersonerna blir mindre utlämnande. Jag har även ändrat detaljer som hade kunnat bidra till att intervjupersoner kan identifieras. Jag har valt att i de flesta fall omtala intervjupersonerna anonymt som "intervjupersoner" eller som man eller kvinna. Vid några tillfällen har jag velat vara tydlig med att det är olika personer som talar med varandra och då har jag använt fingerade namn och ökat anonymiteten ytterligare genom ge varje intervjuperson olika namn vid olika tillfällen. Jag har varit noga med att använda material från alla intervjuer och att de citat och observationstillfällen jag lyfter fram skall återspegla de mönster jag uppfattar i materialet som helhet.

Jag har redigerat citaten språkligt genom att ta bort hummande, stakanden och upprepningar eftersom talspråk ofta blir spretigt och rörigt i skriftlig form. När jag gjort dessa språkliga korrigeringar har jag varit noga med att inte ändra citatens meningsinnehåll.

Forskarrollen, närhet och distans

Att följa en verksamhet på det sätt som jag gjort är på många sätt berikande och inspirerande, men det är också svårt. Jag har haft kontakt med Avdelningen och personalen där i över ett år. Jag har varit på besök, deltagit i aktiviteter och genomfört intervjuer. Successivt har jag blivit en person som är känd för personalen, och de har blivit kända för mig. Jag har gått från att vara en outsider till att vara allt mer av en insider i gruppen, två positioner som det finns både styrkor och svagheter i. I utvärderingens startskede var jag en outsider. Detta gjorde att jag kunde och behövde ställa frågor om verksamheten och dess utformning, många gånger kunde jag därför ställa frågor om det som för personalen kanske var uppenbart men som för mig var nytt och

oklart. Dessa frågor hade jag antagligen inte ställt om jag känt verksamheten väl. Under tiden som jag blev allt mer välbekant med verksamheten, personalen och de diskussioner som fördes kring arbetet genererades nya frågor hos mig. Genom att dessutom bearbeta det empiriska materialet parallellt kom jag också själv att se verksamheten och personalens beskrivningar av den och sitt arbete på nya sätt. Genom att bli allt mer insatt i arbetet och det som hände kunde jag ställa nya frågor och jag kunde bli allt mer observant på det som hände. Detta kan jag se i mina observationsanteckningar som i inledningsskedet är beskrivande och iakttagande och som försöker fånga vad detta är för verksamhet och vad personalen faktiskt gör, men som efter hand bli allt mer reflekterande kring det som görs och hur olika saker som händer kan förstås i relation till varandra.

Insiderpositionen skapar således ett djup och en dynamik i förståelsen som outsiderpositionen inte ger. Å andra sidan skapar den ökande närheten till arbetsplatsen och människorna där en närhet till densamma som är svår. Jag har blivit en del av denna verksamhet och känt mig både välkommen och given ett förtroende att ta del av arbetsvardagen och relationerna där. De människor som arbetar här har bjudit in mig och öppnat upp sitt arbete inför mig, de har öppnat upp sina tankar och sina reflektioner. Det är ett stort förtroende och ansvar att bli insläppt på detta sätt, att få komma nära och få ta del av hur man jobbar och hur man tänker kring sitt arbete. Genomgående känner jag stor respekt för den personal jag mött, för deras kompetens och det arbete de utför. Många gånger har jag blivit både imponerad och rörd av deras engagemang, professionalitet och kunskap. I detta finns en vilja från min sida att återge deras berättelser, erfarenheter och synpunkter på ett respektfullt och korrekt sätt. Det ligger samtidigt i mitt uppdrag som forskare att inte förvanska eller förvräda de berättelser jag fått eller de iakttagelser jag gjort, utan att återge dem på ett sätt som stämmer överens med hur jag tolkat och uppfattat dem. Här är det dock viktigt att påpeka att mitt uppdrag är just att *tolka* det empiriska materialet, att göra något mer av det än att bara återge det. Det är mitt ansvar att länka dessa berättelser och de erfarenheter jag gjort till teorier och förklaringar som kan säga oss något på en mer övergripande nivå, något mer än personalen säger själva (jfr Mulinari 1999). I den bemärkelsen bryter jag ner materialet och de enskilda rösterna som intervjupersonerna använt för att berätta. Jag bryter ner olika incidenter och situationer som jag varit med om under mina observationer. Jag fogar dem sedan samman på nya sätt, för att på så vis se samband, motsägelser och komplexitet som kanske inte framträder vid en första anblick eller för de som arbetar i verksamheten. Det finns därför en risk att den berättelse som jag skapar och berättar inte fullt ut känns igen av dem som jag intervjuat och träffat när jag följt arbetet i verksamheten. Deras känsla kan mycket väl vara att "detta är inte det vi berättade, detta är inte det vi ville ha sagt". Detta är delvis poängen med forskningen och analysen, det vill säga att visa en ny bild som inte känns igen; en ny tolkning.

Detta är dock en utmaning för mig som forskare. Jag representerar människor jag respekterar och beundrar för det arbete som de utför. De personer jag intervjuat och följt i arbetet på Avdelningen utför ett svårt och utmanande arbete, kanske ett av de svåraste arbeten man kan utföra i socialt arbete; det som handlar om våld i nära relationer, där de olika parterna och särskilt barnen men också kvinnorna och männen far illa. Detta arbete handlar om svåra frågor i det mest intima och det väldigt utsatta. Det handlar om frågor om våld, makt och kön, vilket är svåra processer att hantera, både i det praktiska och konkreta och i det stora övergripande (jfr

ex. Eriksson 2003; Eduards 2002). Detta är alltså inget lätt arbete och ingen kan förvänta sig att det skall utföras utan utmaningar och problem – utmaningar och problem som det är mitt arbete att lokalisera, synliggöra och problematisera. Här är det min förhoppning att personalen i mina tolkningar och i min ambition att lyfta fram just det svåra och problematiska, kan känna igen sig och finna tankespån och tolkningar som är användbara för att förstå sitt arbete på nya sätt.

Mina utgångspunkter och förförståelser

Jag är socionom och har disputerat i socialt arbete. I min forskning har jag tidigare arbetat med ett genusperspektiv och jag har särskilt intresserat mig för hur frågor om kön uppmärksammas och hanteras av personal i socialt arbete, hur könsstrukturer och föreställningar om kön påverkar mötet med och förståelsen av klienter. Mitt intresse har teoretiskt handlat om att förstå kön som en mångfacetterad och komplex kategori som är sammanvävd med andra kategorier som sexualitet, klass och etnicitet (ett så kallat intersektionellt perspektiv).

Jag har tidigare gjort en utvärdering av ett Kriscentrum för kvinnor. Den var inriktad mot hur de kvinnor som hade kontakt med verksamheten och som gick i behandling där uppfattade det bemötande och stöd de fick. Utöver denna utvärdering har jag inte tidigare forskat om våld och mina erfarenheter av arbete med våld i praktiken är begränsade. Jag minns ett antal fall från min vid socionomutbildningen verksamhetsförlagda utbildning vid en rättspsykiatrisk enhet som var relaterade till våld; kvinnor som slagit eller försökt mörda sina barn och män som misshandlat och våldtagit kvinnor. Jag minns några liknande fall från min tid inom kriminalvården. Alla dessa minnen är vaga och jag minns inte heller att vi i något av dessa fall diskuterade eller förhåll oss till våldet i någon större utsträckning. Utöver dessa enstaka minnen som är relaterade till våldsutövare har jag några få erfarenheter av att ha mött studenter, kvinnor, som levt i våldsrelationer och som haft skyddad identitet.

Utifrån mitt forskningsfokus och mina relativt begränsade erfarenheter av att som forskare och socionom ha arbetat med våld i nära relationer, ser jag mig inte som "våldsforskare". Jag definierar mig som forskare i socialt arbete med fokus på maktstrukturers betydelse för det sociala arbetets praktik, socialarbetarrollen och mötet med klienten. I förhållande till denna utvärdering innebär det särskilda styrkor. Arbetet med våld i nära relationer aktualiserar frågor om våld, makt och kön vilka ligger väl i linje med de frågor om det sociala arbetets praktik och hur det påverkas av maktstrukturer som jag intresserar mig för. Mitt intresse för komplexitet och samspel mellan olika processer och strukturer ökar också min förståelse för och min förmåga att analysera den komplexitet som verksamheten bär i sin utgångspunkt att arbeta med olika målgrupper. Min begränsade erfarenhet av att ha arbetat med våldsforskning tidigare och med våld som socionom har varit en fördel eftersom jag inte varit påverkad av tidigare erfarenheter eller förståelser utan med öppen nyfikenhet kunnat närma mig verksamheten och det arbete som bedrivs där.

Begreppsanvändning

Det är värt att säga några ord om några av de begrepp som jag använder i texten. Jag kommer lägga fokus på de begrepp jag uppfattar som mest centrala; våldsutövare, våldsutsatt, våldsrelation, våld, professionsbenämningar samt kön.

När jag pratar om olika parter involverade i en våldsrelation har jag i först hand valt att tala om *våldsutövare* och *våldsutsatt* snarare än *förövare* och *offer*, vilka är ett traditionellt motsatspar i frågor om våld och övergrepp. De senare begreppen är både stigmatiserande och laddade med mening. Jag har velat undvika begreppet offer eftersom den som utsatts för våld inte nödvändigtvis vill bli definierad som ett offer och eftersom det kan ligga en poäng i att inte definiera den som ett sådant. Den som utsatt någon för våld har jag valt att kalla våldsutövare istället för förövare eftersom förövare för tankarna till sexuella övergrepp snarare än våldsövergrepp. Mycket våld inkluderar å ena sidan ett sexualiserat våld, vilket skulle kunna motivera förövarbegreppet, men å andra sidan utövas mycket våld utan sexualiserande inslag. Det har även varit viktigt att använda könsneutrala begrepp och undvika att inte föra samman kön och position, offer och förövare är könsneutrala begrepp men delvis fyllda (av tradition) med ett könsrelaterat innehåll – här uppfattar jag att våldsutövare och våldsutsatt är mindre könsrelaterade. Utifrån samma tankegång har det varit en självklarhet att inte tala om män och kvinnor som självklara parter och positioner i relationer där det förekommer våld. Jag talar även om *våldsrelationer* vilket är ett begrepp för hetero- och homosexuella relationer där det förekommer våld (jag inkluderar alltså inte relationen mellan förälder och barn i denna definition i första hand).

I materialet förekommer olika förståelser av våld i nära relationer, vilket är en del av utvärderingens centrala fokus. För att hantera dessa olika förståelser har jag i första hand använt mig av psykoterapeuten Per Isdals definitioner av våld. Denna definition är förhållandevis könsneutral och den inkluderar olika former av våld; fysiskt, sexuellt, materiellt, psykiskt, latent och motvåld (Isdal 2001/2008 s. 33ff). Eftersom detta är en utvärdering av arbetet med våld snarare än våldet i sig kommer jag här inte gå närmare in på definitionerna av de olika formerna av våld. Jag kommer däremot återkomma till diskussionen i förhållande till det empiriska materialet.

Jag pratar om familjeterapeuter och systemteoretiker (ofta använt synonymt) samt socialrådgivare när jag talar om personalen, framför allt när jag behöver synliggöra en skillnad i personalgruppen mellan hur de ser på användbarheten av olika perspektiv och i synen på våld. Dessa definitioner är adekvata i förhållande till att familjeterapeuterna är systemteoretiker och att de andra i personalen som inte är det kallas socialrådgivare. Det kan dock vara värt att notera att de flesta i personalen har sin bakgrund i socionomutbildningen och att kravet för anställning vid Avdelningen var Steg 1 kompetens. Alla i personalgruppen har gedigen kompetens och har flertalet vidareutbildningar och påbyggnadskurser efter grundexamen.

Ett centralt begrepp i texten är *kön*. Inom den genusvetenskapliga forskningen och teoriutvecklingen finns en lång tradition av att diskutera distinktionen mellan ett biologiskt kön och ett socialt konstruerat genus (ex. Gothlin 1999). Det finns en lång tradition av att i text använda både begreppet kön och begreppet genus eller att bara använda genus-begreppet för att på så vis understryka att man menar att det finns socialt konstruerade och samhälleligt skapade skillnader och ojämlikheter mellan kvinnor och män som inte är biologiskt grundade. Jag använder dock begreppet kön i bemärkelsen ett socialt konstruerat kön, dvs. i samma betydelse

som många andra valt att använda genus-begreppet. Att använda kön som begrepp är en markering i förhållande till att gränsen mellan det som uppfattats som ett biologiskt kön och det som tolkats som ett socialt konstruerat genus är oklar och blivit mycket omdiskuterad under de senaste decennierna (ex. Butler 1993, 1999; Fausto-Sterling 2000).

Utvärderingens uppläggning

Utvärderingsrapporten är indelad i åtta delar. I den första och andra delen har jag redogjort för utvärderingens utgångspunkter samt hur jag gått till väga för att samla in och bearbeta det empiriska materialet samt fört en diskussion om de begrepp som är centrala för studien.

I tredje till sjätte delen tar jag mig an de processer som visar sig påtagliga och starka och som påverkar arbetet på Avdelningen, dvs. de processer som handlar om hur våld, kön och makt länkas samman. Jag börjar med att i den tredje delen ge en bild av verksamheten, hur den är uppbyggd och vilka olika behandlingsinslag som den erbjuder. Här beskriver jag även utvecklingen under verksamhetens första år och vilka nya utmaningar den stod inför när jag lämnade den inför dess tredje verksamhetsår. I den fjärde delen beskriver jag de grundantaganden som finns om våld i verksamheten och vilka olika perspektiv som aktualiseras i arbetet med våldet. Här lyfter jag också fram hur olika perspektiv utmanar och kommer i konflikt med varandra och hur förståelsen av våldet som komplext innebär neutralisering av våld samt ett synliggörande av män och ett osynliggörande av kvinnor. I den femte delen visar jag att våldet är svårt att hålla i fokus och adressera och hur personalen arbetar för att hålla våldet i fokus. I den sjätte delen tar jag mig an frågan om hur kön har och ges en betydelse i verksamheten även om kön tenderar att vara en underordnad kategori när våldet förstås som komplext.

I den sjunde delen fördjupar jag analysen genom att lyfta fram teoretiska förståelser av hur verksamhetens arbete kan förstås i relation till våld, kön och makt. Här lyfter jag också olika aspekter i förhållande till verksamhetens arbetsstruktur och arbetssätt. Utvärderingen avslutas med en kort avslutande diskussion som utgör den åttonde delen.

3. En verksamhets början, uppbyggnad och organisering

I denna del beskriver jag hur verksamheten vid Avdelningen organiseras under den period jag följde arbetet. Jag börjar med att ge en bild av hur verksamheten byggts upp och hur strukturerna för arbetet ser ut. Därefter beskriver jag verksamhetens innehåll och arbetssätt, hur ärenden hanteras och vilka olika behandlingsalternativ som finns. Jag gör sedan en diskussion hur uppdraget att bygga upp och utveckla arbetet på Avdelningen påverkat hur personalen beskriver och ser på hur de arbetar. Avslutningsvis ger jag en bild av var verksamheten befann sig när arbetet med utvärderingen avslutades.

Verksamhetens uppdrag

Jag har i inledningen presenterat de mål som satts upp, vilka är att Avdelningen ska bidra till att våld i nära relationer upphör och att fler ska få hjälp. Genom Avdelningens insatser skall även både intern och extern samverkan öka i förhållande till arbetet med våld i nära relationer.

Aktuella målgrupper är barn som utsätts för/bevittnar våld i nära relationer, vuxna utsatta för och/eller utövar våld i nära relationer. Inkluderas gör kvinnor med missbruk och/eller funktionshinder som enligt regeringen utgör grupper som ska uppmärksammas särskilt (Skr. 2007/08:39). Även familjer med s.k. hedersrelaterat våld tillhör målgruppen.

Verksamhetens uppdrag definieras i styrdokumentet som:

- Utveckla och införa kunskapsbaserade behandlings- och utredningsmetoder, som är anpassade för svenska och lokala förhållande, för barn, kvinnor och män som lever i nära relationer där det förekommer våld. Insatserna skall anpassas utifrån olika behov i det enskilda fallet och med beaktande av säkerhet för de involverade personerna och med särskild uppmärksamhet på barnens situation.
- Hitta former för samarbete internt med de enheter som blir berörda av utvecklingen av nya metoder för målgruppen/erna
- Utveckla samarbetet med externa myndigheter och organisationer: ex. polis, åklagare, kriminalvård, tjej- och kvinnojour, BUP, vuxenpsykiatri m.fl
- Tillsammans med familjemottagningen ansvara för samordning av arbetet med kvinnofrid och våld i nära relationer, t.ex ta initiativ till och delta i arbetsgrupper, medverka till utbildning, information och konsultation till andra yrkesgrupper
- Ska skapa förutsättningar för sitt uppdrags genomförande, sätta sig in i teoretiska analyser, forskning och tillämpad metodik inom området²

I de uppdrag som anges för verksamheten kan vi urskilja tre olika delar, 1) Det kliniska arbetet, 2) Metodutvecklingsarbete och 3) Samarbets- och organisationsutveckling. Uppdraget tydlig-

² I vissa dokument anges ytterligare uppdrag, att utöka den rådgivning som avdelningen erbjuder till kvinnor som utsatts för misshandel samt att utveckla arbetet med de grupper för kvinnor och barn som bedrivs sedan tidigare.

gör att Avdelningen är en enhet med utvecklingsuppdrag i förhållande till arbetssätt, metoder och samarbeten inom och utanför organisationen. Personalens tjänster är organiserade på ett sådant sätt att de arbetar 60 procent i kliniskt arbete och 40 procent med utvecklingsuppdragen.

Denna utvärdering fokuserar den första och den andra delen i uppdraget och lämnar den tredje delen om samarbets- och organisationsutveckling åt sidan. Det är således den första respektive sista punkten i verksamhetsuppdraget som är centrala för utvärderingen.

Startskedet: Det första året

Vid utvärderingens start hade verksamheten varit igång i lite mer än ett år. Avdelningens personalstyrka omfattade sju personer fördelade på fem heltids- samt en halvtidstjänst för socialrådgivare/terapeuter och en verksamhetschefstjänst. Alla anställda var socionomer (eller motsvarande) med vidareutbildning, två av dem var legitimerade psykoterapeuter. Tillsättning av en psykologtjänst planerades men den kom att förbli otillsatt pga. besparingskrav. Verksamhetschefen arbetade heltid med att leda verksamheten under uppstartsskedet men målet var att denna tjänst successivt skulle delas mellan det kliniska arbetet och ledningen av verksamheten.

När verksamheten öppnade för klienter var ärendetillströmningen under de första månaderna hög. Flera klienter sökte sig självmant till verksamheten medan andra kom som ärenden från socialtjänstens utredningsenhet eller andra delar av organisationen. Efter hand kom en fördelning av klienterna utkristalliseras och det visade sig att ca 50 procent av de som besöker verksamheten är kvinnor, ca 25 procent är män och ca 25 procent är barn. Vilken eller vilka relationer som finns mellan dessa kvinnor, män och barn har under utvärderingens gång varit svårt att få en tydlig bild av. Sannolikt finns en spännvidd mellan olika former av relationer, allt ifrån kvinnor, män och barn som deltar i individuell- eller gruppbehandling utan att deras partner, barn eller förälder gör det, till hela familjer som kommer och får olika former av hjälp.

De första månaderna innan verksamheten öppnades för att ta emot klienter ägnade personalen tid åt att lägga en grund för verksamheten och utveckla en ram för arbetet. Verksamheten är ny i sitt uppdrag och sin utformning både inom den egna organisationen och i förhållande till hur arbete med våld i nära relationer traditionellt sett organiserats. Detta gör att det inte fanns ett givet sätt att organisera arbetet och det fanns inte heller självklara metoder att använda sig av. I uppstartsskedet diskuterades därför möjliga arbetssätt och verksamhetens praktiska organisation och struktur arbetades fram av personalen. Genom studiebesök i andra liknande verksamheter, diskussioner, läsning av litteratur och granskning av olika modeller och arbetssätt utvecklades en grund för arbetet. Arbetet fördelades mellan personalen och här gjordes en viss uppdelning i ansvaret för att utveckla gruppverksamheter. Personalen organiserade sig i par med ansvar för olika gruppbehandlingar med barn, kvinnor och män. Denna fördelning av arbetet handlade både om ansvaret för att utveckla och leda gruppverksamheterna men också att vara insatt i forskning och metodutveckling om de olika målgrupperna. Ytterligare ett ansvarsområde, en specialisering, var fokus på hedersrelaterat våld, vilket två i personalen kom att ha särskilt ansvar för. I denna fråga finns ingen gruppverksamhet utan den ansvariga personalen kom att representera en särskild kunskap/kompetens i arbetsgruppen.

Fördelningen av ansvaret för utvecklingen av arbetet innebar att personalgruppen delade upp sig och specialiserade sig mot olika målgrupper och arbetssätt. Tanken var dock att de olika

medarbetarnas specialisering skulle bidra till att öka kunskapen i hela personalgruppen och alla hade ansvaret att förmedla sina kunskaper vidare till de andra. En viktig utgångspunkt för arbetet var att alla i personalgruppen skulle besitta en generalistkompetens som gjorde att alla kunde och skulle arbeta med alla målgrupper.

Strukturer för arbetet på Avdelningen

Vardagen på Avdelningen präglas av en tydlig struktur för hur personalen på olika sätt ska samarbeta och organisera verksamheten, i denna struktur finns också former för utvecklingsarbete och kunskapsutveckling.

Varje morgon finns en timme avsatt för *morgonmöte* som alla förväntas delta i. Vid dessa möten rapporteras nya ärenden och fördelning av dessa görs. Kartläggningar³ för olika ärenden går igenom och det fortsatta behandlingsarbetet planeras, svåra ärenden och ärenden som skall avslutas diskuteras. Mötena fyller en organiserande funktion men även en form av behandlande i den mån att personalen tillsammans bestämmer hur de skall arbeta i olika ärenden. Morgonmötena bidrar också till att personalen utvecklar en gemensam syn och enhetlighet i arbetssätt och kunskap.

En gång i veckan finns tid avsatt för *metodik*. Metodiken avser en tid om två timmar där personalen tillsammans kan diskutera och utforma arbetssätt och strukturer för verksamheten. Här utvecklas och diskuteras vilka verktyg som skall användas (som exempelvis kartläggningen) och här ges utrymme för att diskutera hur man kan arbeta i olika typer av ärenden. Metodiken är en viktig tid för det gemensamma arbetet med utvecklingsuppdraget.

En gång i veckan hålls *arbetsplatsträff* (APT) som är ett administrativt möte för information, övergripande princip- och organisationsfrågor. Vid dessa träffar finns också möjligheten att diskutera svårare ärenden om extra tid behövs för detta.

Personalen har *handledning* en heldag per månad (förlagd som två halvdagar under en vecka). Under första året hade gruppen en handledare från Alternativ till Våld (ATV)⁴, vilket enligt flera av intervjupersonerna gav en fokus kring arbetet med våldet och vad det innebär. Under andra året bytte de handledare och handledningen kom att inriktas med mot arbetsgruppen och dess arbetssätt.

Ambitionen har varit att genom dessa strukturerade möten och metodutvecklingstider skapa ett stort utrymme för dialog och samtal som utvecklar arbetsrutiner och behandlingsinnehåll. Öppenheten mellan personalen, de gemensamma bedömningarna och den kontinuerliga diskussionen av ärenden ses som viktiga, både för utvecklingsuppdraget men även för det specifika ärendet. En utgångspunkt är att våld trivs i slutenhet varför öppenhet är viktigt i verksamheten. Öppenheten och den ständiga kollegiala diskussionen i ärenden blir ett sätt att undvika att de processer som är sammanlänkade med våldet inte införlivas i verksamheten.

³ Kartläggning är benämningen på ett utredningsinstrument som används i initialskedet av olika ärenden för att få en bild av klienter och ärenden men uttrycket används även av personalen för att benämna initialskedet i sig.

⁴ Alternativ Till Våld (ATV) är ett norskt behandlings- och kompetenscenter. ATV startade sin verksamhet 1987 och inriktade sig i första hand på män med vålds- och aggressionsproblem. Under åren har verksamheten vidgats och omfattar numer även kvinnor och ungdomar med våldsproblem samt kvinnor som utsatts för våld av sin partner.

Det kliniska arbetet: Innehåll och arbetssätt

Basen för den kliniska verksamheten utgörs av individuella/enskilda kontakter och olika gruppverksamheter. Kvinnor, män och barn söker sig verksamheten på eget initiativ eller som en bistånds-/utredningskontakt via socialtjänsten. Avdelningen fungerar då som en specialistenhet för våldsbedömning.

En struktur har arbetats fram för hur ärenden skall initieras. Detta sker alltså antingen genom att klienterna själva tar kontakt via telefon eller genom att socialtjänsten förmedlar behovet. I de första kontakterna tas uppgifter om situationen som råder och varför man sökt hjälp. Denna information diskuteras i arbetsgruppen och två av dem får ansvaret för att erbjuda den/de som tagit kontakt tid för ett *informationsmöte*. Vid informationsmötet är grundregeln att det alltid är två personer som tar emot den/ de som tagit kontakt. Vid mötet förmedlar de vilken hjälp Avdelningen kan erbjuda och de samlar grundläggande information om varför kontakten tagits och hur situationen ser ut. Att vara två vid dessa tillfällen ger möjligheten att separera ett par eller en familj och på så vis samtala med medlemmarna enskilt om hur de ser på sina problem och sitt behov av hjälp.

Informationen från denna första kontakt diskuteras sedan vid ett näraliggande morgonmöte. Med utgångspunkt i den information som framkommit diskuterar personalen ärendet tillsammans och bestämmer vem som skall gå vidare och göra en så kallad *kartläggning*. Kartläggningen innebär en omfattande utredning av klienternas situation, särskilt hur våldet ser ut och dess omfattning. Här har personalen olika metodologiska redskap som de använder sig av, de har framför allt ett kartläggningsformulär med ett batteri av frågor som fångar klientens erfarenheter och hur våldet tar sig uttryck och intensitet. De bedömer säkerhet och risk med hjälp av olika verktyg⁵. Kartläggningen syftar till att få en tydligare bild av klientens situation och att ge en grund för det fortsatta arbetet. När arbetet sker med par eller familjer görs kartläggningen separat med de olika parterna så att alla ska ges möjlighet att ge sin bild av situationen och för att en bedömning av säkerhet ska kunna göras.

Kartläggningen följs av att ärendet tas tillbaka till arbetsgruppen och diskuteras vid en så kallad *behandlingskonferens* som hålls vid morgonmöten. Målet är att personalen tillsammans skall fånga upp olika perspektiv, uppfattningar och säkerhetsfrågor. Gemensamt diskuteras ärendet och hur den fortsatta behandlingen kan se ut (individuell-, grupp- och/eller parbehandling) samt vem/vilka som skall vara behandlare. Utgångspunkten är också att behandlingskonferenserna bidrar till att personalen utvecklar gemensamma kunskaper och arbetssätt.

Efter behandlingskonferensen går klienterna i det aktuella ärendet in i behandling. Avdelningen har haft ett särskilt ansvar för att utveckla gruppverksamheter och dessa framstår som mycket centrala för verksamheten. De olika gruppverksamheter som erbjuds riktar sig till kvinnor, män, barn och ungdomar. Under tiden som jag vistas vid Avdelningen påbörjas också ett arbete med att utveckla gruppverksamhet för par.

Gruppverksamheterna är utformade på olika sätt. Kvinnogruppen riktar sig till kvinnor (med barn) som utsatts för våld i nära relation. Den består av högst sex deltagare och träffas sju till åtta gånger under en termin. Varje träff är två timmar. Den första timmen ägnas åt att varje

⁵Centrala verktyg för arbetet är ex. ABUSE-index, konflikttrappan och SARA. För att kartlägga barns upplevelser av våld har de med tillåtelse översatt ett kartläggningsinstrument från Alternativ till våld (ATV).

deltagare får utrymme att prata om hur veckan varit med fokus på våld, aggression, konflikter som uppstått eller konflikter som man lyckats undvika. Terapeuterna är med och ställer följdfrågor och fördjupar, de andra i gruppen lyssnar och får sedan reflektera. Andra timmen arbetar de med olika teman (exempelvis våldets normaliseringsprocess, barnets upplevelse, pappa: demon eller ängel, Triggare och tryggare, Familjeroller, Gränser och Kommunikation osv.). Här kan de arbeta på olika sätt och bland annat används ofta bildterapi. Gruppen är sluten vilket innebär att nya medlemmar inte tillkommer under terminens gång.

Gruppverksamheten för män består av max sex deltagare. Gruppen vänder sig till män som har svårigheter att kontrollera ilska i relation till närstående, som är rädda för att används eller har använt våld i nära relation och som själva har varit eller är utsatta för våld eller hot av någon närstående. Gruppen är öppen vilket innebär att deltagare kan börja och sluta i gruppen när som helst, gruppen har alltså inte ett visst antal gånger eller teman som arbetas igenom. Gruppen träffas en gång i veckan om två timmar. Första timmen ägnas åt att alla får tala och prata om veckan som varit. Fokus läggs på våld (hur har det sett ut med våld, känslor av vanmakt, misslyckanden, vad har fungerat bra, vad är du nöjd eller missnöjd med etc.). Den andra timmen ägnas åt olika teman men eftersom gruppen är en öppen grupp är innehållet flexibelt.

Barnverksamheten tar emot barn och ungdomar som upplevt våld i familjen. Barngrupperna har högst sex deltagare. Verksamheten har ett upplägg där gruppen träffas fem gånger och arbetar med olika tema vid de olika tillfällena (Olika slags våld, Hur påverkas jag av våld i familjen, Känslor, Skuld och ansvar, Mina behov). När barnen gått de fem gångerna erbjuds de att gå ytterligare fem gånger, under vilka man pratar om samma saker en gång till. Utgångspunkten och erfarenheten har varit att det är svårt att binda upp barn för långvariga behandlingsverksamheter i grupp. Genom att dela gruppbehandlingen i två omgångar men jobba med samma teman i de båda omgångarna läggs grunden för ett nytt och utvecklande samtal i den andra omgången, men den första omgången anses vara tillräckligt om barnen inte vill fortsätta.

De individuella behandlingskontakternas utformning varierar på ett sätt som står i relation till de olika kompetenser som finns inom personalgruppen. Personalen använder de behandlingsredskap och metoder som de har utbildats i och har med sig sedan tidigare för att utforma och arbeta i de individuella samtalen (ex. omnämns möjligheten att arbeta med bild och livslinjer, systemiska perspektiv och traditionella stödsamtal). En gemensam utgångspunkt för de individuella kontakterna är klienterna kan sägas ha två olika typer av behov, vilka personalen skiljer åt genom att prata om enklare stödsamtal eller mer traditionella och fördjupande behandlingsinsatser.

Målet för verksamheten är att erbjuda flexibla och anpassningsbara behandlingsformer där komplexiteten i olika ärenden kan fångas upp. De olika behandlingsinslagen med möjlighet till både individuell- och gruppbehandling kan kombineras, avlösa varandra och anpassas till utvecklingen i enskilda ärenden. En intervjuad säger exempelvis att Avdelningens styrka är att:

... Vi kan ju arbeta med en kvinna individuellt och en man individuellt och det blir inget mer. Men det kan också bli så att man längre fram jobbar med dem som par. Eller att man kan jobba med dem som föräldrar att de inte är ett par men för barnens skull. Det [verksamhetens helhetsgrepp] öppnar upp för att skraddarsy en behandling...

Verksamheten erbjuder en dynamisk och följsam behandling där fokus riktas mot klientens behov. Personalen arbetar på ett anpassningsbart sätt där utformningen av behandlingen aldrig tycks vara skriven i sten utan alltid kan formas om i förhållande till klientens utveckling. Mycket tid har lagts ner för att utforma olika behandlingsinslag som gruppbehandlingsverksamheterna och formerna för kartläggningen och här har personalen en tydlig bild av vad Avdelningen har att erbjuda. Det är sannolikt att de har ytterligare potential och stryka i de individuella arbetsformerna där de under tiden för utvärderingen inte kommit lika långt i arbetet med att tillsammans diskutera igenom och synliggöra arbetssätt och metoder.

Gruppbehandlingen i gemenskap och individuellt arbete i ensamhet

Som en del i mitt uppdrag att utvärdera arbetet och utvecklingen på Avdelningen ingick att kartlägga och förstå vilket arbete som faktiskt utfördes. Under den första perioden då jag vistades i verksamheten och då jag gjorde ett antal intervjuer, funderade jag mycket kring vad det kliniska arbetet innehöll och byggdes upp av. I denna första intervjuomgång lät jag personalen prata om verksamheten och beskriva dess olika inslag. I personalens beskrivningar av verksamheten, både i intervjuer och i informella samtal under observationer, intog gruppverksamheterna en central roll. Både chefen, verksamhetsbeskrivningar och personalen återkom till och lyfte fram gruppverksamheterna som centrala inslag, både när de pratade om Avdelningen och vad de erbjöd och när de pratade om sin egen roll och sitt eget arbete.

I intervjuerna bad jag personalen beskriva hur de arbetade i olika ärenden och vad olika behandlingsinsatser innehöll. Här framträdde gruppverksamheterna som innehållsrika och väl planerade. I förhållande till dem fanns tankar om upplägget och innehållet, reflektioner kring vad som fungerade bra och mindre bra, hur man kunde tänka kring uppstart och avslut osv. När jag däremot bad personalen prata om hur de arbetade i enskilda ärendena var beskrivningarna otydligare, mindre konkreta och mer tveksamma. Tydligt framgick att det inte finns ett gemensamt arbetssätt för de individuella kontakterna utan att personalen arbetar på olika sätt och utifrån olika modeller och utgångspunkter.

Att göra lika och att arbeta enligt samma modeller eller metoder ses inte som eftersträvänsvärt i det enskilda arbetet. Flera i personalen återkommer till att det kan vara en resurs och en styrka att de har olika sätt att arbeta med och bemöta klienter, att klientens behov är det som får styra hur arbetet läggs upp och flexibilitet styr arbetet:

Tina: Om man går in i en individuell kontakt, vad innehåller den, hur ser den ut, vad jobbar ni med i den?

IP: Det tror jag är väldigt olika beroende på till vem man går. Jag tror inte heller att man måste ha lika...

Innehållet i de individuella behandlingskontakterna är alltså både varierande och delvis ganska odefinierade. Även omfattningen och intensiteten i de individuella kontakterna är varierande och delvis oklar. De intervjuade berättar om att de träffar klienter olika ofta och intensiteten bestäms av vad klienten behöver och kan, en gång i veckan, varannan vecka eller en gång i månaden är intervaller som nämns.

Jämfört med de individuella kontakterna lyfte intervjupersonerna fram gruppverksamheterna som viktiga behandlingsinslag och de kunde också på ett helt annat sätt berätta om dess innehåll, utformning och syfte. Successivt framträdde dock genom intervjuerna bilden av att gruppverksamheterna egentligen var ett ganska begränsat inslag i verksamheten.

Om man skall se på hur vi har haft för verklig verksamhet under det första året så är ju gruppverksamheten en liten del. Det är få personer som har varit inne i och som har gått i grupper. Och det har tagit, det tar jättemycket tid och kraft att få igång, att driva... När man väl är igång då är det ju den tiden plus före och efterarbete men att få igång grupper, det är jättesvårt för det finns så många hinder. Så egentligen så är de som fått åtnjuta denna gruppverksamhet de är få. De flesta har ju någon slags individuell ingång ...

Det visade sig att det var svårt att rekrytera klienter som var intresserade av och villiga att gå i gruppbehandling. Grupperna som var igång var relativt små, i mansgruppen var två till tre män aktiva och i kvinnogruppen tre kvinnor. Barngruppen och ungdomsgruppen hade även den haft mycket svårt att intressera barn. Det faktum att grupperna hade få deltagare är inte nödvändigtvis ett problem, det jag vill lyfta fram här är snarare det faktum att det stora arbetet som utförs på Avdelningen faktiskt var individuellt behandlingsarbete snarare än gruppbehandling. Det individuella behandlingsarbetet som upptog personalens tid hade de samtidigt mycket svårt att berätta om och konkretisera. I detta arbete arbetade de ensamma och de hade begränsade möjligheter att diskutera innehållet och utvecklingen i sina behandlingskontakter med varandra. Även om Metodiken och Handledningen var forum för att diskutera detta arbete tycktes dessa ge begränsat utrymme för att personalen skulle utveckla tydligare tillvägagångssätt och metoder för de individuella kontakterna. Även om ett av målen med de individuella kontakterna var dess flexibilitet, dvs. möjligheten att möta den enskilda individen och hennes särskilda behov, något som i sig innebär att de individuella behandlingskontakterna inte fullt ut kan eller skall styras av en och samma form, var det tydligt att de enskilda behandlarna många gånger var mer oklara över och mer osäkra i vad det var de gjorde i de individuella kontakterna. Några av de intervjuade gav tydligt uttryck för att de var ensamma i detta arbete, något som begränsade möjligheten till reflektion och utveckling av det. En av kvinnorna pratar i intervjun om hur hon utvecklats med arbetet i gruppverksamheten där hon samarbetat med en kollega, medan hon i de individuella samtalen känner att:

... Även om jag har enskilda kontakter /.../ Jag känner att där är jag, det är nog inte min bästa gren /.../ Jag får använda mig av saker som jag kan men det är ju ändå, det får ändå bli lita granna vid sidan av, det blir lite styvmoderligt behandlat...

Gruppverksamheten innebär däremot att hon tillsammans med en kollega har möjlighet att utvecklas, hon jämför med gruppverksamheten och säger att:

Man har ändå lite tid före och efter där man kan resonera om hur det blev och hur vi tänker och hur det blev fast vi tänket, det och så blev det så här och är det bra eller dåligt och att man kan ha en dialog runt. Att man blir lite mer klar över att vi gör som vi gör. De här känslorna, känslan som man har /.../ Det kanske är andra saker man skall göra, att vi kan diskutera den tillsammans...

Intervjupersonen talade om att hon kände viss osäkerhet i sina individuella kontakter och att utbytet med kollegan i gruppbehandlingsarbetet var mycket värdefull. Liknande tankegångar kom på olika sätt till uttryck från andra i personalgruppen och flera av dem pratade om värdet av att utbyta erfarenheter med varandra. Vid en personaldag diskuterade de sin ensamhet i ärenden och sitt behov av att få möjlighet att diskutera enskilda ärenden tillsammans. I en av gruppintervjuerna diskuterade två av kvinnorna betydelsen av att kunna ta hjälp av varandra.

IP1: Vi vet ju inget om varandras och jag kan tänka mig att vi kanske angriper saker och ting på lite olika sätt utifrån vad vi kommer ifrån för verksamheter vi måste ju... Det sätter någon prägel det tror jag /.../

Tina: Vad skulle styrkan vara att få ta del av varandras arbetssätt?

IP2: Jag tror att man skulle bli mer tillåtande tänker jag, för då behöver jag inte ha fantasier det kommer jag ju alltid att ha men jag behöver inte.. Nej det blir mer tillåtande och jag kan också mer alltså, men kan inte du hjälpa mig i det här jag vet ju att du kan det... Det blir en större tillgång... Vilket berikar mig naturligtvis om du kan hjälpa mig för då lär jag mig någonting av dig och precis tvärt om...

De individuella samtalen, som personalen gör mest, är alltså det arbete där de kanske har minst tillgång till varandra och gemensamma diskussioner och som vid tiden för utvärderingen var minst genomarbetat.

Att utvecklas med arbetet

Medan jag gjorde fältarbetet vid Avdelningen framträdde successivt bilden av att personalen utvecklades med arbetet. När jag började besöka verksamheten och gjorde mina första gruppintervjuer talade personalen oerhört mycket om Kartläggningen. Kartläggningen lyftes fram som det viktigaste i verksamheten, som verksamhetens styrka och som nödvändig och grundläggande. Kartläggningen beskrivs sida upp och sida ner i mina anteckningar. När jag i de individuella intervjuerna bad intervjupersonerna beskriva hur de individuella behandlingskontrakterna brukade se ut och innehålla, då var det kartläggningen de pratade om och beskrev. De hade däremot svårare för att beskriva vad de gjorde och hur de arbetade i de individuella kontrakterna. En anledning till detta är att kartläggningen är ett centralt verktyg för arbetet på Avdelningen och personalen har arbetat mycket med att utforma det, ett arbete som kontinuerligt fortsatte under mina observationer. En annan del av svaret är att de individuella behandlingarna utformas väldigt olika, de är både beroende av socialrådgivaren/terapeuten och av klienten, vilken sannolikt är en del av de diffusa svar jag fick gällande behandlingsarbetets innehåll. Ett annat sätt att förstå personalens upptagenhet av kartläggningen, är att personalen utvecklat verksamheten samtidigt som de arbetat i den. Detta blev tydligt när jag befann mig i slutskedet av utvärderingsperioden, då läget delvis var annorlunda. Nu hade verksamheten funnits ett tag och gruppverksamheterna hade funnit mycket av sin form. Verksamheten hade också burit ett antal ärenden som nu var i slutskedet och närmande sig en avslutning. Nu väcktes därför andra och nya frågor i personalgruppen. Fokus på kartläggningen släpptes och istället uppmärksammade personalen frågor relaterade till om, hur och när de skulle avsluta ärenden.

Jag menar att dessa iakttagelser kan förstås i relation till att personalen arbetar i och utvecklas med verksamhetens utveckling. Det är viktigt att ha förståelse för att utvärderingen är genomförd vid en verksamhet som är i ett uppbyggnadsskede. Personalen utforskar och utvecklar arbetssätt och metoder samtidigt som de arbetar med dem, detta är en styrka eftersom de kan prova olika redskap och arbetssätt och utveckla dem löpande men det är också något som påverkar utvärderingen eftersom personalen inte alltid har kunnat ge tydliga svar på hur de arbetar i ett visst avseende eftersom de helt enkelt ännu inte kommit dit i utvecklingsarbetet. Personalen tycks generellt sett uppskatta utvecklingsarbetet och möjligheten att påverka och förändra sina arbetsformer, flera av dem understryker styrkan i att arbeta i en verksamhet som ger utrymme för att diskutera och utforska möjliga arbetssätt. Utvecklingsuppdraget ger dem också viktiga pauser från det kliniska arbetet med våld och ger dem möjlighet att ta några steg tillbaka och få perspektiv på det arbete som de utför. Terapeuten Thore Langfeldt (2002) diskuterar de slitningar som arbete med våld och våldsproblematik innebär och ställer sig tveksam till om terapeuter skall arbeta heltid med våldsproblematik. Pauser från detta arbete är viktigt för att få distans och för att kunna hålla kvar empatin och förståelsen för de klienter man möter. Att personalen vid Avdelningen har ett delat uppdrag som gör att de inte bara arbetat i ett direkt kliniskt arbete är således värdefullt, men det påverkar alltså också utvärderingen. Personalen utgör en reflekterande arbetsgrupp som både i arbetet med våld och som en del i utvecklingsuppdraget kommer att tala om och reflektera kring den verksamhet de är i och hur den kan utformas. De blir också periodvis påtagligt upptagna av olika frågor som de ser som angelägna att belysa, hantera och utveckla (i början av utvärderingsperioden var de fokuserade på kartläggningen, i slutet på individuella kontakter och avslut).

Verksamhetens fortsättning och utveckling

När jag lämnade verksamheten och avslutade fältarbetet befann den sig mitt uppe i en rad av förändringar. Året hade präglats av ekonomiska svårigheter för organisationen som helhet vilket resulterat i en rad omorganiseringar som syftade till att effektivisera och spara. Processerna kring detta låg utanför mitt utvärderingsuppdrag och jag följde därför endast förändringarna på håll. En strategi för organisationen var dock att effektivisera enheter genom att bland annat slå samman chefstjänster. För Avdelningen innebar detta i realiteten att de slogs samman med en annan liknande verksamhet som haft huvuduppdraget att arbeta med kvinnor som lever i och bryter upp från relationer där det förekommer våld. Chefen för den andra enheten kom att bli chef för den nya verksamheten. Den avdelningschef som lett arbetet vid Avdelningen i uppstartsskedet hade sedan tidigare beslutat att lämna chefsuppdraget. Utgångspunkten att verksamhetschefen på sikt skulle arbeta halvtid i den kliniska verksamheten omförhandlades och chefsuppdraget kom nu att bli ett administrativt heltidsuppdrag.

På kort tid hade alltså verksamheten både startats, byggts upp och sedan förändrats i sina grunder, personalen stod inför att omorganisera och bygga om den verksamhet de just lagt en grund för. Under den period som omorganiseringen diskuterades hade den struktur som varit grundläggande och viktig på Avdelningen i form av olika möten med syftet att utveckla metoder och arbetssätt successivt luckrats upp. Personalen reflekterade själva över hur de numera kom för sent till eller gick tidigt från möten, hur de allt oftare ställde in viktiga möten

som Metodik och hur de ofta saknade medarbetade som valde att göra annat (exempelvis ta emot klienter) på de tider som de avsatt för möte. Omorganisering skapade turbulens och osäkerhet, något som tycktes påverka deras engagemang. Personalen gav under organisationsförändringarna många gånger uttryck för uppgivenhet inför de förändringar de upplevde att de hade begränsad insyn i och framför allt begränsad makt att påverka. Under en lång period var det mycket oklart för dem hur den verksamhet de var verksamma i skulle påverkas och om Avdelningen överhuvudtaget skulle fortsätta att existera (och i så fall på vilket sätt). Deras egen reflektion var att de förlorade sin sammanhållning och den öppenhet inför varandra som de behövde för att både orka hantera sina ärenden och för att fortsätta utveckla verksamheten och arbetssätten. Jag menar att det som hände vid Avdelningen var tydliga tecken på hur en omorganisering kan påverka en verksamhet genom att skapa oro, otydlighet och osäkerhet (jfr Alvesson 2006; Bolman & Deal 2005, s. 443ff). För en verksamhet som är i ett uppbyggnads- och utvecklingsskede är omorganisering naturligtvis extra påfrestande. Avdelningens verksamhet hann knappt finna sin grund innan denna kom att omformas och nybildas – hur detta faktiskt påverkat verksamheten och personalen i den kan vara grund för en utvärdering i sig.

I samband med att jag avslutade mitt fältarbete hade den nya verksamheten just startat och det var därför en ny organisation jag lämnade. När sammanslagningen var ett faktum och när organisationen nu återigen var tydlig, tog personalen nya tag, kanske just för att de då hade en lösning att förhålla sig till. De påbörjade arbetet med att undersöka och utforma hur den nya verksamheten skulle komma att se ut. Detta arbete var de fullt uppe i när utvärderingen avslutades.

4. I våldets närvaro

Denna del handlar om hur våldet definieras och förstås samt de perspektiv som personalen använder för att arbeta med våld. Jag börjar med att lyfta fram och diskutera de grundantaganden om våld som arbetats fram för verksamheten. Därefter övergår jag till att beskriva hur antagandet om våldet som komplext är centralt för personalen vid Avdelningen men hur detta antagande också utmanas av det våld som konkretiseras i praktiken. Jag fördjupar mig sedan i hur olika perspektiv, strukturella, systemteoretiska och individualpsykologiska används och hur personalen förhåller sig på olika sätt till dem. Avslutningsvis lägger jag fokus på hur våldet neutraliseras och kvinnor osynliggörs i verksamheten, samt hur personalen hamnar i en form av relativistisk ståndpunkt där alla perspektiv är möjliga.

Grundantaganden om våld

Verksamheten vid Avdelningen tar sin utgångspunkt i ett antal grundantaganden om våld som är framarbetade av en verksamhetsutvecklare/arbetsgrupp. Dessa grundantaganden ligger till grund för Avdelningens verksamhet och för hela den Enhet som Avdelningen sorterar under.⁶ Dessa antaganden har sin grund ibland annat i FN:s definition av mäns våld mot kvinnor⁷, vilken bland annat återfinns i dokument som ligger till grund för verksamheten:

”Varje könsrelaterad våldshandling som resulterar i fysiskt, sexuell eller psykisk skada eller lidande för kvinnor, samt hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, vare sig det sker i det offentliga eller privata livet.”

FN:s definition utgår från en strukturell förståelse av våld där kvinnor är utsatta för mäns makt och övergrepp. Mäns våld mot kvinnor är enligt deklarationen ett historiskt uttryck för ojämlika maktförhållanden mellan könen, vilket bidrar till att kvinnor fortsätter att tvingas in i en underordnad ställning. Genom denna definition kommer verksamheten att utgå ifrån en förståelse av våld som ett maktuttryck i relationen mellan kvinnor och män. Denna utgångspunkt kombineras i grundantagandena med att våld även förstås som komplext och som utövat av både kvinnor och män, mot varandra och mot barn. Här används Per Isdals, psykiater vid Alternativ till våld, definition av våld:

Våld är en funktionell och rationell handling med riktning och innehåll. Våld är varje maktmissbrukande handling riktad mot en annan person som genom att denna handling skadar, smärtar, skrämmer eller kränker, får den andra personen att göra något mot sin vilja och eller sluta göra något den vill (Isdal 2001/2008, s. 33ff)

⁶ Verksamhetens grundantaganden om våld finns i sin helhet i Bilaga.

⁷ Andra inspirationskällor som nämns är FN:s barnkonvention, Sveriges kommuner och Landstingsskrift om Våld i nära relationer, Alternativs till vålds definitioner samt Utvägs grundantagande för arbete med våld.

FN och Isdal definierar våld som mer än bara fysiskt. FN talar om våld som resulterar i fysisk, sexuell eller psykisk skada, Isdal om maktmissbrukande handlingar som skadar, smärtar, skrämmer eller kränker. Medan FN på ett påtagligt sätt utgår från ett könsmaktsperspektiv och talar om mäns våld mot kvinnor, är Isdal öppnare i sin tolkning. Isdal är förhållandevis könlös i sitt språk och bara ”den *andra* personen” indikerar ett femininum i texten – här är värt att notera att det är i förhållande till den våldsutsatta parten som han använder den feminina beteckningen. Isdals definition är utöver detta fri från att tala om män och kvinnor och hans definition omfattar flera olika former av våld utöver fysiskt våld, våld är *handlingar* som ”skadar, smärtar, skrämmer och kränker”. Genom att sammanföra FN:s och Isdals definitioner hamnar grundantagandena i en bred definition av våld som inte bara omfattar fysiskt utan även exempelvis psykiskt och materiellt våld. De kommer också att omfatta en bred målgrupp där ett strukturellt könsmaktsperspektiv är en central utgångspunkt men där Isdals könsneutrala utgångspunkt öppnar upp för möjligheten att inkludera andra våldsrelationer än mäns våld mot kvinnor. Här läggs således en central grund för att förstå våldet och de målgrupper som Avdelningen riktar sig till som komplexa. Till skillnad från det traditionella sättet att arbeta med våld i nära relationer där fokus tydligare sätts mot mäns våld mot kvinnor, är utgångspunkten på Avdelningen att våld och våldsrelationer är komplexa företeelser och att det inte går att tala om våld i nära relationer som att det alltid handlar om mäns våld mot kvinnor.

Med utgångspunkt i FN:s och Isdals definitioner har ett antal grundantaganden om våld och hur våld skall förstås formulerats för verksamheten. Dessa antaganden definierar och konkretiserar hur våldet kan förstås och skall utgöra en gemensam utgångspunkt för personalen. Den komplexa förståelsen av våld sammanfattas som:

”Våld kan förklaras utifrån många olika perspektiv. Det är ett individuellt, relationellt, strukturellt/genus, kulturellt och samhällsligt problem. Komplexiteten bör beaktas för att fånga problemet i sin helhet. Både i fråga om kunskapsbas (vetenskaplighet) och insatser skall motsvarande **helhetssyn** eftersträvas. För att våld skall upphöra måste man arbeta med detta på flera nivåer”[fetstil i original].”

Genom att markera ”helhetssyn” på ett tydligt sätt betonas det som är en grundläggande utgångspunkt för Avdelningens verksamhet, nämligen att arbetet med våldet alltid skall präglas av att olika perspektiv tas i beaktande. Med detta som utgångspunkt förklaras vidare i grundantagandena att arbetet med våld behöver inkludera tre olika nivåer. Det skall vara förebyggande för att uppkomsten av våld skall minska. Det behöver upptäcka våld och möjliggöra förändring för att på så vid förhindra att våld upprepas. Det krävs även organisation för och samarbete mellan olika aktörer, professionella såväl som frivilligorganisationer för att lyckas. I förhållande till dessa nivåer kan noteras att Avdelningens arbete ingår i ett större sammanhang inom socialtjänsten och att Avdelningens uppdrag i första hand omfattar att upptäcka våld och möjliggöra förändring samt verka för samverkan mellan olika organisationer.

I grundantagandena fördjupas definitionen av våld på olika sätt, bland annat förklaras att ”Våld är i grunden en **oacceptabel handling** som man måste ta avstånd från och arbeta emot. Detta gäller även det våld som utövas i ’det godas namn’”. Man menar att våld alltid är en **”valbar handling som har alternativ, och som alltid är utövarens ansvar”**. Våld är **”skadligt för alla** inblandade, och bör alltid beaktas som en säkerhetsrisk” [alla fetstil

i original]. Genom att både trycka på våldsutövarens ansvar och betona att våld är skadligt för alla involverade, läggs en grund för att arbetet vid Avdelningen skall omfatta och inkludera alla parter som är involverade i våldet, dvs. även män som annars varit marginellt uppmärksammade inom socialtjänstens verksamheter (se ex. Hearn 1998 s. 172 ff). Genom att våldsutövarens ansvar betonas läggs en grund för att inkluderandet av alla parter i våldsrelationen inte skall leda till att den våldsutövande parten görs till offer eller att våldet neutraliseras.⁸

Ytterligare ett antal grundantaganden om vad som främjar förändringsprocesser och bidra till att våld upphör definieras. I dessa fastslås att "våldet skall benämnas", att förändringen skall ske genom "människors föreställningar om vilka **de vill vara** och inte idéer om vilka de är". Grundantagandena betonar även att det i mötet med den som utövat eller utsatts för våld är centralt att visa "**Stöd, respekt och empati**, istället för fördömande och moraliserande" och att jämställdhet mellan män och kvinnor är av betydelse för att kunna påverka våldsrelationer. Genom formuleringen: "**En tilltro till människors förmåga att ta kontroll i sina liv**" ansluter sig verksamheten till den empowerment-tradition som finns inom socialt arbete där individens förmåga och möjlighet att ta kontroll över sitt eget liv understryks

Genom dessa grundantaganden läggs således en grund för ett arbete som riktar sig både till våldsutövare och våldsutsatta på ett könsneutralt vis även om ett könsmaktsperspektiv inkluderas och lyfts fram som viktigt. Genom, inte minst, de fetstilade avsnitten markeras en grund för hur arbetet skall bedrivas genom att se individens möjligheter med en utgångspunkt i stödande, respekterande och empatiska möten. Här slås även fast att en viktig fokus är våldet, som skall "benämnas" och ansvarsförläggas i förhållande till den våldsutövande parten – men detta utan fördömanden och moraliseranden. Detta är, menar jag, viktiga grundbultar i ett arbete som vill inkludera alla parter i våldsrelationen.

Att förhålla sig till ett komplext våld

En central utgångspunkt för personalen på Avdelningen är alltså att våld och våldsrelationer är komplexa. Detta ligger i verksamhetens utgångspunkter och är tydligt genom de grundantaganden som diskuterats ovan. Isdals våldsdefinition utgör inte bara en förhållandevis könsneutral definition av våld utan har en bred definition av vad våld är. Han definierar flera olika former av våld: det fysiska, det sexuella, det materiella, det psykiska och det latent. Han pratar också om det han kallar motvåld, som avser den svaga partens våld, ett våld som riktar sig som svar mot den som utövar våld (s. 33ff).

Dessa breda och könsneutrala definitioner öppnar upp för tolkningen av våld i nära relationer och tydliggör det som är verksamhetens utgångspunkt, nämligen att våldsrelationer kan se ut på många sätt och att de inte minst kan inkludera våld från båda parter. Att kvinnor och män inte är entydiga i positioner som offer och förövare och att det finns en form av "relationellt" våld är utgångspunkter som ofta lyfts fram på olika sätt. Personalen kan exempelvis prata om betydelsen av att kartläggningsinstrumenten förmår fånga många olika former av

⁸ Det är värt att nämna att barns särskilda utsatthet när de lever i relationer där det förekommer våld poängteras och betydelsen av barnperspektiv understryks och specificeras särskilt i grundantagandena (se bilaga).

våld samt att de inte får låsa positionerna mellan våldsutsatt och våldsutövare (utan att båda parter i en relation måste frågas om erfarenheter av att utsättas för och utöva våld).

Att förstå våldet som komplext innebär således för personalen att inte se våldet som fixerat mellan två parter, en som slår och en som blir slagen. Det innebär också att de inte länkar våldet till kön på ett entydigt eller enkelt sätt. Personalen på Avdelningen tar avstånd från en förståelse av att våld i nära relationer handlar om mäns våld mot kvinnor - en uppfattning som några av dem ibland kallar "det gamla paradigmet". De understryker att våldsrelationer snarare är komplexa och att män inte alltid slår kvinnor och att kvinnor inte alltid blir slagna. Den våldskomplexitet som oftast lyfts fram är att män sällan är entydiga förövare utan själva har erfarenheter av att utsättas för våld. Vad detta däremot innebär förblir oftast outtalat, vilket gör att det är lätt att tolka uttalandet som att män ofta har erfarenheter av att bli utsatta för våld av sin partner. Att det skulle vara så antyds ibland av personalen, en av intervjupersonerna säger exempelvis i intervjun att de relationer han möter mycket sällan innebär att den ena parten slår den andra. Hans erfarenhet är att de vanligaste ärendena är:

Det jag träffar här är män och kvinnor med hög konfliktnivå som har tappat gränserna och kränker varandra både fysiskt och psykiskt, där man kämpar i en symmetrisk upptrappning.

Intervjupersonen säger att de relationer där det finns en som slår och en som blir slagen är i minoritet. Istället menar han att det vanligaste är relationer med ett relationellt våld där båda parter deltar och är våldsamma. I hans bild av våldet är det en symmetrisk upptrappning mellan ett par som är våldsamma på lika/liknande villkor. Denna tolkning kan ses som en förståelse av ett komplext våld där inte en part slår en annan utan där båda parter är både "offer" och "förövare" eller våldsutövare och våldsutsatt. Den kan också förstås i termer av vad Isdal (2001/2008) kallar ett "jämsällt våld" och som avser ett våld där båda parter har samma resurser, styrka, begränsningar och möjligheter. Isdal skiljer detta från relationer där det förekommer våld och motvåld, vilket är ojämlika relationer där parterna har olika förhållande till sina resurser, styrkor, begränsningar och möjligheter (s. 41-66; jfr Johnson 2006).

Ett annat exempel på hur det komplexa våldet kan förstås ges av en av kvinnorna. Hon pratar också om ett komplext våld men på ett lite annorlunda sätt än intervjupersonen ovan. Hon pratar inte om ett jämsällt eller relationellt våld utan när hon talar om komplexitet betonar hon snarare möjligheten att även kvinnor, och inte bara män, kan vara de som slår:

Kvinnor utövar också våld... Nu tror jag oftast inte att kvinnors fysiska våld är så våldsamt... För oftast har kvinnorna inte den kapaciteten helt enkelt. Nu vet jag inte, nu tror jag inte heller att kvinnor brukar våld lika frekvent som män och lika fysiskt våld. Kvinnor kan däremot använda andra former av våld, som psykiskt våld, där kontroll och sådant där kan innefattas, svartsjuka och så...

I denna tolkning är det kvinnor och barn som är utsatta för mäns våld i första hand, även om också kvinnor kan utöva våld. Kvinnors våld beskriver hon som annorlunda jämfört med mäns, det är inte lika fysiskt och inte lika våldsamt. Intervjupersonen är samtidigt noga med att påpeka att inte alla män, utan bara en lite del, utövar våld och hon understryker i intervjun att "män är inte onda". Hon betonar betydelsen av att arbeta med män i behandling, och att man

inte bara kan arbeta med kvinnor och barn, något jag tolkar som ett sätt att påtala att hon inte tillhör de kvinnoasakskvinnor som endast ser och uppmärksammar kvinnor (och inte män).

Intervjupersonerna ovan ger uttryck för den spännvidd som finns i personalens tolkningar av komplexitet och de visar hur det finns en spänning mellan det gamla och det nya paradigmet. Våldets komplexitet kan å ena sidan förstås som att båda parterna i en relation/familj är delaktiga i våldet och att det inte finns någon tydligt "offer" eller "förövare". Komplexiteten kan å andra sidan vara en tanke om att både kvinnor och män kan utöva våld i en relation och utsätta sin partner eller sina barn för våld och övergrepp. Denna senare förståelse, uttryckt av kvinnan ovan, inkluderar ofta en föreställning om att även om både män och kvinnor kan utöva våld så antas män använda våld oftare och på ett annat sätt än kvinnor, något som gör kvinnor mer utsatta. De olika förståelserna av våld kan förstås med hjälp av Johnsons (2006) diskussion av olika former av våld där han lyfter fram skillnaden mellan våld som utövas mellan par som har en hög konfliktnivå och våld som har inslag av makt och kontroll där den ena parten utsätter den andra (som kan svara med en form av motvåld (jfr Isdal 2001/2008)). De olika förhållningssätten som finns i personalgruppen betonar olika delar av detta "spektrum", där några av dem ser relationsvåldet med hög konflikt nivå som det vanligaste våldet medan några av dem betonar hela spännvidden men lägger mer vikt vid våld med inslag av makt/kontroll. När personalen betonar att även om män är mer våldsamma och mer fysiska, så är det inte alla män som slår, kan detta förstås som ett uttryck för spänningen och balansgången mellan paradigmen. Det gamla paradigmet ger redskap för att synliggöra kvinnors särskilda utsatthet medan det nya paradigmet kräver ett tydliggörande av att inte alla män slår och att inte alla kvinnor blir slagna. Personalen kan alltså knyta an till och använda sig av den feministiska förståelsen av mäns våld mot kvinnor, knuten till det gamla paradigmet, men mjuka upp den genom att betona hur kategorin män skall förstås och genom att understryka betydelsen av att ge män möjlighet till förändring (genom behandling).

Våld i praktiken

Under mina observationer funderade jag mycket över personalens beskrivningar av det komplexa våldet och det våld som blev tydligt i verksamheten. Jag frågade mig hur våldet egentligen såg ut och hur det var möjligt att förstå de olika beskrivningar som förekom. Det våld som personalen berättar om vid exempelvis ärendedragningar och ärendediskussioner, innebär ofta att kvinnor och barn framstår som utsatta och i behov av skydd och hjälp. En av mina anteckningsnoteringar lyder:

Det finns en reell värld som på ett plan är närvarande hela tiden. Den är att kvinnor och barn blir utsatta för mäns övergrepp. Denna bild återkommer och framträder i de ärenden som dras och de fall som beskrivs. Att även om förövare finns bland kvinnor och offer bland män och även om det finns relationer där båda parter slår, så är det ändå inte detta som framträder i de fall som aktualiseras. Det blir en motsättning eftersom personalen så ofta med eftertryck betonar att offer och förövare finns i alla grupper. Men sen är det genomgående kvinnor och barn som blir tydliga som utsatta vid ärendedragningar, som skall skyddas [observationsanteckning].

Våldet som de pratar om, som det ges exempel på och som blir tydligt eftersom utsatta parter omtalas, är alltså i de flesta fall relaterat till relationer där kvinnor är utsatta för mäns våld och där barn är utsatta för sina föräldrars, dvs. kvinnors och mäns våld. Detta förbryllar mig under observationerna eftersom personalen många gånger tonar ner denna bild i intervjuerna:

De som framträder i olika ärenden är kvinnor och barn som är utsatta. Kvinnor för mäns våld, och barn för sina föräldrars våld, mammans eller pappans. När personalen däremot pratar om våldet generellt lyfter de ofta fram männen som utsatta och som offer /.../ Att definiera männen som offer eller utsatta för kvinnors dominans, svåra humör och t.o.m. för kvinnors våld, att ge uttryck för att det är synd om männen för att de lever med jobbiga kvinnor eller att det i alla fall är synd om männen för att de lever med kvinnor som gör att de slår, är det mer legitimt att prata om än att prata om kvinnornas utsatthet? [observationsanteckning].

Det våld och våldsrelationer som kommer att synliggöras och beskrivas genom verksamhetens praktik är förvisso mycket komplexa, men de visar samtidigt att kön och våld hänger samman och bildar strukturella mönster. I beskrivningarna är det framför allt kvinnor och barn som lyfts fram som offer. Det är vanligt att kvinnor använt våld i förhållande till sina barn, men mycket sällan pratar personalen om ärenden där kvinnor utsatt de män de levde med för våld. Under mina observationer förekommer inget sådant ärende vid någon ärendedragning eller handledning. Det jämställda våldet mellan två likställda parter förekommer sällan i vardagsbeskrivningarna och omtalas bara i några få intervjuer. Vid några tillfällen pratar personalen om några enskilda män som går i behandling och som menar att de varit utsatta för kvinnors våld, något personalen förhåller sig tveksamma till utifrån både männens och deras partners (kvinnors) berättelser. Personalen beskriver ibland ett "relationellt våld", våld i parrelationer som har en hög konfliktnivå där båda bråkar, är aggressiva och har svårt att hantera sina impulser. I dessa relationer är båda parter aktiva i våldet och båda är drabbade av det.

Det våld som blir tydligt i praktiken går att förstå med verksamhetens grundantagande om våld som baseras i FN:s deklaration om mäns våld mot kvinnor samt Isdal som pratar om våld och motvåld. Det är i första hand ett våld som utövas av män mot kvinnor och av kvinnor och män mot barn som blir tydligt i praktiken, men, och det är ett viktigt men, det är också ett våld som är komplext där även kvinnor och inte bara män framträder som våldsutövare (i första hand mot sina barn) och där våldsrelationer framstår som komplexa interaktioner mellan parter där båda deltar i ett sampel som leder till våld och motvåld. Återigen är även Johnsons (2006) förståelse av det komplexa våldet användbar för att förstå att olika former av våldsrelationer förekommer vid Avdelningen. Avdelningen tar både emot klienter som söker själva (enskilt eller i par) och klienter som kommer från andra delar av socialtjänstens verksamhet (par eller enskilda individer). Johnson talar om att våld som innehåller inslag av makt och kontroll är vanligare förekommande inom myndigheter än det relationsvåld som förekommer mellan par där båda är aktiva deltagare i våldet. I en verksamhet som Avdelningen är det rimligt att anta att man faktiskt lyckas fånga båda dessa kategorier av våldsrelationer – vilket i så fall innebär att man lyckas väl med att skapa en verksamhet som når ut till olika målgrupper. I verksamheten blir dock det våld tydligast som utövas mellan män och kvinnor som innehåller inslag av makt/kontroll och motvåld – dvs. inte det relationella eller jämlikt våld (jfr Isdal 2001/2008). Även Isdals breda våldsdefinition kan vara användbar för att förstå komplexiteten i våldet och

spännvidden i de olika våldsrelationer och våldserfarenheter som förekommer vid Avdelningen. När våld definieras som mycket mer än bara fysiskt våld, ändras bilden av vilka relationer och erfarenheter som kan inkluderas som våldsrelationer/våldserfarenheter. Forskning har visat att medan mäns våld tenderar att vara grövre, mer fysiskt och mer våldsamt än kvinnors använder kvinnor andra former av våld som kan vara mindre våldsamma och mindre fysiska (se ex. Brottförebyggande rådet 2009). Mer omfattande våldsdefinitioner öppnar därför upp för att se kvinnors våldsutövning och även ett relationellt motvåld. Här kan det dock vara angeläget att hålla i åtanke att olika våld ger olika fysiska skador och innebär olika former av hot. Det fysiska våldet ger fysiska konsekvenser som aktualiserar viktiga frågor om säkerhet och riskbedömningar. Isdal gör en viktig poäng när han skiljer mellan våld och motvåld och menar att detta är olika former av våld som sker på olika villkor mellan ojämlika parter, en aspekt som riskerar att osynliggöras om vi per automatik antar att en komplex våldsrelation innebär våld mellan jämlika parter.

Motstånd mot en strukturell förståelse

Jag har ovan visat hur en strukturell förståelse av våldsproblematik finns i verksamhetens grundantagande och hur mycket av det våld som personalen möter kan beskrivas som ett ojämlikt våld mellan män och kvinnor. Utifrån detta skulle strukturella förklaringar om våld kunna användas i verksamheten. Personalens förhållningssätt till strukturella tolkningar av våld och våldsrelationer präglas dock av mer eller mindre motstånd. En del tar tydligt avstånd från feministiska tolkningar och menar att de är djupt problematiska. I en av intervjuerna framkommer att intervjupersonen är kritisk till feministiska och strukturella perspektiv eftersom:

Det gör en person till förövare och en till offer. Och så ser det inte ut för min del.

Detta ställningstagande ger exempel på hur personalen utifrån viljan att använda sig av en mer komplex förståelse av våld, det nya paradigmet, skapar ett avståndstagande gentemot en strukturell förståelse där kvinnor och män blir stereotypifierade som offer och förövare och där föga utrymme lämnas för kvinnors och mäns komplexa våldserfarenheter.

Alla är inte lika tydligt kritiska mot strukturella/feministiska perspektiv som intervjupersonen ovan, men många gör ändå motstånd mot dem. En av kvinnorna ger i intervjun exempel på hur hon precis som flera i personalgruppen, balanserar mellan att luta sig mot strukturella tolkningar av våld samtidigt som hon värjer sig från dem och markerar att de inte är opproblematiske:

Jag definierar vårt samhälle som ett patriarkat, det gör jag, och att kvinnor är mer utsatta i många olika situationer och därför är det frågor som måste värnas. Men det är ju på generell nivå, varje enskilt fall är ju naturligtvis inte så. Kvinnor utövar också våld /.../ Alltså om 46 procent av alla kvinnor någonsin har varit utsatta för våld i en nära relation, så är det inte 46 procent av männen som slår. Det är ett fåtal män som använder sig av våld och då talar vi om om mycket mer fysiskt våld. Därför är det väldigt lönsamt att jobba med männen och inte vänta tills kvinnan kommer och har blivit slagen. Kvinnorna och barnen är ofta de som varit utsatta på något sätt och männen är de som utsatt...

Intervjupersonen säger att kvinnor inte använder våld på samma sätt som män och att det är en annan form av våld som kvinnor använder. Av hennes beskrivning framgår att det våld hon menar att kvinnor använder inte är livshotande på samma sätt som mäns våld kan vara. Hon glider mellan den strukturella nivån och det "gamla paradigmet", på vilken hon menar att det finns en olikhet mellan kvinnors och mäns utsatthet och där kvinnor är mer utsatta för mäns våld än män för kvinnors, och en enskild nivå som hon menar är mer komplex. De flesta i personalgruppen utgår precis som kvinnan ovan ifrån att det finns maktstrukturer som påverkar eller till och med är en grund för våld i nära relationer och skapar en situation där män är förövare på ett annat sätt än kvinnor och där kvinnor intar en position som offer i en mening. De gör ofta en stark åtskillnad mellan denna strukturella och den individuella nivån. Ett vanligt och återkommande resonemang är att *"Självklart finns en maktrelation mellan kvinnor och män på strukturell nivå men på individnivå är det mer komplext"*. Den åtskillnad personalen gör mellan de olika nivåerna innebär ofta att de lämnar den strukturella förståelsen och diskussionen om vad maktrelationen mellan kvinnor och män innebär i det specifika fallet för tillfället hanterar. De riktar istället fokus mot ett komplext våld som är mer relationellt och där kön och makt inte används som dimensioner för att tolka av våldet. Min tolkning är att personalen gör denna åtskillnad mellan strukturnivå och individnivå för att de vill hantera våldets komplexitet och för att försöka balansera mellan olika målgrupper. Genom att göra åtskillnaden hamnar de i ett mellanläge där de å ena sidan kan luta sig mot verksamhetens grundantagande, och mot en tolkning av våld som begripliggör kvinnors utsatthet som de ofta möter, samtidigt som de å andra sidan i arbetsgruppens diskussioner och i mötet med klienten kan inta en position som är mer nyanserad och komplex.

Jag menar att den skillnad personalen gör mellan struktur- och individnivå är problematisk. Det är ett förenklande antagande att strukturnivån är väsensskild från individnivå, att det som sker på strukturnivå är opåverkat av och inte heller påverkar vad som händer på individnivå. Strukturnivån bärs upp av individnivån och även om individnivån är mer komplex innebär det inte att den strukturella maktjämlighet som finns mellan kvinnor och män försvinner på individnivå. I arbetet med våld i nära relationer är det viktigt att uppmärksamma och hantera den roll som maktrelationen mellan kvinnor och män har och som konkret påverkar individen och relationen mellan individer. Här är den genusvetenskapliga utgångspunkten värdefull men det är också värt att peka på att både Isdals (2001/2008) tanke om våld och motvåld och Johnsons (2006) olika definitioner av våldsrelationer, skulle kunna vara användbara för att få ihop dessa båda nivåer. Isdal och Johnsons förklaringar ger utrymme för våld från båda parter samtidigt som de pekar mot att ojämlikheten mellan parterna har betydelse (något som gör den ena parten, oftast kvinnan, mer utsatt än den andra, oftast mannen).

Andra alternativa förståelser

För att hantera våldsrelationernas komplexitet och kunna möta både våldsutövare och våldsutsatta pendlar personalen mellan olika perspektiv. Att prata om strukturella mönster kontra enskilda fall är ett sätt att pendla, att använda sig av individualpsykologiska samt systemteoretiska perspektiv ett annat. Eftersom personalen gör motstånd och tar avstånd från feministiska

perspektiv är de mest framträdande perspektiven och teoretiska förståelserna i verksamheten de individualpsykologiska och systemteoretiska.

Systemteorin är förhållandevis dominerande på Avdelningen även om inte alla i personalgruppen är systemteoretiker eller familjeterapeuter. Jag menar att alla på Avdelningen mer eller mindre präglas av att tänka systemteoretiskt och att alla ansluter sig till en utgångspunkt som handlar om att individen måste tolkas och förstås i relation till de system som omger henne/honom. Denna utgångspunkt kan de vara mer eller mindre trogna. Systemteoretikerna är den väldigt trogen och de slåss många gånger för teorins användbarhet. De kan exempelvis ge uttryck för en stark frustration över att systemteorin inte använts mer inom socialtjänsten i allmänhet och för arbetet med våld i nära relationer i synnerhet. En av männen, som är systemteoretiker, lyfter vid ett möte fram systemteorin som angelägen att använda sig av och han menar att frånvaron av systemteori också gjort att socialtjänsten traditionellt sett uppmärksammat kvinnor och barn, men inte män. En annan man pekar i intervjun på samma problem och menar att detta innebär att de inte är öppna för att se det reella våldet, utan tolkar det enligt förutbestämda mallar. Han talar om ett fall där en ung kille fått en örfil av sin pappa efter att ha varit "väldigt uppkäftig" och där tolkningen per automatik fokuserar pappans agerande och olämplighet, att uppmärksamma mammans uppfostringsmetoder är inte lika självklart:

Det händer allt som oftast /.../ Så lyfter de upp mannens våld mot kvinnan och det är en bild som jag måste revidera i stort sett varje gång /.../ Och då kan jag tänka att är vi så färgade av en så uppfattning om hur våldet ser ut /.../ Och det gör mig rädd och jag tror att vi måste vara mer flexibla. Så för mig är varje möte ett nytt möte och jag försöker att gå in utan schabloner så och att se möjligheten till våld från alla möjliga synvinklar. Och jag tror att vi måste göra upp med frågan om vem som är skyldig här. Jag försöker gå in i ett rum utan att ha ett behov av att hitta en skyldig person ...

Mannen lyfter fram betydelsen av en mer neutral tolkning av våldet och en öppenhet för hur våldet ser ut, vem som utövar det och vem som blir utsatt. En öppenhet han i intervjun menar att systemteorin kan ge men som feministiska och strukturella tolkningar försvårar. Även om denna intervjuperson är den som tydligast argumenterar för detta sätt att förstå de olika teorierna och dess (o)användbarhet i verksamheten, menar jag att alla i personalen på olika sätt försöker se och hantera det komplexa våldet och att de här tenderar att se systemteorin som mer användbar än strukturella feministiska förståelser.

Parallellt med systemteoretiska förståelser använder de sig även av ett individualpsykologiskt perspektiv även om detta många gånger är mindre synliggjort än det systemteoretiska, kanske för att den konflikt personalen själva ser och kan prata om finns kring det systemteoretiska snarare än det individualpsykologiska. Individualpsykologiska tolkningar används dock genomgående i enskilda fall där våld och övergrepp är grova. Grovt våld där den ena parten systematiskt utsatt den andra för svåra övergrepp är svårt att förklara som relationellt, och det är svårt att se det som en konsekvens av mäns överordning och kvinnors underordning. När våldet blir för grovt blir det begripligt genom att patologiseras och sjukliggöras. Att det inte går att arbeta med systematiska teorier understryker en av intervjupersonerna som säger att:

Om vi talar om den som minoritet så ja då har vi en utövare och ett offer. Då kommer det att göra något med hur vi kan hantera den. Det är svårt att jobba

med en sådan relation där jag tror att var och en måste göra en egen resa. Det är inget systemiskt!

Intervjupersonen pekar här på att olika teoretiska förståelser måste användas i förhållande till olika fall, han säger i intervjun att de flesta ärenden han möter är lämpliga för en systemteoretisk förståelse och därmed för ett familje- eller pararbete, men det finns även fall där våldet är så grovt eller där parterna intar tydliga positioner av offer och förövare, vilket gör att ett systematiskt arbete inte är möjligt.

Personalens sätt att använda sig av och förhålla sig till olika perspektiv står alltså i relation till att de hanterar flera olika målgrupper och därmed konfronteras med komplexa och motsägelsefulla perspektiv. Genom att använda olika perspektiv förmår de möta olika berättelser, erfarenheter och upplevelser av våld. Min bedömning är att de har stor hjälp av att använda olika perspektiv och att framför allt systemteoretiska teorier är viktiga för att hantera och begripliggöra det komplexa våld som de möter, detta är ett perspektiv och en förståelse som behövs i verksamheten. Jag ser det däremot som problematiskt att feministiska/strukturella förståelser blir underordnade och outnyttjade i en verksamhet där kön och makt är centrala frågor att ta i beaktande.

Personalens förhållningssätt till de olika perspektiven har delvis att göra med vilka perspektiv som uppfattas som neutrala och vilka som uppfattas som partiska. Arbetet med de olika målgrupperna förväntas inte bara kräva en opartiskhet utan traditionellt sett har terapeutens roll förväntats vara just neutral (jfr ex. Bö Vatnar 2002, s. 182). Avståndstagandet gentemot feministiska/strukturella perspektiv, som diskuterats ovan, har alltså också att göra med att de uppfattas som alltför ensidiga och partiska. Feministiska perspektiv omtalas till och från av personalen som "kvinnoperspektiv" och en av intervjupersonerna talar exempelvis om betydelsen av att använda teorier och perspektiv som företräder människor snarare än kvinnor. Det systemteoretiska perspektivet och även det individualpsykologiska uppfattas generellt sett av personalen som mer neutrala och förstås därmed som mindre problematiska.

En av de som diskuterat den motsättning terapeuter ofta ser mellan feministiska teorier och neutralitet i sina diskussioner av feministisk och psykoanalytisk teori är sociologen och psykoanalytikern Nancy Chodorow. Hon menar att praktiker, i hennes fall psykoanalytiker, ofta uppfattar feministisk teori som politisk och därför oanvändbar för psykoterapeuter. Hon argumenterar dock för att psykoanalytiska teorier inte är mer neutrala eller mindre politiska än feministiska teorier. Alla teorier innebär perspektiv och värderingar, teorier är inte värdenetrala. De teorier som ofta tolkas som just neutrala visar sig ofta ta sig utgångspunkt i mannen som norm (Chodorow 1989). Psykologen Solveig Karin Bö Vatnar (2002) ställer den kritiska frågan om talet om neutralitet i arbetet med våld i nära relationer egentligen handlar om att det är för obehagligt att göra analyser av maktrelationen (s. 182). Jag menar att dessa kritiska tankegångar är användbara för att problematisera att exempelvis systemteorin inte nödvändigtvis är mer neutral eller öppen än ett feministiskt förhållningsätt i förhållande till våld samt för att föra en diskussion om styrkan i att använda teorier som inte utger sig för att vara neutrala. Flera forskare har visat att det ofta är svårt att hantera våld i nära relationer och i synnerhet att tala om och hantera mäns våld (se ex. Eduards 2002; Eriksson 2003) och familjeterapeuterna och systemteoretikerna Charlotte Burck och Gwyn Daniel (1995), som diskuterar möjligheten att förena genusperspektiv med familjeterapeutisk praktik, understryker att i arbetet med våldsre-

lationer gynnar neutralitet aldrig den utsatta parten (s. 63). De pekar därmed på att öppna och neutrala perspektiv bär risken att våldet neutraliseras och osynliggörs. Tar vi detta som utgångspunkt måste vi se det som angeläget att i arbetet med våld i nära relationer uppmärksamma och synliggöra hur våld, makt och kön hänger samman. Detta behöver inte göras på ett ensidigt eller kategoriserande sätt, men det kan kräva ett synliggörande av att maktrelationen mellan könen spelar roll i dessa relationer.

Systemteori som spänningsfält: Teorin eller våldet

Personalen undviker alltså strukturella perspektiv och förståelser i förhållande till våldet och rör sig istället mellan individualpsykologiska och systematiska perspektiv. Systemteorin är central och får stort utrymme i verksamheten. Detta betyder dock inte att den skall förstås som oomtvistad. Flera i personalen ger uttryck för att det finns ett motstånd mot systemteori, ett motstånd som jag uppfattar från både de som värnar om systemteoretiska perspektiv och från andra i personalgruppen. I en gruppintervju samtalar exempelvis några av kvinnorna om just systemteori och den ena konstaterar att *"Det har ju fått mycket utrymme"* och den andra svarar *"Ja man kan undra varför"*, båda med skepsis i rösterna. En av männen som gärna vill arbeta systemteoretiskt och med parbehandling ger tydliga uttryck för att känna sig motarbetad och ifrågasatt. Han pratar med frustration om en ärendedragning där han menar att parterapi är ett självklart tillvägagångssätt men där hans kollegor ville undersöka förutsättningarna mer innan de väljer arbetssätt, och säger:

Här har vi ett par som vill ha samtal för sin relation och vi är två familjeterapeuter här, hur svårt kan det vara? Vi kan väl få jobba med det [paret], vi är ju utbildade för det här, vi får betalt för att jobba med sådana saker...

Det ifrågasättande som mannen upplever från gruppen är sannolikt en rimlig tolkning av vad som sker i deras samspel, de andra i gruppen vill inte lika snabbt fatta beslut om möjligheten för paret att gå i parterapi utan de vill utreda våldet först. Jag menar att deras ifrågasättande egentligen inte handlar om systemteorin eller parterapin i sig utan det handlar snarare om en strävan att hålla fokus på våldet. I viljan att inte tappa våldet tvingas en försiktighet fram. Intervjupersonen pekar själv på detta och konstaterar att:

En stridsfråga har ju varit säkerhet, alltså kan man, när är det lämpligt och när är det olämpligt att låta ett par komma tillsammans. Det har varit en rätt lång besvärlig fråga och är fortfarande ibland.

När delar av personalen vill hålla frågor om våld och säkerhet i fokus och även hålla fast vid verksamhetens grundantagande, att det alltid är den som utövat våldet som har ansvar för det, kommer detta i konflikt med berättelser där de som utsatts för våldet delvis blir aktörer i ett samspel, något som öppnar upp för en mer relationell tolkning. Det skapas därmed en skiljelinje och en spänning mellan de som vill vara säkra på våldets omfattning innan de bestämmer hur ärendet bäst kan hanteras, och de som tycker sig kunna göra en sådan bedömning snabbare och fatta beslut om exempelvis möjligheten att använda parterapi som behandlingsform.

Personalens olika förståelser av våld innebär alltså att de gör olika bedömningar av våldet. Konflikten mellan att i första hand adressera och synliggöra våldet eller att tona ner våldet och istället se olika möjliga arbetssätt blir tydlig när jag följer verksamheten. Vid ett tillfälle när personalen diskuterar arbetsformer ser de en spelfilm för att utifrån den diskutera hur de ser på och hanterar våld i mötet med klienten. Filmen handlar om ett heterosexuellt par där mannen systematiskt misshandlar kvinnan. Paret har en son som far illa av våldsrelationen. Personalen intar olika förhållningssätt i hur de ser på möjligheten att arbeta med familjen, vilket är en av de frågor de diskuterar. David säger att det skulle vara möjligt att jobba med familjesamtal med denna familj, och understryker att det skulle vara viktigt eftersom det skulle kunna ge familjen, inte minst sonen, hopp om en lösning. Gerd menar tvärtom att hon inte tror att man skall jobba med familjesamtal i en familj som denna, att våldet är för grovt och för omfattande. Petra är inne på samma linje och menar att det är så mycket våld och att man då inte kan lämna dem, att skydd och säkerhet måste komma först. Återigen blir olika inställningar till våldet och hur det skall hanteras tydliga. De båda kvinnorna sätter våldet i första rummet och gör en bedömning av det som allvarligt. Eftersom de menar att våldet är livshotande för kvinna, ser de inte parsamtal som möjligt. David ser mer förhoppningsfullt på situationen och menar att man skall jobba på de positiva styrkorna i familjen och inge hopp. Våldet blir i hans tolkning sekundärt och kommer i andra hand, trots att det är grovt och livshotande våld, och som naturligtvis riskerar att drabba också sonen i familjen. Nu är det en film personalen diskuterar och inte ett verkligt fall, något som bör beaktas eftersom det kan innebära att David testar perspektiv och möjliga tolkningar. Jag menar dock att denna diskussion delvis ligger i linje med hur personalens perspektiv krockar i andra reella situationer. Spänningen mellan personalen och deras perspektiv är, menar jag, mellan synen på vad som skall vara i fokus, våldet eller det systemteoretiska arbetssättet.

Ett liknande exempel på hur denna konflikt kan ta sig uttryck är en diskussion av ett reellt ärende med grova hot om våld. Enligt kvinnans berättelse har hennes man bland annat hotat henne med pistol samtidigt som hon haft deras gemensamma baby i famnen. Denna berättelse har hon vid ett senare tillfälle tagit tillbaka, vilket gör att situationen delvis är oklar i förhållande till hur våldet skall bedömas. Kvinnorna i arbetsgruppen menar dock att våldet måste tas på allvar och att ärendet inte får läggas ner bara för att kvinnan tar tillbaka sin anmälan, i första hand måste de anta att våldet är grovt även om det innebär att de får ändra sin bedömning senare. Under diskussionen sitter den familjeterapeut som närvarar och antecknar. Han deltar inte i diskussionen och markerar avstånd genom att visa mer intresse för anteckningarna i sina papper än vad de andra pratar om. En av kvinnorna frågar efter ett tag honom vad han tycker i ärendet och han svarar att han tycker att de skall behandla mannen och kvinnan som par och initiera en parbehandling. De olika bedömningarna är varandras motsatser, medan kvinnorna prioriterar våldsbedömningen och vill separera kvinnan och mannen i behandlingsarbetet, gör mannen bedömningen att det är möjligt att gå in i ett parbehandlingsarbete.

De olika perspektiven handlar om hur man skall förhålla sig till våldet och synen på våldsutsatt och våldsutövare. Användningen av systemteori riskerar att man hamnar i att mjuka upp våldet på ett sådant sätt att det är svårt att tala om subjekt och objekt i relation till våldet, det blir helt enkelt svårt att säga att någon slår och någon blir slagen. Det "relationella" våldet blir ett perspektivval som riskerar att osynliggöra våldet. Neutraliseringen av utövar/utsatt-

relationen gör att det faktum att det oftast är kvinnor som blir slagna och män som slår delvis osynliggörs. Utan att göra en alltför stor poäng av kön är det ändå viktigt att synliggöra den skillnad som finns mellan kvinnorna och männen i personalgruppen. För kvinnorna, som oftare inspireras av en strukturell förståelse och av individualpsykologiska förklaringar, är våldet i fokus och de är måna om att våldet inte får tappas bort. Det måste tas på allvar och även om det visar sig att kvinnan överdrivit, måste man försäkra sig om att detta stämmer. Innan man vet får inga risker tas. Männen som utgår ifrån systemteoretiska förklaringar och som oftare utgår ifrån att våld snarare är relationellt än strukturellt och maktrelaterat, kan på ett annat sätt släppa våldet i det aktuella ärendet och istället fokusera relationen och dess aktörer. Här skapas en motsättning i personalgruppen, som är relaterad till perspektivval och till kön. Både kvinnorna och männen gör motstånd mot en strukturell förståelse av våld och vänder sig snarare till en systemteoretisk tolkning. I det konkreta arbetet vill de dock använda sig av denna på olika sätt, kvinnorna vill synliggöra och förstå våldet först, männen bedömer däremot möjligheten att arbeta med parrelationen i första hand.

Synliggjorda män och neutraliserat våld

I flera diskussioner som jag följer vid Avdelningen blir det tydligt att personalgruppen på olika sätt värnar om att mäns perspektiv inte skall tappas bort i olika ärenden och att män som grupp inte ensidigt skall uppfattas eller framställas som våldsutövare. När personalen värnar mäns perspektiv ställs detta ofta i relation till kvinnors perspektiv, ett exempel är när David i en diskussion om våld kritiserar kvinnofridsuppdraget och säger att:

”Kvinnofridsuppdraget är svårt att skriva under på för oss på Avdelningen, det tillhör ett gammalt paradigm som handlar om att fokusera kvinnor och barn och det är dags att lämna detta. Det nya tänket är vidare, våldet kan vara mer komplext. Vi måste dock förhålla oss till Socialstyrelsen som de knyter an till det gamla paradigm som Avdelningen lämnat! Skall vår verksamhets grund vila i ett gammalt paradigm?” säger David retoriskt. Gunvor svarar ”Men vi måste ju förhålla oss till Socialstyrelsen! Om man värnar om kvinnor och barn som socialstyrelsen skriver, behöver det inte betyda att man väljer bort annat!”.

David ger ett tydligt uttryck för en frustration över att män fortfarande inte uppmärksammas eller prioriteras av Socialstyrelsen och att han vill göra upp med det gamla paradigm och gå in i det nya. Gunvor betonar däremot att även om de vid Avdelningen följer Socialstyrelsens råd och direktiv så behöver det inte innebära att de utesluter män i behandlingsarbetet. Hon pekar på att de olika perspektiven inte måste stå emot varandra, utan kan löpa parallellt och vara lika viktiga. Att ansluta sig till det nya paradigm behöver i hennes tolkning inte betyda att man fullt ut överger det gamla.

Både David och Gunvor ger uttryck för viljan och ambitionen att fånga upp alla parter som involveras i en våldsrelation. Alla som arbetar på Avdelningen resonerar på liknande sätt om att alla målgrupper är viktiga och att alla perspektiv måste värnas. Personalen strävar utifrån detta efter att inte hamna i polariserade perspektiv och att uppmärksamma och synliggöra alla målgrupper som de arbetar med. I synliggörandet av män tenderar de dock att ha svårt att hantera mäns våld och kvinnors utsatthet, dvs. det ”gamla paradigm”. När berättelser om

män synliggörs och lyfts fram tar de lätt över bilden av hur våldet beskrivs och definieras, och i detta övertagande försvinner våldet eller definieras om. Resultatet blir att män sällan diskuteras eller synliggörs som förövare eller som våldsamma. Berättelser om männen omförhandlas och kommer att handla om andra saker, exempelvis om mäns utsatthet, om hur män upplevt påfrestande relationer med kvinnor eller om kvinnors våld. Ett exempel på en sådan omförhandling är när personalen på Avdelningen träffar en annan verksamhet och skall introducera sig för denna och berätta om hur de arbetar. Mötet sker som ett förhållandevis informellt samtal där personalen från de olika verksamheterna sitter och pratar tillsammans om sina respektive verksamheter. Samtalet övergår snart till att ske mellan en av männen, Björn, från Avdelningen och en av kvinnorna från den andra verksamheten. Samtalet kommer helt att fokusera på hur Avdelningen arbetar med män. Björn berättar om utgångspunkterna för mansgruppens arbete och han berättar att den gemensamma nämnaren för männen som deltar i gruppen är att de använt våld, men han lägger stark betoning på att männen i de allra flesta fall har erfarenheter av våld i samma relation. *"Våldet är mer relationellt"*, säger han. Han fortsätter att berätta vilka teman mansgruppen arbetar med och säger att de arbetar med vilka erfarenheter männen har av våld och frågor om hur vardagen och våldet har sett ut och varför det blivit som det blivit. Han säger som i förbifarten att de jobbar med frågor om *"Hur skall man hantera det och hur skall man hantera en gnällig kvinna därhemma och sätta gränser för sig själv och sitt humör"*. Exemplet visar hur omförhandling av våldet sker på flera sätt i situationen och att den också sker i relation till kön. Dels omförhandlas Avdelningens verksamhet från att handla om att arbeta med våld i nära relationer i förhållande till målgrupperna kvinnor, barn och män, till att rikta fokus mot och beskriva arbetet med män. Dels omförhandlas män från att vara våldsutövare i en grupp för män som använt våld, till att vara en form av offer för kvinnors gnällighet eller våld. Ansvar för våldet skjuts från mannen till kvinnan, som om hon vore mindre gnällig eller argsint, så skulle han inte slå. Hon blir inte bara en del av problemet, hon blir själva problemet. Hennes gnällighet lyfts in i berättelsen som en form av logisk förklaring till varför han slår. Genom att lägga in denna i berättelsen skapas en förståelse för mannen och lägger skulden på kvinnan. Eventuella förklaringar som mer relaterar till männens bristande impuls kontroll eller kvinno syn, uteblir. Jag har tidigare diskuterat hur en ung pojke beskrivs som att ha varit "våldigt uppkäftig" vilket blir en förklarande och neutraliserande anledning till pappans våld och som på samma sätt skapar en glidning från att lägga ansvaret på den som är ansvarig utövare av våld till att lyfta fram den våldsutsatta parten som delaktig i våldet. Våldet neutraliseras när den utsatta partens agerande lyfts in som en anledning till våldsutövningen, något som i detta fall också innebär att barnperspektivet underordnas.

Att nyansera våldet och tona ner mannens roll som förövare får konsekvenser i praktiken. Ett exempel på detta är ett tillfälle då två kvinnor från en annan enhet har tagit emot ett akutärende som de på grund av ett samarbete med Avdelningen dryftar med personalen där. De har träffat en kvinna med två barn, båda i småbarnsåldern. Kvinnan har erfarenheter av fysiskt våld från tidigare relationer och lever nu med en man som är aggressiv och argsint. Han kastar saker och skäller, även inför barnen som är rädda, men har inte slagit henne. Hon har tolkat det som att hans aggressivitet ökat och hon blivit allt mer övertygad att han kommer att slå henne. När hon träffar de båda kvinnorna från den andra enheten är hon rädd för att återvända hem och hon och hennes barn erbjuds plats i jourlägenhet och hon tackar ja till detta. Kvinnorna

diskuterar ärendet med en av männen på Avdelningen och han menar att det inte är en särskilt hög grad av våld och att även mannen borde bjudas in till samtal. Dessutom borde han få veta var barnen är. På hans inrådan tillfrågas kvinnan om Avdelningen får ta kontakt med hennes man och informera honom om att hon är hos dem och erbjuda honom att komma. Hon ger tillåtelse till detta och en av männen från Avdelningen försöker få kontakt med mannen, när mannen inte svarar i telefon lämnas ett meddelande på hans telefonsvarare. Mannen ringer sedan kvinnan och är arg för att hon tagit kontakt med Avdelningen. Några dagar senare har kvinnan flyttat hem till mannen igen.

Jag vet inte hur omfattande våldet var i det aktuella ärendet eller hur det slutade, men exemplet belyser hur personalen i viljan att inkludera män i verksamheten, riskerar att neutralisera våld och osynliggöra kvinnor. Kvinnas behov och säkerhet kommer i andra hand, i första hand kom mannens behov av stöd och rätt att veta var hans barn befann sig. En viktig fråga är vilket stöd och vilken trygghet kvinnan kunde känna i den aktuella situationen, när hon sökt hjälp och stöd för att lämna en relation och en man hon var rädd för men bemöts av att personalen genast vill involvera den man hon är rädd för och vill lämna. Sociologen Jeff Hearn (1998) har diskuterat att när män som utövar våld mot kvinnor synliggörs riskerar kvinnor som utsätts för våldet att osynliggöras. Hearn understryker att uppmärksammandet av män inte får förminska kvinnors erfarenheter, utan skall syfta till att namnge och rikta fokus mot problemet, nämligen mot män som den vanligaste utövaren av våld mot kvinnor och barn (s. 5, jfr Leira 2002, s. 32). Med den utgångspunkten är det viktigt att se och höra kvinnors berättelser och ta dem på allvar, något som inte utesluter att också män synliggörs, inkluderas och respekteras – men först när säkerhet och allvaret i kvinnans (eller den utsatta partens) upplevelser är bedömd.

När personalen vid Avdelningen lyfter fram män och mäns perspektiv (och dessutom undviker strukturella perspektiv, som jag diskuterat ovan) hamnar de i att riskera att våldet neutraliseras och att kvinnor osynliggörs. Mäns våld blir dessutom ett tabubelagt område som är svårt att närma sig för personalen, Maria säger exempelvis vid ett tillfälle spontant till mig att "Vi kan inte prata om mäns våld" och menar att mäns våld är ett laddat område som inte får benämnas. Våld faller bort, neutraliseras, i de diskussioner som syftar till att lyfta fram våldets komplexitet och dynamik. Inkluderingen av alla målgrupper i Avdelningens verksamhet lyckas därför inte fullt ut synliggöra män som våldsutövare utan synliggörandet glider oftare över i en beskrivning och en förståelse av män som våldsutsatta och "offer". Jag menar männens historier och berättelser sannolikt inkluderar olika former och erfarenheter av våld, i vissa fall är männen säkert också offer för kvinnors våld. Det anmärkningsvärda är dock hur ofta männen framställs som om de inte använt våld, som om de inte slagit sin partner eller sina barn, som om de inte har svårt att kontrollera sitt humör eller sina känslor. Det är värt att uppmärksamma både den roll som kön spelar i dessa resonemang. För att mannen skall göras skuldfri överförs "skulden" på kvinna, antingen genom att det var hennes eget fel att hon blev slagen eftersom hon är så gnällig och besvärlig, eller genom att mannen görs till offer för kvinnors våld. Det tycks som om våldet kan förstås och förklaras på många sätt, men att förlägga det på mannen och ge honom ansvaret för det är svårt. När männen uppmärksammas tenderar både våldet och kvinnors utsatthet att osynliggöras något som vid Avdelningen innebär att verksamhetens grundantagande, som slår fast att det alltid är utövaren som har ansvar för våldet, omförhandlas/frångås.

Allt blir relativt

I verksamheten finns alltså olika perspektiv som både används parallellt och som till viss del kommer i konflikt med varandra. Personalen förhåller sig till detta på olika sätt, medan männen tenderar att inta en tydlig ståndpunkt i det systemteoretiska perspektivet, rör sig kvinnorna på ett annat sätt mellan olika perspektiv som de både använder och gör motstånd mot. Kvinnorna pratar ofta om att det finns olika perspektiv, både teoretiskt och i förhållande till verksamhetens olika målgrupper. Kvinnorna säger ofta saker som att man inte kan säga att det finns ett rätt eller ett fel, om någonting är sant eller som är falskt. En av kvinnorna säger exempelvis i en intervju att:

Om jag jobbar med kvinnan och Olle med mannen, så skulle det lätt kunna vara så att jag säger att "så här är det", men "nä så här är det" säger han. Och helt plötsligt står vi där /.../ Det är inte jag som fått den enda sanningen i världen /.../ Olle och jag har ett ärende tillsammans där jag har mannen som säger att han är offret och att kvinnan är förövaren och kvinna säger att hon är offret och han är förövare. Det är två helt skilda bilder. Jag tror att man kan ge helt skilda bilder och båda bilderna säger samma. Om jag utgår ifrån den som berättar. Ibland kanske det är nödvändigt. Jag vet inte när, att jag får veta vad som är den objektiv sanningen – om det finns någon. Annars så tror jag mycket på att samma bild kan se helt olika ut när två olika människor beskriver den. För det beror på vad har jag med mig och...

En annan kvinna talar på likande sätt:

Mmm, man kan ju tänka på det, man får ju illustration till att det finns faktiskt få sidor eller tre eller fyra i ett problem, det är inte självklart. Det här med objektiva sanningar... Hur många sådana finns det i världen. De flesta saker ser vi från olika håll. De flesta saker är subjektiva...

Kvinnorna ger tydligt uttryck för ett tänkande som bygger på "å ena sidan, å andra sidan" och ett ställningstagande där de menar att det inte är enkelt att ta ställning för att något är rätt och något annat fel. Att förstå och prata om våldet som komplext ligger som jag förklarat tidigare i verksamhetens utgångspunkter, vilket delvis skapar den relativism som de båda intervjupersonerna ger exempel på ovan. Tanken om våldets komplexitet gör att alla i personalgruppen ger uttryck för en form av relativism, och även om kvinnorna ofta gör det tydligare, finns samma förhållningssätt bland männen. En av dem säger exempelvis:

Min syn [på våldet] är ju präglad av att jag försöker hålla det levande för mig att inte utse någon som har rätt och någon som har fel. Det är inte min sak. Utan min sak är att vara lojal med processen och inte med person. Det är ett förändringsarbete som skall göras, min uppgift är inte tala om för folk, placera dem i fack, vem som är det ena och vem som är det andra... Och då hjälper det ju att man ser saker och ting från olika håll och att man har någon slags komplexitet i arbetet... Men det är ju väldigt lätt att halka in i det där, att det är manligt eller det är kvinnligt... Jag gillar inte det här könsfokuserade synsättet men... Ja det är ju jag det... Så jag försöker vara lojal med processen och ett arbete som tjänar något gott och våldsfritt att våldet mer är relaterat till dysfunktion än till person. Jag vet att man kan se det på andra sätt...

Återigen påtalas med tydlighet betydelsen av att inta ett öppet synsätt och inte placera någon i fack eller döma någon (och här görs ett tydligt motstånd mot en könsrelaterad förståelse som antas innebära ett sådant fördömande). Jag menar att personalen intar positioner där allt är relativt och där det inte finns någon sanning. Verksamhetens grundantagande om våld fastslår att "Våld är i grunden en oacceptabel handlingsom man måste ta avstånd från och arbeta emot", dvs. allt är inte relativt. Personalens öppenhet och reflexivitet i förhållande till olika perspektiv är viktig i en verksamhet som denna, men den är inte oproblematiskt. Som jag tidigare nämnt är neutralitet inte alltid en styrka, Burck och Davies (1995) har betonat att neutrala perspektiv aldrig är till kvinnans eller den utsatta partens fördel (s. 63, även Bö Vatnar 2002, s. 182). Personalens sätt att prata om att det inte finns objektiva sanningar och att två motsägelsefulla perspektiv där båda kan vara rätt, riskerar att göra det svårt att ta avstånd från och arbeta mot våld eftersom våldet upplöses i en form av relativitet där allt är möjligt och där allas erfarenheter och upplevelse är lika mycket värda/lika sanna.

Det är värt att uppmärksamma att kvinnorna många gånger uttalar betydelsen av att det inte finns en sanning på ett starkare sätt än männen, något jag uppfattar som ett sätt för dem att skydda och ta ansvar för att männen inte skall känna sig anklagade eller definierade som "förövare". I en av intervjuerna pekar en av männen på att strukturella perspektiv och en tydlighet i diskussionen om mäns våld mot kvinnorkan uppfattas som särskilt laddat och svårt att hantera för män – även om det givetvis inte behöver vara det.

Tina: Det var också därför jag frågade det här om manliga och kvinnliga perspektiv, vad är det det väcker och vad är det man ser och vad är det man inte ser.. som verkar.. vara totalt

IP: Alltså ja, om jag skall gå till mig själv... Genom att göra frågan till en könsfråga så gör den mig också, så kommer den mig närmare. Om vi talar om mäns våld mot kvinnor, ja genast är jag indragen i den definitionen eftersom jag är man. Och då måste jag börjar fråga: *Är jag medskyldig... Eller vad menar man?*

Det är möjligt att kvinnorna tar ansvar för denna laddning, att de betonar en relativistisk ståndpunkt för att balansera synliggörandet av våldet på ett sådant sätt att män inte skuldbeläggs eller känner sig skuldbelagda. Det är inte ovanligt att kvinnor i kvinnodominerade verksamheter tar på sig ansvaret för att de få män som finns skall känna sig inkluderade och som en del av gemenskapen (jfr Mattsson 2005) och det är inte heller ovanligt att vi avsiktligt värjer oss från att synliggöra och lyfta fram män som förövare för att undvika att män som grupp synliggörs (jfr Eduards 2002; Eriksson 2003; Nilsson 2009).

Jag vill sammanfattningsvis understryka att det är en styrka att kunna använda olika perspektiv för att förstå våldet och personalens försiktighet i att låsa sig i positioner där de ser våldet ensidigt och blir blinda för dess komplexitet är befogad. Å andra sidan kräver arbetet med de olika målgrupperna och viljan att använda flera perspektiv att de inte hamnar i en relativism där våldet tappas bort eller neutraliseras. Att personalen gör vålds- och maktanalyser samt säkerhetsbedömningar och kan ta ställning mot våldet genom dessa är av yttersta vikt. Jag kommer i nästa del att rikta fokus mot hur det är svårt för personalen att prata om våld och hålla fokus på våld – men först en kort sammanfattning.

Sammanfattande analys

Jag har i detta avsnitt riktat fokus mot hur våld definieras och förstås på Avdelningen. Jag har visat hur våldet som synliggörs kan fångas och begripliggöras med hjälp av de grundantaganden om våld som verksamheten vilar på och som har sin bas i FN:s beskrivning av ett strukturellt våld där kvinnor och barn är särskilt utsatta, och Isdals neutrala våldsutövardefinition. Jag har visat hur dessa grundantaganden är definitioner som många i personalen gör mer eller mindre motstånd mot, något som tar sig uttryck i hur personalen använder sig av och delvis strider om vilka olika perspektiv/teorier som de skall använda för att tolka, förstå och arbeta med olika ärenden. Starkast motstånd görs mot strukturella och feministiska förklaringar som ingen i personalen fullt ut anammar, detta eftersom de är länkade till ett "gammalt paradigm" där kvinnor ses som offer och män som förövare. Gruppen är mer kluven till systemteoretiska förklaringar, där familjeterapeuterna är mer övertygade om dess användbarhet medan socialrådgivarna både tar till sig och skjuter ifrån sig detta perspektiv.

Olika perspektiv möts och laddningarna blir tydliga. Personalen håller fast vid tanken om det komplexa våldet och det de undviker är relationen mellan kön, makt och våld. De undviker därför feministiska tolkningar som uppfattas som mer ställningstagande och partiska än systemteoretiska och individualpsykologiska teoribildningar (jfr Chodorow 1989). I viljan att se våldets komplexitet i en relation hamnar de i en relativism, en relativism som neutraliserar våldet och som ibland gör att de frångår ett av sina grundantaganden: den som slår bär alltid ansvaret för våldet. När olika parter ser olika på våldet och kanske beskyller varandra, blir allt och ingen ansvarig och den utsatthet och de säkerhetsfrågor som våldet aktualiserar kommer i skymundan. Tidigare forskning har visat att mäns tolkningar och perspektiv riskerar att utmana kvinnors erfarenheter på ett sätt som tenderar att "neutralisera våldet" (se ex. Edwards 2002; Eriksson 2003). Det är därför möjligt att det för personal som arbetar med både kvinnor och män är svårare att behålla kvinnornas "underordnade" perspektiv i förhållande till mäns "överordning" på ett annat sätt än om de enbart hade arbetat med kvinnor. Våldets komplexitet innebär att det kan förstås på olika sätt i förhållande till olika relationer och att det finns olika former av våld. Det finns en spännvidd mellan olika former av våld, där ett relationellt våld som är resultatet av en hög konfliktnivå utgör en form av våldsrelation medan ett systematiskt och ojämställt våld utgör en annan (jfr Johnson 2006). Detta kräver dock en diskussion av hur och när våld, makt och kön hänger samman och påverkar våldsrelationen, och motståndet mot gamla paradigm och strukturella perspektiv gör denna diskussion svår. Hearn (1998) har påpekat att uppmärksammandet av män i förhållande till våld bör handla om att synliggöra män som "problemet" och det är värt att fundera över hur detta kan göras, en viktig kritik mot arbetet på Avdelningen är dock att män som våldsutövare snarare osynliggjorts än synliggjorts.

Verksamhetens grundantaganden om våld är viktiga utgångspunkter men samtidigt något som inte används levande eller aktivt. Grundantaganden kunde hjälpa personalen att både hålla förståelsen av våld och hur våld fungerar levande, men framför allt kunde grundantagandena hjälpa dem att diskutera sin syn på våld. Här krävs en öppen och utforskande diskussion, grundantagandena kan inte fungera som en tvingande norm, ett "så här är det" om de skall diskuteras. Personalen skulle kanske snarare ha behov av att brottas med och mot grundantagandena för att på så vis fördjupa sin förståelse och utforska sina olika tolkningar och syn på hur de ser på att arbeta med våld i nära relationer.

5. Frånvaron av våld

I denna del kommer jag ta mig an den laddning som finns kring våld och belysa hur våldet tenderar att neutraliseras eller försvinna i personalens diskussioner men också hur personalen kämpar för att hålla det i fokus. Jag börjar med att lyfta fram hur personalgruppen arbetat för att undvika att hamna i konflikt kring de olika målgruppernas perspektiv och upplevelser av våldet, därefter visar jag hur personalen kan tappa fokus på våldet i olika ärenden men hur de också arbetar för att hålla det kvar. Jag går därefter över till att visa personalens medvetenhet om att de har svårt att närma sig frågan om våld och hur de har olika uppfattningar om när och om de har våldet i fokus eller inte.

Rädslan för att komma i konflikter som splittrar

En utgångspunkt för hur arbetet på Avdelningen lagts upp och utvecklats var att ”alla skulle kunna göra allt”. Detta uttryck syftar på ambitionen att alla i personalgruppen skulle kunna ta emot och arbeta med alla målgrupper som verksamheten riktar sig till. Under mina fältstudier blev det tydligt att denna ambition var länkad till en iakttagelse personalen gjort när de i uppstartsskedet gjort studiebesök vid andra liknande verksamheter. En av intervjupersonerna kommenterar detta:

Ja det finns ju berättelser från andra verksamheter där det blivit polarisering mellan olika perspektiv, där det blivit en ideologisk eller verbal eller maktstrid mellan perspektiv. Så det här är en vag strategi att motverka det genom att alla skall finnas i alla perspektiv...

Vad de vid flera studiebesök sett var splittrade verksamheter där personalgrupperna var präglade av konflikter mellan olika perspektiv. De som jobbade med kvinnor gjorde vissa bedömningar, de som jobbade med män andra och de som jobbade med barn möjligen ytterligare andra. Dessa konflikter tycktes om inte lamslå verksamheterna så i alla fall klyva dem i två delar, en del som stod för någon form av kvinnoperspektiv, och en som stod för någon form av mansperspektiv. Dessa verksamheter hade uppenbarligen haft svårt att slutföra det uppdrag att väva samman arbetet med de olika målgrupperna som Avdelningen blivit ålagd. För personalen på Avdelningen blev det angeläget att motverka en liknande splittring, och ett sätt att göra det var att alla skulle arbeta med alla målgrupper:

Sen är det väl ändå så att de flesta som söker är kvinnor. Och det är väl en bild av samhället att det är mest kvinnor som blir utsatta. Men jag tänker just att vi jobbar med alla parter här, även om jag möter en ensam kvinnan hon som har genomgått en separation, så tror jag att vi blir inte svart/vita, vi blir inte enögda, utan vi kan faktiskt även i det läget hjälpa till med balans. Vi måste inte göra mannen till en djävul eller demon.

Intervjupersonen ger tydligt uttryck för personalens ambition att hålla alla perspektiv levande, att inte ta ställning och inte tolka våldet i svart-vita termer där mannen ensidigt görs till förövare och våldsutövare. Att alla tvingas arbeta med flera perspektiv antas undvika denna risk för polarisering, vilken i sin tur antas kunna leda till splittring.

Viljan att undvika splittring var stark och gruppen arbetade aktivt för att inte hamna i den situation de sett i andra liknande verksamheter. Jag uppfattade detta som en rädsla att hamna i konflikt, en rädsla som följde dem och påverkade dem mycket. Jag menar att rädslan för att klyvas eller splittras har formerats och utvecklats i förhållande till våld, kön och makt och att vad personalen såg vid sina studiebesök var konsekvenserna av de laddningar som finns i denna spänningspunkt, en spänningspunkt som de själva försöker hantera och utmana men som de många gånger kommer att tassa runt.

Att "tappa" våldet

Alla som arbetar på Avdelningen ger uttryck för att det i behandlingsarbetet är viktigt att behålla fokus på våldet. I en intervju med en av kvinnorna pratar vi om en handledare de haft tidigare, hon kommer då in på risken för att tappa våldet:

IP:Handledning med Arne [fd handledare] var bra. Gjorde att vi inte tappade våldet.

Tina: Hur tappade ni våldet?

IP: ... Det gjorde vi nog inte, det var mer att man blev påmind eftersom Arne hela tiden pratade om att våld kräver att man arbetar specifikt på ett sätt.

Intervjupersonen pratar om betydelsen av att handledaren uppmärksammat och påmint dem om risken för att våldet försvinner även när det borde vara i fokus. Att det är svårt för personalen att hålla kvar fokus på våldet i olika ärenden visar sig många gånger under mina observationer. Ett exempel på hur våldet kan försvinna är hur det kan komma i skymundan när ärenden initierats och de första mötena med de som sökt sig till Avdelningen hanteras. Vid ett tillfälle redogör en av männen för ett nytt ärende han har och som han tycker är lämpligt för parbehandling. Han beskriver hur han träffat ett heterosexuellt par för introduktionsmöte. Det är ett par som berättat att de ofta bråkar våldsamt och mannen är den som har hetsigast humör. De har levt tillsammans länge och tidigare har det hänt att han slagit sönder saker och han har tryckt upp henne mot väggen. Någon enstaka gång har han slagit henne. De bråkar lugnare nu även om mannen ofta tappar sitt humör. I deras bråk skriker de ofta elaka saker till varandra. Hon har en sjukdom som han kan ondgöra sig över medan hon kan ondgöra sig över att han är hård och kall. När han talar blir hon tyst.

Mannen berättar han träffade paret tillsammans och menar att de ville det. Han alltså frångått den princip som Avdelningen har om att alltid vid introduktionen också träffa par separerat så att båda ges möjlighet att tala fritt utan den andres närvaro. Han menar att han inte gjort detta eftersom paret hade en god gemensam ton och han gjorde bedömningen att det skulle gå bra att tala med dem tillsammans. Parets våldsnivå har han bedömt som låg med hjälp av ett enklare bedömningsredskap.

En diskussion startar snabbt i personalgruppen där framför allt kvinnorna reagerar på att paret inte separerats och hörts var för sig. En av kvinnorna, Sara, reagerar starkt eftersom hennes bild av paret situation är en helt annan. Hon har pratat med kvinnan i telefon och menar att kvinnan då ville lämna mannen, att hon varit mycket rädd, särskilt när mannen drack. Kvinnan hade framför allt påtalat att hon har svårt att prata om hur hon upplever situationennär mannen är närvarande – vilket han ofta är på grund av hennes sjukdom. "Det

kan vara viktigt att sära på dem för att höra hennes berättelse". "Hon är verkligen beroende av honom", säger hon med eftertryck.

Våldet har glidit undan i bedömningen av parets situation och händelsen tydliggör hur lätt våldet kan försvinna i de ärenden Avdelningen har att hantera. Våld som inte beskrivs påtagligt, fysiskt och tydligt våldsamt, kan lätt omdefinieras och uppfattas som mindre allvarligt. Det kan omtolkas som ett mindre hinder för en relation, och blir en anledning till att ett par skall förbli ett par (istället för att bryta upp). Tydligt blir även behovet av att höra de olika parternas berättelse. Den gemensamma berättelsen kan vara starkt formad av relationen och kan vara en del av våldsrelationen, vilket är det Saras berättelse synliggör. Våldet blir tydligt genom kvinnans berättelse, inte genom den gemensamma berättelsen. Särskilt tydligt i detta exempel blir hur kvinnorna är medvetna om denna problematik och hur de kämpar för att hålla våldet i fokus. Vid ett annat tillfälle när de har en liknande situation säger en av kvinnorna att:

Ibland kanske man skall fråga sig varför de söker hit. De söker hit och inte någon annanstans, då kanske man kan tänka sig att det handlar om våld även om de från början säger att våld inte förekommer.

Vad hon pekar på är att ibland är våldet något man måste ana och söka efter, att det kan döljas och hållas undan och att det kan vara svårt att prata om, erkänna och lyfta fram. När en klient säger att det inte finns något våld eller att det våld som funnits varit begränsat eller mildt, finns all anledning att anta att det kan förhålla sig på ett annat sätt, något personalen måste undersöka väl. På liknande sätt pekar en av kvinnorna i intervjun på betydelsen av att ha fokus på våld:

... Man måste ju ha säkerhetstänket för det finns en risk att man förminskar våldet också, att man får mannens historia så och det måste man var uppmärksam på. Man måste kunna prata om mannens våld också och ansvarigheten i det.

Det visar sig att det i personalgruppen finns olika syn på risken för att tappa våldet och vad detta innebär för hur de måste arbeta. Utan att dra alltför stora växlar på kön är det ändå värt att synliggöra att kvinnorna lägger stor vikt vid betydelsen av att behålla fokus på våldet. Under mina observationer och i intervjuerna är det kvinnorna som påtalar betydelsen av att se våldet och vikten av att använda redskap som synliggör våldet. Männen delar inte riktigt detta synsätt utan visar mindre oro för att tappa våldet. I exemplet ovan litar en av männen i personalgruppen både på vad han tycker sig se och vad paret berättar. Kvinnorna menar istället att det är just detta man inte kan lita på när det gäller våld, varken på sin egen bedömning eller var klienter berättar. Liknande diskussioner förekommer vid andra tillfällen. I en diskussion om arbetssätt och hur de använder kartläggningen ges ett exempel på hur kvinnorna och männen gör olika bedömningar av hur de kan arbeta och vilka risker de tar. I denna diskussion om användningen av kartläggningsmaterialet säger Bosse att han inte använder kartläggningsmaterialet så ofta eftersom det tar mycket tid i anspråk. En av kvinnorna reagerar och frågar hur han bedömer våldet om han inte använder kartläggningen. Han svarar att han genom samtalet med paret gör bedömningen att våldsnivån är låg och att de tillsammans är villiga att gå in i behandling, vilket ger en grund för att fortsätta arbeta med dem tillsammans. Fler av kvinnorna deltar i diskussionen och de fokuserar på möjligheten att bedöma graden av våld när kartläggningen

inte används och när paret inte separeras, en av kvinnorna frågar *"Hur kan du veta att det inte förekommit våld om du träffat dem en gång tillsammans?"*, varpå han svarar att *"Det kan man inte veta men man får lita på sin känsla. Att det de säger stämmer överens och de är villiga att gå in i samtal"*. Bosse påpekar också att det är fullt möjligt att han väljer att separera dem i ett senare skede och att valet att arbeta på detta sätt har varit för att möta dem på det som han bedömt vara på deras villkor, vilket var att få samtala med honom tillsammans. Kvinnorna i personalgruppen har en annan fokus och gör en annan bedömning, de poängterar vid flera tillfällen i diskussionen att mannens och kvinnans bild kan vara annorlunda om de hörs var för sig och de menar att våldet inte går att bedöma, och inte får bedömas, på basis av ett samtal där paret inte delats upp. En av kvinnorna i personalgruppen påpekar att *"Båda måste få fritt utrymme och fritt uttryck. Detta pratar vi inte om: att par kommer, anledningen är våld, och att vi går förbi att ge båda utrymme att tala om våldet"* och två andra konstaterar att studier visat att våldet kan komma i skymundan också i ärenden där det är detta som klienten söker för, och att detta är en risk också i Avdelningens arbete.

Kvinnorna är överens om att det finns en risk att våldet försvinner och tar stort ansvar för att de enskilda rösterna, i det här fallet kvinnans, måste bli hörda. Bosse, som i det här fallet är den enda mannen som deltar i diskussionen men som här får exemplifiera en röst som männen ofta ger uttryck för, ser möjligheten att i det enskilda fallet göra en annan bedömning, nämligen den att parets gemensamma röst ger uttryck för en samstämmighet som indikerar att graden av våld är låg och att det är tryggt att arbeta med mannen och kvinnan tillsammans. Utgångspunkten för honom är också att det är möjligt att i ett senare skede skilja dem åt om det verkar behövas. Kvinnorna väljer en tryggare väg genom att hålla fast i de metoder och instrument som syftar till att hjälpa dem att hålla fokus på våldet. Deras resonemang bygger på en uppfattning att när det gäller våld kan man inte alltid lita på sin egen bedömning. De utgår ifrån att våld kan döljas, även av den som blir slagen. Deras resonemang genomsyras av att vi inte kan lita på vad vi tror oss veta, vi måste försäkra oss om hur det förhåller sig, och det gör vi genom att skapa och använda metoder som gör att vi kan komma bakom de fasader som våldet skapar.

Männens resonemang kan förstås på ett annat sätt. De ger uttryck för att de som terapeuter förmår göra en bedömning av våldsbenägenheten och parets historia, en förmåga de litar på utan att ta till särskilda metoder eller verktyg. Ovan är det Bosse som ger uttryck för detta när han beskriver hur han väljer att jobba med just detta fall, han gör en bedömning av vad som är möjligt och på basis av den väljer han att frångå de principer Avdelningen har för hur de skall jobba. En av männen ger uttryck för detta i intervjun och pratar då i termer av kompetens och pekar på kompetens som en grund för att väga tänja på gränserna och göra bedömningar för pararbete:

... Vi ser och kämpar lite med de här perspektiven och då tror jag att vi betonar olika saker beroende på vad vi är trygga med. Och är man systemteoretisk orienterad så har man ju ett bredare register att tänka i det ärendet, och då tenderar ju vi som har den bakgrunden och är trygga med att jobba med de verktygen att också ha högre tolerans för att ta emot svåra relationer i ett pararbete. Medans om man är otrygg med det och mer värnar om det feministiska synsättet så är det självklart att man inte vågar gå in i ett pararbetet.

Kvinnorna och männen har olika syn, ingen av dem lyfter frågan om vad kön betyder i dessa olika tolkningar, varken i de diskussioner jag observerar eller i intervjuerna. En av männen menar ovan att detta har med kompetens att göra. Jag menar att kompetens kan spela in, kvinnorna och männen har olika utbildningar och männen är familjeterapeuter, vilket kvinnorna inte är, något som på ett plan ger männen kompetensen att bedöma när det är möjligt att arbeta med par och inte. Jag menar dock att kön är en central faktor här. Kvinnorna och männen har olika relationer till och upplevelser av våld. Kvinnornas sätt att resonera är ett tydligt uttryck för kvinnors relation till våld som en möjlig fara, en fara de kan identifiera sig med och därför se på ett annat sätt än männen. I detta kommer kvinnorna att lättare acceptera strukturella förklaringar och de arbetsredskapen som finns på Avdelningen samt tydligare arbeta för att behålla våldet i centrum. Kvinnorna visar större förståelse för det faktum att det kan finnas aspekter som kvinnor och män döljer i mötet med terapeuten.

Jag menar att männen har en distans till våldet som innebär både styrkor och svagheter. Svagheten är att de ibland tycks bli "orädda" för våldet. Med deras ord skulle man kunna säga att de väljer att "lita på sin kompetens" att bedöma våldet, något som gör att de inte behöver redskap för att göra bedömningen. Vi kan dock se i exemplet ovan att detta kan leda till felbedömningar. Styrkan är en öppenhet inför möjligheten att våld kan se ut på olika sätt och att par som lever i en våldsrelation vill fortsätta leva tillsammans, en öppenhet som sannolikt också gör att par kan söka sig till verksamheten för att få hjälp att hantera och stoppa våldet.

Kvinnorna har en annan närhet till våld i sin förståelse för det våld kvinnor kan utsättas för, något som gör dem vaksamma för att våld kan finnas också när det inte syns. De har en förståelse för underordning och innebörden av att stå i relation till mannen som norm, något som exempelvis innebär en annan förståelse för hur den utsatta parten kan tystas i samspelet med sin partner. Denna närhet är viktig i arbetet eftersom den skapar en påminnelse om att professionaliteten och kompetensen inte är en garanti för att man på egna ben kan göra rätt bedömning. Hjälpmedel och verktyg är viktiga för att hålla styrkurs mot våldet – våldet som kvinnorna menar att de som konfronteras med våld gärna vill fly undan. Denna närhet kan även göra kvinnor mer rädda och försiktiga, vilket kan begränsa dem i vad de väljer att göra i exempelvis en behandlingssituation.

Att närma sig frågan om våld

Det finns en medvetenhet i personalgruppen om att de har svårt att närma sig frågan om våld och att de har svårt att tillsammans diskutera och synliggöra våldet, detta är något som till och från synliggörs och tas upp som en fråga de behöver diskutera. Dessa diskussioner präglas ofta av ett tassande som innebär att de ändå undviker frågan, det vill säga våldet, i slutändan. Ett exempel på detta är när frågan kommer upp under en personaldag. En av kvinnorna påtalar vad hon tycker att hon har behov av att prata om och säger att:

"Jag tycker att vi behöver fokusera på var står vi och lite mer konkret: vad är det vi gör. Öppna dörrarna för varandra. Få mer insyn. Jag vill även prata om vad våld är, hur ser vi på det och på manligt kvinnligt". En av männen ler och kommenterar: "Nätta frågor". Hon svarar att: "Nätta frågor men de får aldrig utrymme. Vi skjuter på dessa frågor och tar det som är runt om". Två av de andra kvinnorna träder in i samtalet. En av dem: "Vi trodde vi var överens men

vi är kanske mer olika”, den andra svarar att ”Upptäckten av det är kanske en naturlig utveckling”.

Det visar sig att våld blir något de närmar sig i flera av de olika frågor som de diskuterar under dagen. De tar dock inte tag i diskussionen om våld, de tar inte heller tag i frågan varför det är så svårt för dem att prata om våld. De kretsar runt dessa frågor, närmar sig dem men backar och flyr undan. Vid ett tillfälle diskuterar de möjligheten att omorganisera hur de initierar och startar upp ärenden, de kommer då in på frågan om att bedöma säkerhet och våldsbenägenhet. En av kvinnorna säger att för att kunna diskutera hur de skall jobba med denna del så måste de *”... diskutera hur vi skall se på våld”*. Samtalet stannar genast av. Efter en stund svarar någon av de andra att *”Ja jag håller helt med dig. Det styr hur vi gör rent praktiskt...”*. Kommentaren följs av en lång tystnad. Ingen säger något. Det som var en pratsam reflekterande diskussion om arbetssätt och metoder blir trevande och tyst när de kommer in på frågan om våld. Efter ett tag försöker en tredje följa upp med en lite tvekande kommentar *”...och hur låsta vi är. Vi talar ofta om hur komplext det är, våldet, men vi kanske inte är så komplexa själva i vår syn”*. Också detta bemöts med tystnad. När tystnaden lägger sig sitter de alla som isolerade öar utan kommunikation, var och en verkar fly in i sina egna tankar. Tystnaden omsluter våldet som på något vis finns som ämne i rummet, men ett ämne som inte omtalas eller vidrörs. Ämnet lämnas genom en fjärde person som går in och skämtar genom att säga lite humoristiskt att *”Ja jag jobbar ju minst”*, en kommentar som förmedlar att *”min tystnad är legitim”*, vilket också understöds av en av de andra som skämtar vidare och säger *”Ja så du får bara tala halva tiden”*. Denna sista kommentar förlöser laddningen, de skrattar och lämna ämnet genom att börja prata om annat. De tar upp tråden de delvis lämnade när våld fördes in i samtalet och konstaterar att de skall fortsätta arbeta med att bedöma säkerhet på det sätt som de gjort tidigare, ett konstaterande som innebär att de inte behöver fortsätta diskutera frågan och därmed inte heller behöver ta i frågan om att diskutera våld.

Liknande situationer uppstår vid flera tillfällen under de perioder då jag besöker Avdelningen, något som tydliggör att våld är ett laddat ämne som tystar gruppen. Våld är å ena sidan en självklar och alltid närvarande del i verksamheten, å andra sidan är det något som personalen ofta har svårt att närma sig och prata om i förhållande till hur de ser på våldet, hur det står i relation till kön och hur de förstår våldets dynamik. En av kvinnorna ger väldigt tydligt uttryck för detta dilemma i intervjun:

Vi har svårt att prata om mäns våld mot kvinnor. Alltså det är helt /.../ Inte ens i en sådan här verkamhet! Jag är förvånad. Och jag har tagit upp det för jag sa *Det vi inte kan tala om här det är mäns våld...* För han [handledare] sa *Kan ni tala om kvinnors våld mot män?* och jag sa, *Ja det kan vi alldeles utmärkt, men vi kan inte prata om mäns våld mot kvinnor...*

Citatet visar att det finns en påtaglig laddning om våldet som inte bara handlar om våld utan som handlar om kopplingen mellan våld och kön. Intervjupersonen ovan menar att de kan tala om vissa former av våld men inte andra, vilket fler men inte alla i personalgruppen skulle hålla med om. Resonemanget pekar på att det finns en särskild laddning kring mäns våld mot kvinnor, något som jag menar är en laddning som återkommer på olika sätt i verksamheten.

Även om personalen är medveten om att de har svårt att tala om våld har de olika uppfattningar om våldets närvaro och frånvaro i arbetsgruppens diskussioner. Synen på våld och vad som är viktigt att fokusera i de olika ärenden som hanteras inom verksamheten tolkas och förstås på olika sätt. Detta blir särskilt påtagligt i diskussioner om handledning och den handledare som personalgruppen har för ärendehandledning. Denna kommer ibland upp till diskussion och det visar sig att det finns olika åsikter om hur väl den svarar mot verksamhetens behov. Männen ger vid flera tillfällen uttryck för att handledningen fungerar bra och att den fungerar särskilt bra i denna verksamhet. Vid ett tillfälle noterar en av männen att:

”Det är roligt med Nisse som handledare eftersom han inte handleder på traditionellt sätt i förhållande till våld, han talar mer om relationerna! Det blir mindre mekaniskt! Där jag jobbade tidigare kunde vi inte ha dessa samtal, det hade blivit bråk, där var vi för fast i hur det skall vara och att män inte skall vara med i verksamheten och man hade ett väldigt ambivalent förhållande till om män ens kunde vistas i lokalerna! Sa man att klienterna kanske behöver jobba på pappa/barn-relationen var det som att svära i kyrkan”.

Mannen ger uttryck för hur han tycker att handledningen fungerar väl och han uttalar tydligt hur han tycker att det finns en poäng i att se relationen före våldet. Den positiva inställningen delas inte fullt ut av kvinnorna, som ger uttryck för en viss tveksamhet. En av dem säger att *”Det är en balansgång mellan att se våldet och också se annat”*. Kvinnorna har även vid tidigare tillfällen just påtalat att de tycker att handledningen är problematisk eftersom handledaren inte har så mycket kunskaper om våld. Vid ett annat möte diskuteras handledningen och möjligheten att byta handledare. En av kvinnorna säger att hon skulle kunna tänka sig och byta för att få någon som kan våld mer, en av männen reagerar och frågar *”Menar du att Nisse inte kan våld? Jag tycker nog han kan det bra, att han varit bra*. Hon svarar att *”Nej jag tycker nog att han kunde vara bättre på det”*. En annan kvinna som är närvarande instämmer spontant och säger att även hon tycker att handledaren inte är så bra på våld.

Det är återigen kvinnorna som upplever att våldet tappas bort. Männen för inte upp det på agendan och verkar inte heller reagera över det, de kan tvärt om tycka att våldet kan diskuteras på ett bra sätt vid tillfällen då kvinnorna tycker tvärt om.

Att bromsas i arbetet

Strukturer och arbetssätt på Avdelningen bromsar på olika sätt hanteringen av ärenden och skapar utrymme för personalens gemensamma diskussion och reflektion. Ärendedragningar och behandlingskonferenser syftar till exempel till att öppna upp ärenden och ge utrymme för att göra gemensamma bedömningar. Det är vid dessa gemensamma diskussioner som våldet hålls fast när det riskerar att glida undan. Männen som delvis gör andra bedömningar än kvinnorna och som oftare tycker att man i snabbare takt kan gå vidare i ärenden, kan uppfatta strukturen som att den bromsar dem i deras arbete. En av männen pratar ibland om hur han tycker att både morgonmöten och kartläggningar hindrar honom från att lägga all sin energi på sina ärenden. En annan av männen ger i intervjun uttryck för att han undrar varför han och hans kollega som också är systemteoretiker/familjeterapeut inte direkt kan få ansvar för och arbeta med de ärenden som lämpar sig för parbehandling. Detta är en bedömning han vill göra i tidigt

skede av ett ärende men beslut om parbehandling tenderar att stoppas upp av den struktur som finns i verksamheten och som omfattar en rad kontroller som ger kollegorna insyn i och makt över hur ärendet skall hanteras. Mannen tolkar dessa stopp som resultatet av personalgruppens otrygghet i förhållande till att arbeta med parbehandling i våldsärenden. Han menar att de som inte har den systemterapeutiska utbildningen saknar kompetens för dessa ärenden, vilket gör att de inte vågar bedöma parrelationer som möjliga att arbeta med.

Problemet är att man inte kan göra systemiska bedömningar om man inte har en systemteoretisk utbildning. Så är det. Och om vi pratar om ett sådant här ärende som imorse, där vi får en, inte bara en idé utan ett konkret uppdrag: jobba med parrelationen, så borde den frågan överlämnas till de som har kompetens att göra den bedömningen. Men nu sitter vi istället där majoriteten är otrygga att arbeta med par, har inte utbildningar för att göra det, och skall göra en bedömning av lämplighet...

Utgångspunkten i resonemanget är att kompetens ger en grund för att bedöma när och hur det är lämpligt att arbeta med par. Kompetensen skapar trygghet för att göra bedömningar av vilka par som är möjliga att arbeta med tillsammans, och finns den kompetensen behövs inte Avdelningens arbetsstruktur eller kartläggningsinstrument. De andra i personalgruppen har inte denna kompetens och blir därför mer beroende av arbetsstrukturen och den försiktighet som den innehåller. Kvinnorna i personalgruppen har en annan utgångspunkt. De förhåller sig inte specifikt till frågan om kompetens men i deras resonemang om våldsbedömningar menar de att våld lätt osynliggörs och glider undan, något som gör att de måste vara extra vaksamma för att inte förlora fokus på våldet. Denna förståelse är, menar jag, grundad i en tolkning av maktstrukturer och vem som har tolkningsföreträde, dvs. i ett feministiskt perspektiv.

Jag menar att den konflikt eller laddning som finns här handlar om personalens olika syn på hur de själva påverkas av våldet, maktstrukturer och av mannen som norm och här har männen och kvinnorna olika uppfattningar. När männen menar att de genom sin kompetens kan bedöma våldet och att de därför vågar arbeta med par, eller kan hoppa över kartläggningsarbetet och gå direkt in i behandlingsarbetet, hamnar de i resonemang som bygger på ett antagande om att de som terapeuter är fria från maktstrukturers påverkan. Kvinnorna ger ett betydligt tydligare uttryck för att de uppfattar våldet som manipulativt också av dem som terapeuter – en manipulation de inte står över hur kompetenta de än är. Kvinnornas tydliga ståndpunkt är att de måste vara vaksamma på säkerhet och vad våldet gör med dem som terapeuter, och att de därför måste ta hjälp av och använda de redskap, rutiner och metoder som de har. Fokus på våld och säkerhet måste alltså alltid komma före teorin, valet av behandlingsform eller terapeutens "känsla" (jfr Bö Vatnar 2002, s. 179).

Att undvika våld, att undvika konflikt

Trots ambitionen att hålla våldet i fokus hjälps alla i personalgruppen på olika sätt åt att hålla våldet på avstånd. I vissa situationer är det männen som gör motstånd mot att ta sig an frågan om våld, i andra är det kvinnorna. Diskussionen där en av männen upptäcker att några av kvinnorna är missnöjda med handledarens sätt att fänga upp våld, avslutas med att han försöker återkomma till ämnet genom att säga att *"Vi måste kanske prata mer om handledningen, om vi*

har olika upplevelser av handledningen kanske vi borde diskutera det". Han inviterar till ett samtal om handledning, vad de vill ha för handledningen och hur de uppfattar den de har. Denna gång är det kvinnorna som viker från diskussionen genom att säga att det inte är givande att starta denna diskussion, det är ändå för sent att byta handledare nu. Han står på sig och menar att om de pratar om det nu kan de ju planera för ett handledarbyte längre fram, *"Vi kan väl planera en tid för när vi skall diskutera frågan"*. Kvinnorna hänvisar då till organisationsförändringen och att det är svårt att planera framåt. Diskussionen om hur de uppfattar handledningen, och framför allt hur våldet lyfts fram och problematiseras i denna, skjuts på en diffus framtid.

Diskussioner om våld kan också undvikas genom hänvisningar till styrdokument och verksamhetens uppdrag, vilka kan fungera som en *"lägga locket på"*-strategi. Vid ett tillfälle försöker flera i personalgruppen att aktualisera en diskussion om våld och eftersom flera av dem visar vilja verkar det som om diskussionen skall bryta igenom och utvecklas till ett gemensamt samtal om hur de ser på, tolkar och förstår våld. Efter ett längre trevande kommer de tillbaka till våldet och en av kvinnorna säger att *"Hela tiden kommer vi tillbaka till hur vi ser på våld och kvinnligt och manligt"*. En av männen fyller i och säger att *"Vi tassar runt frågorna. Vi tar inte tag i dem"*. De övriga i gruppen nickar instämmande och förefaller redo för denna diskussion, varpå en av kvinnorna bryter av genom att påpeka att *"Det finns också ett uppdrag och en definition"*. Hon börjar prata om verksamhetens definition av våld och delar ut ett papper med definitionen för verksamhetens syn på våld. *"Dessa finns, någon har bestämt dessa och att de gäller. Definitioner av våld finns. Vi har att företräda dessa"*.

Genom detta inlägg och ett snabbt utdelat papper med definitionen så tystas diskussionen. Gruppen har svårt att föra ett samtal om hur de ser på våld, hur de uppfattar våldet i verksamheten, de gör trevande försök att närma sig frågan men tystas effektivt av att pådyvlas en definition som någon annan formulerat och som är *"den rätta"*. Dessa grundantaganden hjälper dem inte att reda i sina olika upplevelser av våldet de möter och deras olika syn på hur det bäst bemöts och hanteras i behandling. De behöver snarare mötas i sina olika uppfattningar och utforska dem, men pappret med definitionen ger ett *"facit"*, och stänger för diskussion.

Dessa olika strategier och sätt att undvika samtal om våld är knappast medvetna från personalens sida. Snarare är de att förstå som omedvetna processer som uppstår i gruppen och som är länkade till rädslan för att komma i konflikt. Alla tar på ett plan gemensamt ansvar för att gruppen skall hålla ihop och samarbeta. Genom att hålla våldet på avstånd undviker de risken för att hamna i den splittring de från början har velat undvika.

Sammanfattande analys

I detta avsnitt har jag belyst att våld är svårt att arbeta med och hantera. Personalen vid Avdelningen uppmärksammade tidigt att det fanns en risk för att de skulle splittras i förhållande till de olika perspektiv som de olika målgrupperna bär och de olika paradigm som finns inom fältet. Detta påverkade hur de valde att organisera verksamheten och skapade en försiktighet i förhållande till att föra en fördjupande och problematiserande diskussion om hur våldet skall förstås. Personalen har byggt upp en organisatorisk struktur som innebär öppenhet, kontroll

och gemensam diskussion av ärenden för att alla målgruppers perspektiv skall hållas levande och för att våldet inte skall glida undan. De har dessutom en rad olika verktyg till sin hjälp för att synliggöra och blotta våld i olika ärenden. Trots detta är det svårt för dem att prata om våld – särskilt på en principiell och övergripande nivå (dvs. hur ser de på våld, hur vill de arbeta med våld). En grundläggande anledning till att våldet försvinner tycks vara att personalen har olika uppfattningar om våld, något som i rädslan för konflikt gör det svårt att prata om. När de närmar sig frågor om hur de tänker kring och vill hantera våld i olika situationer resulterar det ofta i att de blir tysta och undviker frågan.

Att våld glider undan eller osynliggörs i en verksamhet som den vid Avdelningen är ingen ovanlighet. Liknande problematik har visats av exempelvis sociologen Maria Eriksson. Eriksson (2003) belyser hur våldet neutraliseras i familjerättens arbete med familjer där mannen utövat våld mot kvinnan (jfr även Eriksson & Dahlkild-Öhman 2008; Carlsson 2003; Mellberg 2003; 2004). Våld i nära relationer är i sig ett laddat fenomen och osynliggörandet är en del i våldets sätt att verka (ex. Hearn 2008; Isdal 2001/2008). Statsvetaren Maud Eduards har i sina diskussioner om uppmärksamheten och reaktionerna kring olika kampanjer vars syfte varit att synliggöra och sprida kunskap om våld i nära relationer, visat att medan det är fullt möjligt att prata om och synliggöra kvinnors och barns utsatthet, är det är mycket svårt att synliggöra män som våldsutövare utan att mötas av mycket starka motreaktioner. Att synliggöra kvinnor och barn som potentiellt våldsutsatta är oprovocerade medan synliggörandet av män som potentiella våldsutövande är starkt provocerande (Eduards 2002 s. 108-109). Etnologen Gabriella Nilsson (2009) för en liknande diskussion i sin studie av hur mäns våld mot kvinnor debatterats och hanterats i bland annat svensk forskning och svensk politik. Hon menar att män inte är vana vid att utpekas som grupp på samma sätt som kvinnor, vilket gör det laddat att peka ut män som utövare av våld men inte att peka ut kvinnor som utsatta för det (ex. s. 230 ff).

Utifrån dessa resonemang kan vi förstå att personalen på Avdelningen å ena sidan arbetar med målgrupper vars utsatthet många gånger varit självklar och lätt att tala om, samtidigt som de även har en målgrupp vars våldsutövande på motsvarande sätt många gånger varit tabu. Även om det gamla paradigmet har inneburit ett tal om ”mäns våld mot kvinnor”, så är det kvinnors utsatthet som uppmärksammas i första hand, något som gjort att män som förövare förblivit osynliggjorda (jfr ex. Eduards 2002; Nilsson 2009). Utifrån detta uppstår på Avdelningen en spänning kring våld som är relaterad till personalens ambition att bryta mot gamla paradigm som positionerar kvinnor och barn som offer och män som förövare. De vill arbeta med ett komplext våld där de öppnar upp för mäns och kvinnors komplexitet som både möjliga våldsutsatta och möjliga våldsutövare. I viljan att bryta mot det gamla paradigmet möter de samtidigt en våldsverklighet där både kvinnor och barn många gånger utsatts för just mäns våld och de tvingas in i det gamla paradigm som de vill utmana. De tar dock så tydligt ställning mot detta att det blir svårt för dem att prata om dessa situationer i personalgruppen. Den spänning som uppstår är relaterad till personalens olika uppfattningar om innebörden av ett ”komplext våld” som jag diskuterat tidigare. Medan några i personalgruppen menar att ett komplext våld innebär ett relationellt våld menar andra att ett komplext våld handlar om att både kvinnor och män kan vara utövare och utsatta men att kvinnors utsatthet för mäns våld ändå är mer problematisk och omfattande. Dessa olika förståelser ligger som en hotande konflikt, särskilt i

relation till mängden av ärenden som är länkade till "det gamla paradigmet". Detta gör att personalen ofta låser sig och undviker frågan om hur de kan arbeta med våld. Det är värt att uppmärksamma att personalen har stor nytta av den arbetsstruktur de skapat för verksamheten där olika möten och ärendedragningar skapar forum för att synliggöra och diskutera våldet. Även de redskap de valt att använda (som kartläggning, ABUSE-index etc.) är viktiga för att hålla våldet i fokus. Kvinnorna har även hjälp av att hänvisa till de gemensamma arbetssätten och arbetsredskapen för att hävda sin ståndpunkt – och på så vis återknyta till betydelsen av att uppmärksamma våld.

Det detta avsnitt visar är att kön, våld och makt länkas samman och får betydelse på Avdelningen. Personalen ser på och upplever våld på olika sätt. Deras upplevelser och bedömningar samspelar både med kön och med deras kompetenser. Som jag tidigare diskuterat utgår männen från systemteoretiska perspektiv som gör att de tenderar att se och bedöma relationen i första hand, och våldet i andra. Kvinnorna som däremot balanserar mellan olika perspektiv, där det strukturella perspektivet är det som skiljer dem från männen, vill på ett annat sätt hålla våldet i fokus – och när våldet glider undan reagerar de starkare än männen. Det blir männen i personalgruppen som får "rätten" att göra kunskapsanspråk. Männen intar en maktposition i egenskap av att vara familjeterapeuter och systemteoretiker något som både ger dem en utbildningsmässig status och även förenar dem i ett gemensamt synsätt vilket de tillsammans kan hävda och därmed bli starka i. De intar dessutom en maktposition i egenskap av att vara män, något som ger dem en normerande position i förhållande till kvinnorna. Kvinnornas olika utbildningar bär inte samma status och de saknar gemensam teoretisk utgångspunkt, detta gör att kvinnorna inte kan förenas i en gemensam tolkningsram på ett sätt som motsvarar männens systemteoretiska grund. Kvinnorna använder dessutom ofta kombinationer av olika perspektiv för att förstå våldet, något som också skapar en form av relativism i deras tolkningar. Sammantaget blir kvinnornas förståelser svagare än männens även om de många gånger omfattar en komplexitet som är viktig i arbetet.

I detta avsnitt blir det också tydligt att det är viktigt att förstå innebörden av könsstrukturer och hur dessa påverkar oss på individnivåer är viktigt i arbetet med våld. Att kvinnor och män förhåller sig till och införlivas i mannen som norm, något som gör att terapeuter måste vara vaksamma på om säkerhet och vad våldet gör med dem som terapeuter, och att de därför måste ta hjälp av och använda de redskap, rutiner och metoder som de har. Här är det viktigt att notera att våld i nära relationer i sig är laddat och något vi gärna undviker att prata om (jfr Eduards 2002; Hearn 1998). Betydelsen av att förstå innebörden av könsstrukturer och hur dessa verkar på individnivå, exempelvis betydelsen av mannen som norm, har blivit tydlig i både detta och föregående avsnitt. Jag kommer därför nu att övergå till att belysa hur personalen ser på och tänker kring betydelsen av kön i verksamheten.

6. Könade möten, könad behandling

Betydelsen av att förstå innebörden av könsstrukturer och hur dessa verkar på individnivå, exempelvis betydelsen mannen som norm, har blivit tydlig i de båda föregående avsnitten. Jag kommer nu därför att övergå till att belysa hur personalen ser på och tänker kring kön i verksamheten. Jag börjar med att visa hur personalen inte diskuterat vad kön betyder samtidigt som de ändå beaktat kön när de utformat verksamhetens struktur. Sedan visar jag hur personalen tänker kring betydelsen av klienternas kön och fördjupar sedan denna diskussion genom att belysa olika funderingar som personalen har om hur könstillhörigheter påverkar deras roll som terapeuter. Därefter visar jag hur kön aktualiseras för personalen i vissa särskilda situationer och hur personalen som vill problematisera betydelsen av kön ändå tenderar att organisera verksamheten i förhållande till kön.

Att behålla perspektiven

Det finns som jag nämnt tidigare olika gruppverksamheter vid Avdelningen och i arbetet med dessa blir kön en framträdande aspekt. De två mest omfattande gruppverksamheterna är kvinno- och mansgrupperna som riktar sig till män som utövat våld och till kvinnor som utsatts för våld. Dessa grupper leds av två terapeuter, i båda fallen utgörs paret av en man och en kvinna. Det finns också barngrupper vilka leds av två kvinnor.

När jag frågar personalen hur de valt att organisera arbetet med grupperna visar det sig att kön inte varit någon uppmärksammas aspekt när de avgjort vem som tagit ansvar för att utveckla och leda de olika gruppbehandlingarna. Diskussionerna om kön och om dess betydelse för grupsamarbetet har varit få. En av gruppintervjuerna, där två av kvinnorna resonerar kring hur personalgruppen bestämde att ledarna för mans och kvinnogrupperna skulle vara en man och en kvinna, ger exempel på detta:

IP1: Från början så diskuterade vi att ha en manlig och en kvinnlig ledare i mans- och kvinnogruppen...

IP2: Alltså vi har nog inte egentligen diskuterat det så himla mycket, jag har inte så jättestarka minne av det. Jag tänker på när vi delade upp det här med grupper så var det ju vad vi var intresserade av, och vi var väl alla rörande överrens om att det skulle vara bra med en man och en kvinna i båda grupperna, jag har inget minne av att...

IP1: Det var ett aktivt beslut i alla fall... Det hade varit väldigt lätt att ta två kvinnor till kvinnogruppen eftersom det ser ut som det gör rent personalmässigt. Så det var ett aktivt beslut att göra som vi gjort...

IP2: Men vi hade inga större diskussioner kring det...

IP1: Det har vi inte haft, nej vi har inte haft gensufrågan på bordet på något väldigt aktivt sätt...

Personalen har alltså inte diskuterat innebörden av gruppterapeuternas kön men har ändå haft någon form av outtalade eller förgivettagna uppfattningar om att kön betyder något, vilket påverkat hur de valt att organisera verksamheten. Det visar sig i intervjuerna att en utgångspunkt var att det var bra om män och kvinnor tillsammans ledde arbetet i mans- respektive

kvinnogrupperna. Återigen var det tanken om att undvika polarisering och splittring i personalgruppen som styrde hur de valde att arbeta. Att en kvinna och en man leder kvinno- respektive mansgrupp har varit ett sätt att behålla ”perspektiven” och att undvika cementering i och motsättningar mellan olika perspektiv. En av de intervjuade berättar exempelvis om hur arbetet organiserades:

Målet är också att någonstans undvika att det blir för mycket manligt kvinnligt i läger.

Av intervjuerna blir det tydligt att målet att undvika polarisering har överordnats diskussionen om hur kön eventuellt kan påverka gruppverksamheternas innehåll och resultat. Det kan finnas både styrkor och svagheter med att kvinnor och män tillsammans leder grupperna och arbetsfördelningen kan ha olika intentioner, men detta är frågor som egentligen inte diskuterats. Flera av de jag intervjuat menar att det helt enkelt bara var självklart att organisera verksamheten på detta sätt och vilken roll kön har i verksamheten egentligen inte är något de diskuterat. En av de intervjuade säger till exempel att:

Vi formerade oss mycket utifrån att det fanns en risk att männen skulle jobba med män, men vi har inte pratat om hur använder man genusperspektivet på ett sätt som främjar arbetet så. Den lägsta nivån är väl att vi förvissat oss om att det finns olika kön, men vad vi skall ha dem till har vi inte riktigt pratat om.

Den mest centrala frågan har varit att ledarskapet skall delas mellan kvinnor och män i mans- respektive kvinnogruppen, att två kvinnor leder barngruppen uppfattas inte lika problematiskt som om två kvinnor skulle leda kvinnogruppen eller två män mansgruppen. Polariseringsen är alltså ett hot i förhållande till de vuxna parterna, vilka är de perspektiv som tydligast ställs emot varandra i förhållande till det gamla perspektivet. Valet av arbetssätt kan också förstås i relation till personalens vilja att undvika att hamna i och polariseras i ”gamla paradigm”. Deras rädsla har varit att om kvinnor arbetar med kvinnor och män med män så finns risk för att kvinnorna intar något som av personalen skulle definieras som ”kvinnliga” medan männen intar en form av ”manliga” perspektiv. Jag menar att dessa perspektiv skulle konkretiseras som att det perspektiv personalen omtalar som ”kvinnligt” innebär ett antagande om att ”kvinnan-är-alltid-offer-män-är-alltid-förövare” och att det perspektiv de pratar om som manligt innebär ett antagande om att ”mannen-är-inte-alltid-förövare-kvinnan-är-inte-alltid-offer” perspektiv. Det är dock värt att uppmärksamma att personalen oftare pratar om ”kvinnligt perspektiv” än om ”manligt”. Det perspektiv som ibland omnämns som ”manligt perspektiv” beskrivs oftast inte som ett könsperspektiv som kan ses som en direkt motsats till ett ”kvinnligt” eller ”feministiskt” (vilka ofta används som synonymer), utan förstås snarare som ett neutralt och nyanserat perspektiv. Min konkretisering av vilka antaganden som de olika perspektiven i praktiken antas bygga på synliggör att det så kallade kvinnoperspektivet ligger närmre det gamla paradigmet och det ”manliga” perspektivet ligger närmre det nya, något som kan tydliggöra varför det vid Avdelningen blir så laddat att synliggöra kvinnor som offer och män som förövare. Det kan också tydliggöra varför kön inte är något som personalen på Avdelningen diskuterat eller förhållit sig till, kön är en tydlig faktor i det gamla paradigmet men en underordnad och komplex faktor i det nya.

I det nya paradigmet upplöses kön som central kategori som en konsekvens av att relationen mellan kön, makt och våld problematiseras och förstås som komplex. Kön och våld förstås som ett komplext samspel och den betydelse som kön getts i arbetet med våld i det gamla paradigmet, där kvinnor arbetat med kvinnor och män med män, ifrågasätts. I det nya paradigmet spelar kön mindre roll för mötet med klienten, kvinnor kan arbeta med män och män med kvinnor. Trots denna upplösning har ändå kön tillskrivits en innebörd i arbetet på Avdelningen även om detta tillskrivande tycks ha varit outtalat. Om könslikhet varit centralt i det gamla paradigmet är det könsolikhet som blir en styrka i det nya. I gruppverksamheterna har en särskild tilltro satts till betydelsen av att arbeta kvinnor och män tillsammans, inte bara för att bryta det gamla paradigmet arbetsätt utan för att personalen menar att om män involveras i arbetet med kvinnor och om kvinnor involveras i arbetet med män, så minskar risken för att paradigmen kommer i konflikt. En man i kvinnogruppen och en kvinna i mansgruppen antas ha något särskilt att tillföra som utmanar paradigmen, detta särskilda, som är relaterat till deras kön men är svårt att få personalen att konkretisera innebörden av.

Att undvika uppdelning och polarisering handlar alltså inte bara om att alla kan arbeta med allt (alla i personalen kan hantera alla former av ärenden och målgrupper), utan också om vem som arbetar med vad (män i kvinnogrupp och kvinnor i mansgrupp).

Att möta olika målgrupper: Lika, men olika

När personalen pratar om de kvinnor och män som kommer till verksamheten, som deltar i gruppverksamheterna men som också går i individuell behandling, pendlar de mellan att å ena sidan beskriva grupperna som lika och å andra sidan som olika.

En genomgående hållning bland personalen är att kvinnorna och männen är förhållandevis lika och behöver ungefär samma stöd- och behandlingsinsatser. Likheten mellan grupperna lyfts ofta fram i olika sammanhang. När verksamheten vid ett tillfälle presenteras för besökare betonar en i personalen i beskrivningen av arbetet i mans- och kvinnogrupper att *"Den erfarenheten vi gjort är att mans- och kvinnogrupperna är relativt lika och man kan jobba lika"*. Liknande konstateranden återkommer i intervjuerna när jag frågar om vad det finns för likheter och skillnader med att jobba med kvinnor i grupp och män i grupp, en av de intervjuade säger:

Jag tycker att den är väldigt liten... alltså... skillnaden tänker jag...

Parallellt med dessa uppfattningar finns beskrivningen av männen och kvinnorna som olika och som är i behov av olika saker. Dessa uttalanden är ofta mer försiktiga och mindre självklara än de som talar om likhet samtidigt som de ofta ger uttryck för att personalen erfar en tydlig olikhet mellan de båda grupperna:

Mans och kvinnogruppen handlar om olika saker. Mansgruppen mer om ansvar, kvinnogruppen mer om omvårdande stöd, igenkännande och bekräftande.

Här görs alltså en åtskillnad mellan innehållet och arbetet i mans- respektive kvinnogrupp. Att lyfta och fokusera ansvar i arbetet med män återkommer i flera intervjuer. En av de andra intervjuade säger på liknande sätt att:

Den största skillnaden är att med män är det självklart att tala om ansvar: Du [mannen] har ett ansvar av att se till att detta aldrig mer kommer att hända, du har ett ansvar att ta hand om din del i den här våldsamma relationen. Där känner jag som man kan jag inte säga det till kvinnor på samma sätt, du har en skyldighet att värna om dig själv... Kanske jag kan om ett antal år men just nu känner jag inte att jag kan det utan att jag någonstans hamnar in i att hon är medaktör...

Intervjupersonen menar att han inte kan prata om ansvar på samma sätt med kvinnor som utsatts för våld eftersom han då riskerar att göra dem till "medaktörer", något som indikerar att kvinnorna och männen inte kan bemötas på samma sätt. Att förlägga ansvaret för våldet på den som utövat våldet ligger i tydlig linje med verksamhetens grundantaganden som fastslår att våldet är en valbar handling med alternativ och att det alltid är den som utövat våldet som är ansvarig för det. Betoningen på mäns ansvar för att inte använda våld skapar en återkommande bild av att det trots allt är män som i första hand är de som utövat våld, och att kvinnorna i första hand ses som utsatta för våldet.

Personalen har generellt sett svårare att tala om olikheterna som de upplever och hanterar i arbetet med de olika grupperna, en olikhet som är relaterad till att kön och våld på olika sätt vävs samman och skapar grupper av våldsutsatta kvinnor och våldsutövande män. Grupper som det inte går vattentäta skott emellan men som ändå formeras och görs tydliga i verksamheten. Det visar sig att även om det finns många komplexa våldssituationer och våldsrelationer, så tvingas personalen gång på gång att förhålla sig till att kvinnor utsatts för mäns våld.

Jag menar att den överordnade förståelsen om våldets komplexitet gör att personalen vill undvika att länka samman våld och kön på ett sätt som låser in män och kvinnor i positioner – och som knyter an till "det gamla paradigmet". Dessa utgångspunkter innebär att personalen måste förhålla sig till kön och våld som oberoende av varandra – de har därför svårt att prata om vålds- eller könsmönster. Detta gör att de pendlar mellan dessa olika positioner där de å ena sidan pekar på att grupperna är lika och har samma behov, medan de å andra sidan ser skillnader i dessa behov. Det är sannolikt rimligt att se likheterna mellan de båda grupperna och min bedömning är att personalen har rätt i att kvinnorna och männen på många sätt har liknande behov, de behöver bli sedda, bekräftade, de behöver hitta sätt att sätta gränser både för sig själv och för andra, vilket är de likheter personalen tar upp. Problemet är att personalen inte kan tala om detta i termer av kön och våld, de kan inte sätta ord på att kvinnors och mäns upplevelser och förhållande till våldet tenderar att vara olika. Jag har många gånger återkommit till den reella verklighet som finns på Avdelningen, den där kvinnor många gånger har en annan erfarenhet av och en annan upplevelse av våld än män. Personalen försvårar möjligheten att prata om detta och förhålla sig till vad detta innebär när de inte kan eller inte vill sammanföra diskussionen om kön och våld.

Terapeuten och det könade mötet

Det saknas alltså en utförlig diskussion i personalgruppen om vad kön betyder i verksamheten. När jag i intervjuerna frågar dem om vilken betydelse kön har för mötet med klienterna är de förhållandevis trevande och försiktiga. Det är svårt att säga att det finns en dominerande föreställning som skulle kunna motsvara hur de är överens om att de kvinnor och män som uppsö-

ker verksamheten har liknande behov av stöd och hjälp. Några av de jag intervjuat ger uttryck för att de tror att deras kön har betydelse för mötet med klienten:

Ja jag har funderat ganska mycket på det och jag tror det har stor betydelse även konkret praktiskt i själva verksamheten exempelvis i gruppverksamheter...

IP: Mmmm det är klart att kön har en betydelse. /.../ Vi är ju två kön i vår värld och då tycker jag att två kön skall vara representerade. Och att det finns ett samspel faktiskt där som man kan...

Tina: Vad är det de representerar när de representerar två kön?

IP: Alltså för mig så finns det manligt och kvinnligt tydligt så... Och att detta är jämlikt, nej likvärdigt... Eh och att stå för det och visa upp det. Mmmm... Inte könslost...

Intervjupersonerna ovan representerar en ganska typisk bild av hur intervjupersonerna svarar när jag frågar om vad kön betyder i verksamheten. De tankar som citaten illustrerar är sammanlänkande med en tanke om att eftersom kön betyder något, kan kön användas i mötet med klienten. En av männen påtalar på liknande sätt om att männen skulle kunna tillföra något särskilt i barngruppen, ett "pappaperspektiv" som nu saknas.

Men barngrupperna är ju inte så [både kvinna och man som leder] Ingen av oss män jobbar där, det är ju ett viktigt perspektiv, pappaperspektivet i så fall!

Synen på män och kvinnor som viktiga i verksamheten och som kompletterande av varandra är förhållandevis typiska svar för hur personal i socialt arbete ser på vad kön betyder i verksamheten och i mötet med klienten. I dessa resonemang beskrivs kvinnor och män som olika och som att de skall tillföra olika saker i mötet med klienten (ex. Eriksson & Eriksson 2002; Johansson 2006; Mattsson 2005).

Flera i personalgruppen har tankar om vad de kan och inte kan göra som kvinnor och som män och varför det är värdefullt att de jobbar tillsammans i exempelvis arbetet med gruppverksamheterna. Två av kvinnorna diskuterar i en gruppintervju hur de kan ha svårt att prata om mäns beteende, något de menar att män gör bättre:

IP1: ... Men jag har ju märkt att det har varit vid ett par tillfällen att kvinnor ställt frågan: '*Hur kan man som man*'... [De har frågat om] om manliga beteenden, och det blir något annat när man är en kvinna och en man [som jobbar tillsammans]...

Tina: Vad är det som blir annorlunda?... Går det att förklara sätta ord på?

IP1: Många gånger så pratar vi på lite olika sätt, alltså rent generellt, män och kvinnor är det en man med så även om man just inte pratar på det sättet så har han ju tillgång till det på ett annat sätt. Tänker jag. Förenklat. (skrattar)

IP2: De [män] vet ju mer om den manliga sfären än vad jag [som kvinna] vet...

En av männen berättar på ett liknande sätt hur han tänker att han är begränsad i mötet med kvinnor:

IP: Jag tror inte att jag och Stefan [manlig kollega] kan axla.. Vi har inte, vi har inte det i vårt register att kunna möta kvinnor på ett bra sätt.

Tina: Men menar du då att ni inte skulle kunna möta kvinnor?

IP: Jo, det tror jag nog att vi kan, men jag tror att vi inte alltid förstår en utsatt kvinnas beskrivning... Världsbilden... Som kvinna så... Jag tror att vi [män] måste ha hjälp av kvinnor för att förstå det /.../ Att man kan ha närhet till vissa berättelser på något sätt /.../ Sen tror jag nog att vi kan utföra ett kvalificerat arbete som inte behöver vara så skilt ifrån varandra. I vår profession skulle vi nog kunna vara rätt så lika varandra. Men vi kanske liksom landar olika hos mottagaren som kommer. Så att... det, det behöver ju vara båda delarna, både män och kvinnor...

Utgångspunkten är alltså att män och kvinnor är olika, har olika erfarenheter och kan förstå klienterna på olika sätt. Kvinnor och män blir i beskrivningarna som halvor som kan komplettera varandra eller som genom den specifika kunskap de har som kvinnor och män, kan blir "hela" med en klient av samma kön som någon av motsatt kön inte skulle kunna bli.

En av männen ger tydligt uttryck för denna senare syn på hur kön spelar roll och menar att det inte är alltid som olika kön tillför positiva aspekter i exempelvis gruppverksamheterna utan att det kan innebära svårigheter:

En annan svårighet är ju också att tala om vissa saker i gruppen va. Tala om sina, en mansgrupp har en svårighet, det blir lätt lite macho, lite tufft. Det är svårt att tala om sina svagheter, brister, misslyckanden... Sitter det en kvinna med i rummet så gör det att det är ännu svårare att tala om sina misslyckanden i relation till en kvinna. Jag tycker inte att det underlättar [att en man och en kvinna leder mansgrupp]...

Här förstår intervjupersonen kvinnans olikhet som försvårande i arbetet med män, något som hindrar och skapar problematik snarare än något som tillför något positivt. Kvinnors och mäns olikheter kan alltså förstås som styrkor eller svagheter i verksamheten och det finns olika sätt att se på och förstå om och vad kön kan spela för roll i arbetet. Liknande resonemang är vanliga i socialt arbete där man både tenderar att vilja arbeta med män och kvinnor tillsammans i exempelvis gruppbehandling eller arbete med par, men där man även kan välja att arbeta i könsseparerade grupper utifrån resonemang om att kvinnor kan störa mäns samtal och män kan störa kvinnors (se ex. Eriksson & Eriksson 2002; Mattsson 2005). På Avdelningen finns både dessa olika resonemang och personalen har inte diskuterat igenom hur de ser på betydelsen av kön i arbetet. Detta gör dels att de inte har ett gemensamt förhållningssätt men framför allt att de inte har en gemensam levande diskussion om fördelar och nackdelar med olika sätt att arbeta. Oavsett hur de väljer att organisera arbetet med exempelvis gruppverksamheterna kommer valet av arbetssätt alltid bära styrkor och svagheter och jag menar att personalen kan hantera dessa bättre om de diskuterar igenom dem och gör sig medvetna om dem.

När kön gör sig påmint

Under tiden jag vistas vid Avdelningen och även i intervjuerna visar det sig efterhand att personalen vid olika tillfällen uppmärksammar kön. Några av kvinnorna i personalgruppen pekar i intervjuerna på hur kön aktualiseras som en maktordning. En av kvinnorna berättar att hon som kvinna uppfattas som mindre kompetent än sin kollega Bertil:

Ja alltså det är de som kommer hit de vill gärna placera mig som någon assistent till doktor Bertil [namn på kollega].

Att uppfattas som "assistent" innebär att uppfattas som mindre kunnig och som mindre kompetent och intervjupersonen menar att detta har med kön att göra. Hon ses som assistent till männen i personalgruppen eftersom hon är kvinna. En av de andra kvinnorna pekar på en annan erfarenhet som också har med kön och makt att göra när hon resonerar kring vad som är trygga respektive otrygga situationer i arbetet:

Rent personligen så måste jag vara ensam med en klient här så är det obehagligare att vara ensam med en man än med en kvinna, generellt /.../ Det är ett problem som ligger hos mig för jag vet mycket väl att kvinnan kan vara lika farlig som mannen.

Intervjupersonen ger uttryck för den skillnad män och kvinnor kan uppleva i relation till hotet om våld. För kvinnor är mäns potentiella våld en realitet de kontinuerligt förhåller sig till, både i förhållande till främmande män i det offentliga rummet, i förhållande till män de möter i arbetet och i förhållande till män de lever med.

Jag menar att kvinnornas berättelse visar att de lägger märke till kön när de känner av sin underordning, vilket sannolikt är ett tecken på att kön känns mer angeläget i vissa situationer än andra. I mitt material blir just detta tydligt, att kön är en fråga som uppmärksammas ibland och i vissa situationer. Under fältarbetet uppmärksammar jag t.ex. hur personalen diskuterar att de under en tid då Avdelningens lokaler skall byggas om kommer att få ta emot kvinnor och män i perioder eftersom de bara kommer kunna använda en ingång i taget. Avdelningen har två ingångar och en grundtanke är att en av dem är för kvinnor och en är för män, även om de ofta framhåller att vissa kvinnor går mer i männens ingång och vice versa. Under den kommande ombyggnationen kommer kvinnor och män riskera att mötas när enbart en ingång kan användas, och detta ses som problematiskt.

Denna iakttagelse visar att våld och kön relateras i verksamheten, och bildar mönster – som utmanas till viss del. Personalen organiserar verksamheten i förhållande till att kvinnor och män skall skiljas åt och slippa mötas. Ett resultat av detta är att de separerar ingångarna för kvinnor och män, något som både handlar om att den som utsatts för våld inte skall behöva möta sin före detta partner och att den som utsatts för våld inte skall behöva möta någon som hon/han kan uppfatta som en potentiell förövare. I denna organisering uppmärksammas kön och kön blir tillsammans med sexualitet ordnande principer som baseras på en tanke om att det är kvinnor och män som lever med varandra i relationer där han har varit förövaren. Organiseringen tar inte hänsyn till samkönade par där parterna kan få gå in samma ingång, den tar heller inte hänsyn till att män som utsatts för våld går in och sitter i samma väntrum som andra män, vilka sannolikt kan uppfattas som potentiella förövare.

Exemplet visar också att kön blir tydligt när det länkas samman med sexualitet, och det visar sig att det finns fler tillfällen när kön blir särskilt tydligt i samspel med andra kategorier. En av männen berättar exempelvis mer ingående om hur han kan påverkas av och hanterar kön i klientarbetet. Han pratar om hur han är försiktig i mötet med kvinnor på ett sätt som han inte är med män.

I kvinnogrupper finns andra barriärer som gör att jag inte kan vara lika fri [som i mansgrupper]. Det finns en flörtighet som jag måste förhålla mig till hela tiden. I en mansgrupp kan man ju gå in och sätta sig i knät, man kan ju busa med dem på ett annat sätt än vad jag skulle våga göra med en kvinnogrupp /.../ Som man i en kvinnogrupp så är det en utmaning... Det blir ju vissa frågor man måste förhålla sig till. Låt säga att det blir en flörtighet och intimitet som aldrig skulle varit svår i en grupp med tre män... Och det är där som den kvinnliga gruppleadaren skall komma in och göra något annat

Intervjupersonen menar att relationen mellan honom som man och kvinnorna som är klienter kan feltolkas och missförstås och hur han som terapeut måste ta ansvar för det. Han pekar på betydelsen av att jobba i par och att ha en kvinna vid sin sida som gruppleadare, hon kan "göra något annat". Mannens överväganden och reflektioner är relevanta och viktiga i det terapeutiska arbetet, att ta ansvaret för den terapeutiska relationen och vad som han händer i den mellan honom som terapeut och de klienter han möter. I reflektionerna får kön en betydelse och han resonerar kring hur intimitet och flörtighet är något han måste förhålla sig till. När han pratar om flörtighet och intimitet fastnar han i ett tänkande där kön och sexualitet länkas samman enligt heterosexuella antaganden om var begär kan antas uppstå (jfr Mattsson 2005). I reflektionen finns inte möjligheten att flörtighet och intimitet kan vara problematiskt och svårt i relation mellan män eller mellan kvinnor, att det även där kan uppstå förväntningar, förhoppningar och förälskelser mellan terapeuten och klienten. Vaksamheten och medvetenheten för detta knyts i första hand till relationer mellan kvinna och man, och han pratar om en möjlig "frihet" i relation till män som är klienter.

Två av kvinnorna länkar på ett liknande sätt samman kön och sexualitet i en gruppintervju:

Tina: Händer det att ni tänker på om det spelar någon roll om ni är kvinnor eller män när ni fördelar ärenden som inte skall vara i grupp alltså kartläggningar eller individuella alltså antingen att ni tänker på det själva där vill jag inte gå in eller där tror jag jag skulle vara bra eller att ni tänker pratar om det i arbetsgruppen?

IP1: Vi har ju haft ärenden där vi sagt att vi tror att det skulle vara bra om Peter tar det här för att han är man så har det ju varit...

Tina: Vad är det som gör att de tankarna väcks, som aktualiserar att kön skulle spela roll?

IP2: Jag kommer ihåg ett ärende som vi hade.. Där det var en ung pojke som bodde ensam med sin pappa. Det var väl så att de satt hemma och drack öl och tittade på porrfilm ihop... Litegrand hur skulle jag eller Lena kunna prata med den här pojken om detta... Utan att det blir väldigt hur går vi in i den världen och säger något om det... Vi tänkte att: *Nej Peter har nog större förutsättningar... Även om han inte tillbringar sin fritid på detta sätt...* (de skrattar)

Kvinnorna lyfter fram en situation där de tycker att de som kvinnor inte kunnat möta en ung pojke i frågor om sexualitet och pornografi, Peter är bättre lämpad för detta, även om de antar att hans erfarenhet av frågorna ändå är begränsad. Kön får här en betydelse av sexualitet, som ett svårt eller laddat område, återkommer. Att vara av samma kön antas neutralisera och ladda

av det sexuella, det svåra, det laddade. Om en man pratar med en pojke om sexualitet och pornografi antas ämnet vara mindre svårt. Här lutar sig personalen mot en föreställning om att kön föregår kompetens, att vara kvinna eller att vara man blir viktigare än den kompetens de besitter som socialrådgivare och terapeuter. Det är värt att ställa sig frågan om det är så, eller om det skulle vara möjligt för kvinnorna, trots sitt kön men i egenskap av sin kompetens, att jobba med fall som är svåra för att de väver samman ålder, kön och sexualitet (jfr Mattsson 2005).

En annan aspekt som lyfts fram när jag frågar om det händer att de exempelvis fördelar arbeten i förhållande till om de är kvinnor eller män som är bäst lämpade för att ta ett visst ärende är etnicitet och kulturella aspekter. Två intervjupersoner reflekterar kring när de funderat kring kön i förhållande till klientärenden:

IP1: Ja men när har vi det för jag kan tänka att vi har det men *när* har vi det... Har vi det när vi pratar om klienter ifrån andra kulturer eller ... /.../ Jag kan tänka att vi haft sådana samtal, då har det rört sig om, alltså när vi diskuterat kön... Är det då inte till exempel när det är en man ifrån främmande kultur...

IP2: Jo...

IP1: Där det skulle bli alldeles för komplicerat... En försvårande omständighet till om mannen skulle gå hos mig det skulle vara enklare om han mötte en man.. Är det inte så eller har jag fel för mig?

Samtalet mellan intervjupersonerna präglas av en självkritisk ton, *varför* har vi tänkt i förhållande till kön i dessa fall funderar en av dem vidare i intervjun. Etnicitet är en aspekt som tydliggör kön, ett inslag i verksamheten som gör att personalen tänker kring att kön kan betyda något. Jag uppfattar det som att personalen förhåller sig till de mediala bilder och politiska diskussioner som finns om hedersrelaterat våld, och det faktum att de när de fått ärenden med "man från främmande kultur" funderat kring om det vore bra att ha en man från personalgruppen involverad i ärendet. Intervjupersonernas fundersamhet i diskussionen kan förstås i relation till en allmän tveksamhet i förhållande till hedersrelaterat våld som jag uppfattar i personalgruppen. Personalen pratar inte särskilt ofta om hedersrelaterat våld och få ärenden under mina fältstudier kan förstås som hedersrelaterade – en fråga som också upptar personalen. Vid några tillfällen konstaterar de att de arbetar med familjer med invandrarbakgrund men att det inte är hedersrelaterat våld det är frågan om och det finns en uppfattning i gruppen om att bilden av hedersrelaterat våld måste problematiseras. Vid ett tillfälle tipsar en av männen sina kollegor om en skönlitterär bok som han tycker är bra, och säger att "den ger en mångfacetterad bild av heder". Allt är inte hedersvåld konstaterar gruppen. En av kvinnorna lyfter fram ett av de fall där en ung kvinna som mördades i sitt hemland när hon gjorde motstånd mot ett planerat giftermål, men där familjen och släkten stöttade henne. "Debatten har varit ensidig och är viktig att bryta upp" fyller en av de andra kvinnorna i. Personalen tycks alltså i förhållande till debatten om hedersrelaterat våld ha en kritisk blick som liknar den de har i förhållande till det gamla paradigmet ensidiga beskrivningar av mäns våld mot kvinnor, skillnaden är dock att deras tveksamhet i detta fall går mer i linje med de ärenden som behandlas vid ärendedragningar och diskussioner. De förhåller sig delvis tveksamma till hur utbrett hedersvåldsproblematiken är, även om de är uppmärksamma på den och förhåller sig till den i olika ärenden, utifrån att de har få ärenden som de bedömer är av denna karaktär.

Sammanfattningsvis menar jag att kön är en organiserande princip på Avdelningen men den blir oftast tydlig för personalen när den samspelar med andra kategorier som sexualitet eller etnicitet. Personalen kan både anpassa sig och göra motstånd mot förgivettagande och normer kring kön, sexualitet och etnicitet. I exemplen ovan blir det tydligt hur föreställningarna om kön och sexualitet sker per automatik och ses som självklara medan personalen tänker mer kritiskt och problematiserande i förhållande till kön och etnicitet.

Möjligheten att luckra upp könsorganiseringen

Medan personalen å ena sidan tenderar att betona att våld är komplext och inte så uppdelat mellan kvinnor och män som den etablerade bilden av våld i relationer ger, visar det sig ändå svårt för dem att fundera över olika sätt att organisera verksamheten som förmår möta ett mer komplext våld. I en av gruppintervjuerna frågar jag de som deltar om det vore möjligt att organisera gruppverksamheterna på annat sätt än i förhållande till kön, dvs. att man skulle kunna ha andra grupper utöver mansgrupper för män som utövat våld och kvinno- och barngrupper för kvinnor och barn som utsatts för våld. Personalen tänker dock inte direkt positivt på tanken att skapa andra, mindre könstraditionella grupper än för kvinnor som blivit utsatta för våld, män som använt våld och barn som utsatts för eller bevittnat våld. Andra alternativ som skulle kunna vara möjliga är exempelvis föräldrar som misshandlar sina barn, kvinnor som slagit sina män, män som blivit slagna, kvinnor och män som varit i våldsrelationer, grupper för män och deras barn eller för barn som använt våld. En av kvinnorna ser arbetsbördan i tanken om andra sätt att organisera gruppverksamheten:

Alltså på sikt är det kanske så att man skall ha någon utövargrupp eller någonting sådant... Alltså var går vårt smärtgräns för hur liten en grupp får vara och var går gränsen för hur mycket personal och hur mycket.. med allting egentligen, för vår verksamhet mansgrupp och kvinnogrupp och barnverksamheter /.../ Alltså det kan inte vara givet att vi alltid skall driva...

Intervjupersonen tänker alltså i termer av att skapa fler grupper snarare än i termer av att skapa andra grupper, något som kan vara ett tecken på att de utvecklat de grupper de arbetar med på grund av att det finns ett behov av dem. En av männen ser dock mer möjligheter och har tankar om alternativ:

IP: Ja vi har nog börjat på ett traditionellt sätt för att starta någonstans. Det har ju varit det tryggaste kanske att gå på sådant som man forskat mest på, det här är funktionellt... Men vi har väl diskussioner tycker jag som handlar just om det här, vad gör vi med de bittra kvinnorna som inte är offer...

Tina: Eller de skuldbelagda kvinnorna som har slagit sina barn?

IP: Ja just det.... Alltså hur hanterar vi det? Men då måste vi göra upp med vissa begrepp som att det finns offer och förövare i olika grupper och vi har ju pratat om par i grupp här och att vi skall sätta igång en sådan grupp också och det är, det utmanar ju också. Hur man skall tänka kring våldets effekter... Kan man ha en blandgrupp på det här sättet vad utsätter man människor för och där finns det ju idéer som talar emot det och då får man väl se om man vill utmana dem eller inte. Men jag tycker nog att vi har ett rätt öppet klimat för att prata

om de sakerna.. . Jag tycker inte att vi har fastnat i det uppdelat så manligt kvinnligt traditionellt...

Det faktum att Avdelningen börjat arbeta med en traditionell gruppindelning där kvinnor och män särskiljs och där kvinnorgruppen är inriktad på kvinnor som utsatts för våld och där mansgruppen i första hand är för män som utsatt andra för våld, försvaras av personalen på olika sätt. De pratar om att verksamhetens uppdrag var utformats/definierat på detta sätt, de talar om tid och utrymme och de pratar om vad som är tryggast att starta i för dem. En av kvinnorna pekar också på att det traditionella är ett sätt att få deltagare i grupperna, att alternativa grupper skulle göra det svårt att få klienterna intresserade av gruppverksamheterna (något som är svårt nog redan).

Jag tänker att man behöver jag tror att vi ser att vi har lite olika infallsvinklar och att vi behöver ha det för att det är.. Om man tar och tittar på, det är väl inte så konstigt att man börjar traditionellt man behöver inte göra allt till det svåraste. Och jag tror att det är inte så lätt att få folk att välja att gå i grupp inte män inte kvinnor inte barn, även om vi vet att det är bra och det leder till bra resultat så... Men det är svårt att få med dem, skulle vi utmana ännu mer så kanske det skulle bli ännu svårare.. det gäller nog att det, att det känns som det är väletbalerat och känns som det får ett bra omdöme för att kunna laborera vidare...

Att fullt ut tänka i nya banor och använda tanken om våldet som komplext är alltså inte helt enkelt även om personalen öppnar upp för möjligheten. Jag menar att en anledning till detta är att de trots allt har tydliga grupper av kvinnor som varit utsatta för våld och tydliga grupper av män som utövade våld. Även om dessa grupper inkluderar kvinnor som har erfarenhet av att ha utövade våld och män som utsatts för våld, finns ändå en åtskillnad mellan att ha varit mer eller mindre utsatt eller mer eller mindre utövande. Detta skapar ett behov av de grupper som finns. Andra aspekter i förhållande till gruppverksamheterna som finns är att det inte varit helt enkelt för personalen att få klienterna att vilja gå i gruppbehandling – något som kan få dem att reagera med trötthet på min tanke om nya eller andra grupper – det är svårt nog ändå som Helene påpekar ovan, att man inte kan utmana hur mycket som helst. Ytterligare en aspekt är att de gruppverksamheter som finns, särskilt mansgruppen, öppnar upp för samtal om mäns erfarenheter av att själva ha varit utsatta för våld. Det är alltså inte vattentäta skott mellan vad en gruppverksamhet kan innehålla och inte.

Sammanfattande analys

Jag har i detta avsnitt belyst hur frågor om kön aktualiseras i arbetet på Avdelningen samtidigt som könsaspekter inte varit centrala för personalen att förhålla sig till när de utformat arbetet. Kön har använts för att undvika splittring och polarisering mellan olika perspektiv i personalgruppen. Könsolikhet i arbetet med de könsseparerade gruppverksamheterna för kvinnor och män blir något som antas motverka risken för splittring i personalgruppen och säkra synen på det komplexa våldet och utgångspunkten i nya paradigmer. Personalen har dock inte haft mer fördjupande diskussioner om vad kön innebär i arbetet eller i mötet med klienten. När personalen pratar om kön visar det sig att de har både erfarenheter av och tankar kring att kön får

betydelse för dem i deras arbete, de har dock få redskap/begrepp för att begripliggöra innebörden och förhålla sig till den. De har svårt att ta sig an diskussionen om hur kön och våld hänger samman, vilket gör att de i slutändan har svårt att tänka i nya banor i förhållande till kön.

Jag har i tidigare avsnitt visat att kön, våld och makt aktualiseras i förhållande till varandra. Jag menar att detta gör att frågan om vad kön betyder i verksamheten är viktig att förhålla sig till, både i förhållande till vad kön betyder mellan personalen, för personalens uppfattning om våld, och för mötet med klienten. Att könsstrukturer får konsekvenser i behandlingsarbete har visats av flera forskare (ex Johansson 2006; Mattsson 2005; Petersson 2006) och att könsstrukturer har en särskild innebörd i arbetet med våld har visats av bland annat Eriksson (2003) som belyst hur våldet tenderar att omförhandlas och neutraliseras genom att mannens berättelse görs till norm.

Jag menar att medvetenhet om hur kan ges betydelse och får konsekvenser i behandlingsarbete ökar möjligheten att undvika att acceptera eller införlivas i den norm som mannen utgör. Det ger grund för att inte hamna i stereotypa antaganden om kvinnors och mäns olikheter eller om var begär och sexuell attraktion kan antas uppstå. Jag har i tidigare avsnitt pekat på att andelen samkönade par är få vid verksamheten, samtidigt som vi genom forskning vet att våld inom samkönade relationer är procentuellt lika vanligt som inom heterosexuella relationer (Holmberg & Stjernqvist 2005; Holmberg, Stjernqvist & Sörensen 2005). Att öppna upp verksamheten på ett sådant sätt att den känns välkomnande för samkönade par eller homo-bi-transsexuella är en viktig aspekt för att nå en komplex målgrupp. Det är möjligt att en ökad genusmedvetenhet skulle bidra till detta.

7. Teoretiska reflektioner

I denna avslutande del fördjupar jag den teoretiska diskussionen kring de områden som visat sig vara särskilt centrala i empirin och som jag menar är angelägna att belysa och lyfta fram. Jag kommer att lägga särskilt fokus på att diskutera olika aspekter av sambandet mellan kön, makt och våld i arbetet med våld i nära relationer. Jag börjar mer att lyfta fram hur jag menar att en gemensam genusvetenskaplig grund kan vara värdefull för ett arbete med våld i nära relationer. Jag riktar därefter fokus mot förståelsen av ett komplext våld och de utmaningar som en sådan förståelse innebär för personalen samt vad jag menar är viktiga aspekter att ha i åtanke i denna förståelse. Jag uppmärksammar även tanken om att alla i personalen skall bära en generalistkompetens. Avslutningsvis lyfter jag fram hur arbetsorganisationens bromsande struktur är viktig för att personalen skall kunna hantera den komplexitet och de spänningsfält som de rör sig inom i arbetet med våld i nära relationer.

Att sakna en gemensam genusvetenskaplig grund

Jag har ovan diskuterat hur personalen på Avdelningen saknar en gemensam förståelse av hur genusstrukturer påverkar arbetet på Avdelningen och mötet med klienten. De saknar också en gemensam förståelse av hur kön, våld och makt hänger ihop. De har en hel del tankar var för sig. Några av dem ser och tänker att subjekt är könade medan andra lägger mindre vikt vid denna aspekt. Några av dem ser möjligheten av att kombinera genusvetenskapliga (eller tom strukturella/feministiska) förståelser med ett systemteoretiskt perspektiv, andra är mer tveksamma till en sådan kombination. Jag menar att det delvis är i förhållande till dessa förståelser som personalen kommer på kollisionskurs. De har egentligen inte pratat om dessa aspekter eller utvecklat en förståelse för hur kön har betydelse i verksamheten.

Flera forskare och terapeuter har belyst frågan om hur könsstrukturer påverkar behandlingsarbete. Goldner, Penn, Scheinberg och Walker (1995) skriver att kön är en "djupt internaliserad struktur" och menar att vi inte kan förstå individen utan att förstå henne/honom som ett könat subjekt (s. 72). Sociologen Nick Mansfield (2000) har uttryckt det som att en traditionell psykodynamisk förståelse utgår ifrån att jaget utvecklas "inifrån" individen (och möjligen i samspel med de närmaste omsorgsgivarna) men en angelägen tolkning är att förstå att jaget, eller subjektet, skapas av krafter som kommer "utifrån" och att könsmaktstrukturer är centrala för hur individen kommer att förstå sig själv som man och/eller kvinna. Både Burck och Daniel (1995) samt Goldner m.fl. (1995) understryker att könsstrukturers påverkan på individens könade jag, får betydelse för vad som händer i terapin. Det är alltså en rimlig utgångspunkt att anta att subjektet alltid är påverkat av de könsstrukturer som finns i samhället och att detta också påverkar mötet mellan socialarbetare och klienter i allmänhet och arbetet med våld i relationer i synnerhet. I arbetet med våld i nära relationer är förståelsen av hur kvinnor och män könas på olika sätt, något som innebär att de kommer att ha olika förståelser både av sig själva, av varandra och vilka de kan och bör vara i en relation, en viktig grund för att förstå hur kvinnor och män kan uppleva våld olika. Att manligt traditionellt sett konstrueras som mer värdefullt än kvinnligt, att mannen utgjort samhällsnormen, att kvinnor konstrueras sig själva som kvinnor i relation till omsorgsnormer och underordning har exempelvis

betydelse. Goldner m.fl. menar att patriarkala strukturer verkar i alla relationer mellan män och kvinnor och att de "utsätter män för förödmjukande upplevelser när könsuppdelningen grumlats, och utsätter kvinnor för bestraffning när de gör anspråk på manliga företräden" (s. 72). Att söka och delta i behandling för att ändra sin våldsrelation innebär per automatik just dessa utmaningar för män och kvinnor, något som innebär att behandling måste vara medveten om, vara lyhörd för och kunna hantera dessa slitningar. Könsmaktordningen har betydelse för individers upplevelse av sig själva även om det inte är skrivet i sten att kvinnor alltid är på ett sätt och män på ett annat (se ex. Mattsson 2005; 2010).

Burck och Daniel (1005) och Goldner m.fl. (1995) menar att genusperspektivet är fruktbart att sammanföra med systemteoretiska perspektiv. Goldner m.fl. föreslår att en förståelse av våld i nära relationer måste förhålla sig till flera olika nivåer som står i relation till varandra och de talar om den *psykodynamiska, social inlärning, sociopolitisk och systemisk*. Medan den psykodynamiska nivån avser inre själv - och objektsrelationer på ett djupare plan fokuserar nivån för social inlärning på hur klienten fostrats in i sin könsroll. Den socialpolitiska nivån omfattar yttre skillnader i makt mellan kvinnor och män, vilka påverka hur kvinnor och män kommer att uppfatta sig själva, sin rätt till privilegier osv. Den systemiska nivån fångar de interaktioner som förstärker varandra och som kan innebära en upptrappning av våldet i relationen. Burck och Daniel (1995) gör inte samma tydliga åtskillnad mellan olika nivåer men föreslår en förståelse av kön, makt och systemiskt tänkande som bygger på att samhällets maktstrukturer påverkar subjektet samtidigt som subjektet också måste förstås i förhållande till de olika relationer och system som hon ingår i. På liknande sätt visar Goldner m.fl. att våld i nära relationer kan bli begripligt i förhållande till vilka föreställningar och förväntningar som kvinnor och män har på sig själva och på varandra som just män och kvinnor. De visar att kvinnors och mäns upplevelser av vilka de är och bör vara påverkar relationen dem emellan och hur de upplever och ser på våld.

Frånvaron av en gemensam dialog kring dessa frågor vid Avdelningen gör att personalen är förhållandevis ogrundad i hur de förhåller sig till dem. Jag menar att en aspekt för verksamheten att gå vidare med är att utveckla en genusteoretisk förståelse genom att ta sig an en genusvetenskaplig diskussion kring kön, makt och våld. Arbetet behöver en genusvetenskaplig plattform som ger dem redskap för att förstå kön på olika nivåer (individnivå/subjektsnivå, relationsnivå, strukturnivå). Utifrån denna bas kan man sedan ta sig an frågan hur kön kan förstås i verksamheten, i förhållande till våld och i förhållande till behandling. En genusvetenskaplig bas är en viktig grund för att kunna förhålla sig till mannen som norm och kvinnors underordning och vad detta betyder i förhållande till våld. Det är möjligt att de behöver utveckla den genusvetenskapliga förståelsen innan de kan ta sig an frågan om våld och kön. En viktig aspekt i förhållande till genusperspektivet är att hantera den komplexitet som både kategorin kön och kön som maktstruktur bär. En vanlig feltolkning är att genusperspektiv innebär att beskriva mäns och kvinnors olikhet alternativt att påtvinga män och kvinnor likheter som de inte känner sig hemma i. En förståelse på Avdelningen är också att genusperspektivet länkas till det "gamla paradigmet" och hur den feministiska förståelsen av mäns våld mot kvinnor använts inom denna. Jag menar dock att en genusvetenskaplig förståelse av våld i nära relationer inte behöver hamna i denna stereotypifierande bild av kvinnor, män och våld och att ett genusvetenskapligt perspektiv går att förena både med en komplex våldsförståelse och med

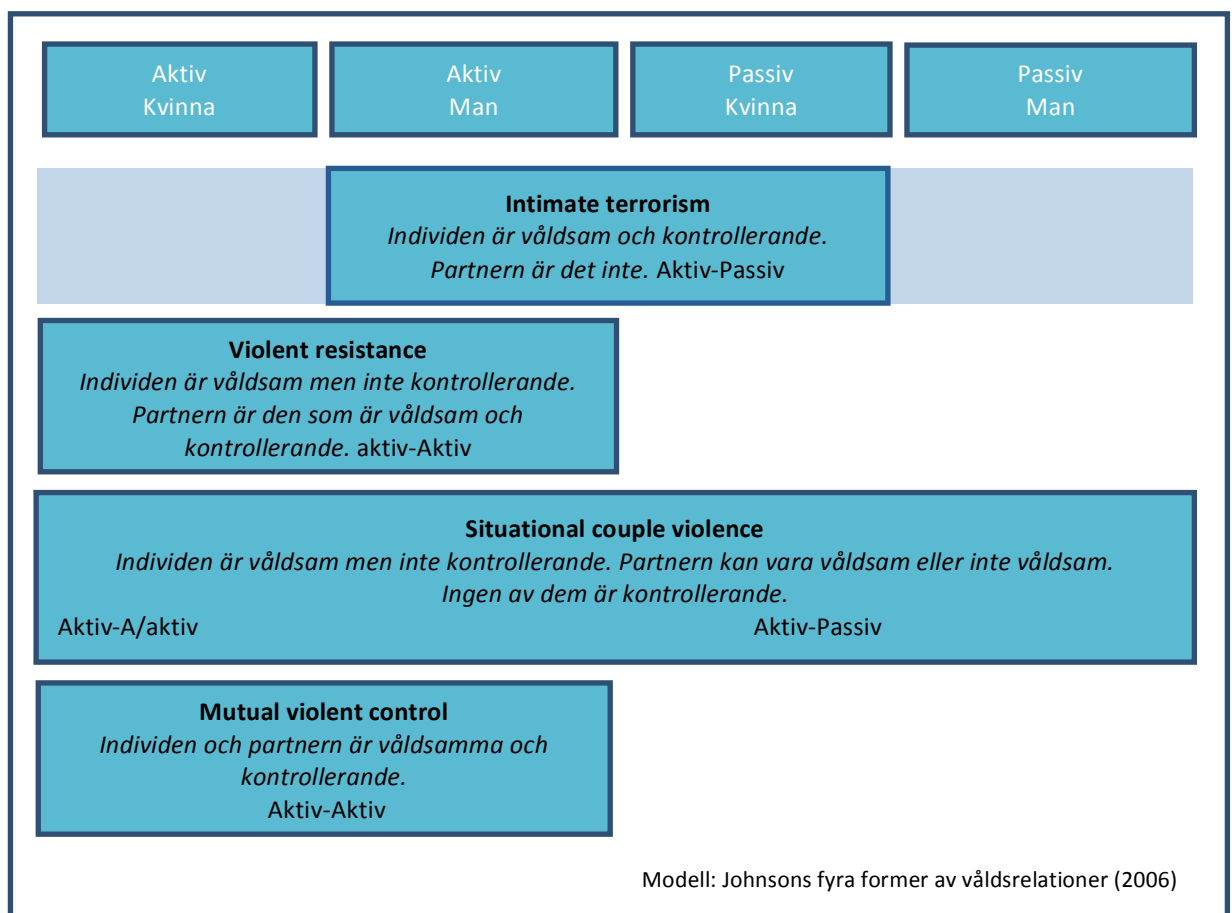
ett systemteoretiskt perspektiv. Vad ett genusvetenskapligt perspektiv skulle tillföra, som jag menar nu blir laddat på Avdelningen, är känsligheten för och uppmärksammandet av vad kön, makt och våld innebär och får för konsekvenser för våld i nära relationer. Personalen i en verksamhet som denna kan ha nytta av en dynamisk förståelse av kön där kön ses som komplext sammanvävt med andra kategorier (ex sexualitet, klass, ålder och etnicitet). En sådan utgångspunkt skapar en möjlighet för förståelser av likheter och olikheter mellan kvinnor och män, mellan män och mellan kvinnor. Det skapar en förståelse av att kön kan innebära olika saker i olika kontexter (se ex. Mattsson 2005; 2010). Värdet av en sådan genusvetenskaplig utgångspunkt innebär en möjlighet att undvika en ”stuprörsformad” förståelse av manligt och kvinnligt och relationen mellan kön, makt och våld.

Komplext våld – komplexa förståelser

Jag har visat hur en central utgångspunkt för verksamheten är att det våld och de våldsrelationer som man möter och arbetar med är komplexa. Vad man menar med komplexitet är delvis olika saker, några i personalen beskriver våldet som komplext med fokus på våldsrelationen och ser komplexiteten i förhållande till att få våldsrelationer innehåller ett tydligt ”offer” och en tydlig ”förövare”. Andra i verksamheten talar snarare om en komplexitet i förhållande till vem som kan vara våldsutövare och vem som kan vara våldsutsatt, och pekar på att det finns relationer där kvinnan är den som utsätter mannen eller barnen för våld men att i de flesta fall är det män som utsätter kvinnor.

Utöver denna komplexitet har verksamheten en komplex definition av våld och lutar sig mot Isdals (2008) definition som inkluderar flera olika former av våld. Det *fysiska våldet* avser fysiskt makt som genom att smärta, skada, skrämma och kränka, påverkar en annan människa. Det avser flera handlingar, från att skrämma och tillfoga skada genom att hålla fast, knuffa, skaka, nypa, sparka, slå (med egna kroppen eller med vapen/tillhygge) till att slå ihjäl. *Sexuellt våld* avser handlingar som riktas mot någons sexualitet, som smärta, skada, skrämmar eller kränker. Det inkluderar sexuella trakasserier, kränkningar, påtryckningar för att få sex, press att utföra sexuella handlingar man ej vill, tvång att ha sex med andra personer, föremål eller djur och våldtäkt. Det *materiella våldet* riktas mot ting eller föremål och är skrämmande eller kränkande. Det kan handla om att slå sönder möbler, slå i dörrar eller väggar, förstöra föremål och tillhörigheter, riva sönder kläder. Det *psykiska våldet* avser att skrämma och skada på alla sätt som inte är fysiska, att styra och dominera med hjälp av bakomliggande makt eller hotbild. Det *latenta våldet* bygger på en inneboende möjlighet om våld. I nära relationer där det förekommit våld kan det latent våld bli en dominerande våldsform. Risken att utsättas för våld gör att den utsatta parten på olika sätt anpassar sig för att undvika nya våldsinslag(s. 41-66). Denna breda definition gör just att flera olika former av våld och komplexa våldsrelationer blir möjliga, något som gör att flera olika former av våldsrelationer inkluderas i verksamheten. Med en bred våldsdefinition blir det exempelvis möjligt att både synliggöra och fånga upp våldsrelationer där båda parterna är delaktiga i våldet i en form av våld-motvåldsrelation, det är också möjligt att det kvinnors våld kan uppmärksammas i högre grad än om fokus lagts mot fysiskt våld eftersom forskning visat att kvinnors våld oftare tar sig former av mindre grovt fysiskt våld samt psykiskt och materiellt våld (ex. Brottsoffermyndigheten 2009).

Jag har tidigare nämnt Johnson (2006) som för en diskussion av relationsvåld som ett komplext fenomenen på ett delvis annat sätt än Isdal, något som gör att han kommer åt aspekter av kön som Isdal inte fångar. Johnson intresserar sig för hur det finns olika former av våld i nära relationer och hur kön är en aspekt i förhållande till våldets komplexitet. Johnson menar att en viktig aspekt för att förstå våld är att förhålla sig till om makt och kontroll är inslag i våldsrelationen eller inte, och menar att detta avgör hur vi kan förstå och arbeta med våldet. Johnson skiljer mellan fyra olika former av partnervåld där *intimate terrorism* syftar på en relation där den ena parten är våldsam och kontrollerande medan den andra parten inte är det. I heterosexuella relationer är det oftast män som intar positionen av att vara våldsamma och kontrollerande. Den andra formen av våld i nära relationer är *violent resistance*, som syftar på relationer där den ena parten är våldsam men inte kontrollerande medan den andra parten är våldsam och kontrollerande. I heterosexuella relationer kan man se att kvinnor ofta intar positionen av att vara våldsamma men inte kontrollerande. Den tredje formen är *situational couple violence*, där den ena parten eller båda parterna är våldsamma men ingen av dem är våldsam och kontrollerande. *Mutual violence control* avser relationer där båda parter är våldsamma och kontrollerande, en relation som är mycket ovanlig. En modell över Johnsons definitioner skulle kunna se ut på följande sätt:

Modellen visar hur de olika våldsdefinitionerna rör sig över ett kontinuum mellan våldsrelationer med två aktiva våldsutövande parter och våldsrelationer med en aktivt våldsutövande och en passivt våldsutsatt part. Modellen utgår från och illustrerar Johnsons antaganden om att det finns skillnader mellan kvinnors och mäns våld vilket gör att vi kan förvänta oss att mäns och kvinnors roller är olika vanliga i olika former av våldsrelationer – exempelvis betonar Johnson att det är vanligast att män är den våldsutövande parten i intimate terrorism-relationer varför denna relation i första hand illustreras som en relation där män är utövare och kvinnor är utsatta (de skuggade partierna visar möjligheten att kvinnan är utövare och mannen utsatt). Det är viktigt att uppmärksamma att i violent resistant är det vanligast att kvinnor är den svarande parten medan män intar rollen av att utöva våld med inslag av makt och kontroll. Det är även angeläget att understryka att ingen av definitionerna som omfattar våld med två aktiva parter per automatik innebär ett våld mellan två jämlika parter även om båda parter kan vara eller är aktiva våldsutövare. Den definition som kommer närmast ett relationsvåld där båda är delaktiga på liknande villkor är det Johnson kallar situational couple violence, men även här är bör uppmärksammas att han i sin definition öppnar upp för att ena parten kan vara passiv (möjligen också mindre aktiv) i våldsutövningen – denna form av våldsrelation behöver alltså inte innebära ett jämställt våld mellan två aktiva parter utan poängen är att det är en våldsrelation utan makt och kontrollinslag. Mutual violent control är möjligen en form av jämlikt relationsvåld i den bemärkelsen att båda parterna är lika aktiva och lika kontrollerande, å andra sidan bör mäns och kvinnors olika våld beaktas och det faktum att mäns våld tenderar att vara mer fysiskt hotande än kvinnors (Johnson visar dessutom att denna form av våldsrelation är mycket ovanlig).

Genusaspekten blir angelägen i förhållande till Johnsons definitioner och han påpekar att män är de vanligaste våldsutövarna i intimate terrorism definitionen och kvinnor är de vanligaste i violent resistance definitionen (två olika relationer som ligger inom det fält som traditionellt återfunnits inom den feministiska förståelsen av våld). Johnsons definitioner är dessutom inte nödvändigtvis helt oproblematiska. Exempelvis skapar spännvidden inom situational couple violence definitionen där båda parter kan vara lika aktiva men där ena parten också kan vara passiv, en oklarhet som lätt leder till feltolkning. Det som utmärker denna våldsrelation är som redan noterats att den saknar inslag av makt och kontroll, inte att våldet nödvändigtvis utspelas mellan två jämlika eller aktiva parter. Definitionen inkluderar alltså både våldsrelationer där våldet utövas mellan två ojämlika parter och relationer med två jämlika och aktiva parter. Johnsons definitioner är trots denna typ av bredd inom definitionerna användbara eftersom de belyser spännvidden i hur våld i nära relationer kan se ut och ger ett utrymme för att de båda parterna kan vara mer eller mindre delaktiga i våldet – detta samtidigt som Johnson lyfter fram köns- och maktaspekter. Det Johnsons definitioner inte ger en bild av är den variation av våld som Isdal pekar på, Johnson tydliggör inte vilka former av våld som utövas eller om någon form av våld är mer eller mindre vanligt i någon av våldsrelationer eller från någon av parterna (jfr Pope & Stefansen 2006).

Min bedömning är att Avdelningen lyckats väl med att fånga in målgrupper som representerar olika former av våldsrelationer. Som myndighet har de förmått par att självmant söka sig till verksamheten och de har inte endast ärenden som remitteras från andra delar av organisationen. Detta innebär att de förmår fånga upp de par som Johnson menar sällan kommer till

myndigheter för att få hjälp, vilket är par med hög konfliktnivå och där båda parter är delaktiga i våldet. Detta är en styrka och innebär att Avdelningen utgör en mycket viktig del av socialtjänstens verksamhet. Det är dock värt att notera att det finns en risk att det sker en sammanblandning mellan vad Johnson definierar som violent resistance och situational couple violence. I viljan att se våldet som komplext och att bryta med gamla paradigmen finns en risk att en relation där det förekommer violent resistance, där hon "slår tillbaks" som svar på hans våld, tolkas som ett relationellt våld just eftersom båda parter använder sig av våld. Det finns också en risk att situational couple violence per automatik uppfattas som en jämställd våldsrelation där båda parter är lika delaktiga och aktiva. När personalen kämpar för att hålla våldet i fokus och för att reda ut vad det är för våld ett ärende innehåller gör de därför ett synnerligen viktigt arbete.

Det är också viktigt att ha en öppenhet inför att mäns och kvinnors våld kan vara olika, ta sig olika uttryck, få olika konsekvenser och upplevas på olika sätt av kvinnor och män. Mäns våld är ofta grövre och ger ofta svårare fysiska skador än kvinnors (Brottsoffermyndigheten 2009). Burck och Daniel (1995) understryker att kvinnor generellt sett har mer att förlora i att utöva våld mot män eftersom män generellt sett är fysiskt starkare och större. Risken för att män slår tillbaks är alltså ett större hot för kvinnor än risken för att kvinnor slår tillbaks är för män (s. 67). Detta innebär inte minst att kvinnor är särskilt utsatta i intimate terrorism och violent resistant relationer men även i situational couple violence och det innebär också att vi i arbetet med våld i nära relationer bör ställa oss frågan hur kvinnor och män som lever i heterosexuella relationer upplever våldet från sin partner. Det är rimligt att anta att kvinnor som utsätts för våld av sin partner upplever våldet på ett annat sätt än män som utsätts för våld ifrån sin partner.

Att förstå våld som komplext tvingar fram olika perspektiv för att begripliggöra, förstå och bemöta. När personalen arbetar utifrån en förståelse av ett komplext våld tenderar de att hamna i positioner där de särskiljer olika perspektiv som olika möjligheter snarare än att förena dem och länka dem samman. Det är möjligt att de skulle ha nytta av att låta olika perspektiv ligga närmre varandra för att hantera olika situationer (att en sådan närhet mellan olika perspektiv är möjlig har visats av Goldner m.fl. 1995 samt Burck & Daniel 1995). Exempelvis så tycks det systemteoretiska perspektivet bli allenarådande i bedömningen av och arbetet med par som har en hög aggressionsnivå och utsätter varandra för ett relationellt våld. Båda parter är delaktiga och båda parter är utsatta. Bedömningen är att om paret har gemensam avsikt och om våldet är på en nivå där det är tryggt att arbeta med dem som par så kan och bör man göra det. I och med denna bedömning läggs grunden för ett systemiskt arbete och det feministiska perspektivet tenderar att marginaliseras. Jag menar att det feministiska perspektivet vore värdefullt och viktigt i detta arbete eftersom detta perspektiv förhåller sig till mannen som norm, vilket systemteorin traditionellt sett inte gör (jfr Burck & Daniel 1995; Goldner m.fl. (1995). Jag har lyft fram olika exempel som visar hur systemteorin riskerar att neutralisera våldet, och särskilt mäns våld innebär en säkerhetsrisk för kvinnor. Sociologen Nea Mellberg (2002) ger i sitt arbete om mödrars situation när deras barn blivit utsatta för sexuella övergrepp av sina fäder, flera exempel på hur mödrarna i mötet med familjerådgivningens och familjeterapeuters systemterapeutiska terapiformer marginaliseras och underordnas i förhållande till mannens berättelser. På liknande sätt belyser Eriksson (2003) hur familjerättens arbete med familjer där

det förekommit våld tenderar att inta männens perspektiv, neutralisera våldet och kvinnornas utsatthet. Det feministiska perspektivet behövs således för att behålla medvetenheten om att och hur vi lätt anpassar oss till mannen som norm, vilket leder till att hans ord riskerar att väga tyngre än hennes, förståelsen av honom är enklare och begripligare än förståelsen av henne. Våldet riskerar utifrån detta att neutraliseras och hon riskerar att göras till avvikare om inte den feministiska utgångspunkten är klar. Isdal, som är en central teoretiker för verksamheten, pekar också på betydelsen av att tala om våld och motvåld, där motvåld avser den svaga partens våld, ett våld som riktar sig mot den som utsätter någon för våld. Isdal pekar på att man kan fråga sig om man ska skilja på våld och våld, om motvåld verkligen är en annan form av våld. I ett jämlikt förhållande där båda parter har samma resurser, styrka, begränsningar och möjligheter måste våldshandlingar betraktas lika, men i ojämlika förhållanden där parterna har olika förhållande till sina resurser, styrkor, begränsningar och möjligheter kan det vara aktuellt att skilja mellan våld och motvåld. Det systemiska tänkandet är å andra sidan centralt för både för att förstå våldets relationella dynamik men även för att lucka upp och skapa öppenhet. Perspektivet utmanar stereotypa förståelser av våldsrelationer – vilket det feministiska perspektivet inte gör på samma sätt – något som är angeläget för verksamheten. Det viktiga är dock att inte hamna i relativism och en upplösning av förståelsen av hur våld, makt och kön samverkar och de mönster som de tenderar att bilda mellan män och kvinnor (även om de inte alltid gör det).

Generalisten som blev specialist

Det är värt att uppmärksamma hur personalen valde att sträva efter att alla i gruppen skulle ha en generalistkompetens som gjorde det möjligt för alla att arbeta med alla målgrupper. Utgångspunkten var tanken om att denna arbetsfördelning skulle motverka konflikt mellan olika målgruppers perspektiv i personalgruppen. Arbetsfördelningen har inneburit en öppenhet i gruppen och en möjlighet att arbeta löpande med frågor om verksamhetens utformning och hur de kan arbeta med olika målgrupper, något som varit betydelsefullt för att utveckla en gemensam kunskap. Det är även sannolikt att generalistkompetensen har motverkat splittringar och polariseringar i relation till de olika målgrupper som personalen har att hantera även om utvärderingen visar att personalgruppen ändå har haft att hantera de slitningar som finns i förhållande till att tolka och förstå våldet ur olika perspektiv. Trots viljan att undvika polarisering finns en splittring i hur våldet skall tolkas och hur kön skall förstås – något jag diskuterat ovan.

Jag vill här därför framför allt lyfta fram hur organiseringen av arbetet som bygger på att alla arbetar med alla målgrupper samtidigt som de delat ansvaret för olika specialiseringar i förhållande till gruppverksamheterna, har både styrkor och svagheter. Styrkan i att personalen haft sina fördjupningsområden där de haft möjlighet att utveckla kunskap och kompetens. I arbetet med gruppverksamheterna blir det tydligt att personalen haft nytta av att arbeta i par och i samarbete med varandra, något som både skapat känsla av kompetens och utveckling i förhållande till specialområdet och reflektionsutrymme i förhållande till olika ärenden. Gruppverksamheten har gett personalen möjlighet att utvecklas tillsammans med sin samarbetspartner – något som tycks ha varit gynnsamt både för dem och verksamheten – och då sannolikt även

för klienterna. På motsvarande sätt innebär generalistarbetet i de enskilda klientkontakterna ensamhet och begränsad möjlighet till utveckling för personalen. Utvärderingen visar att personalen blir ensammare i de enskilda kontakterna och att de är (eller kan uppleva sig som) mindre genomtänka och mindre reflekterande i detta arbete – här där de kanske mest skulle behöva varandra. Detta är något personalen själva reflekterade kring och fullt möjligt är att de vid tidpunkten för denna rapport arbetat för att skapa utrymme (och för att ta vara på de utrymmen som finns) för att mötas och få möjlighet att diskutera även enskilda behandlingskontakter.

Mot slutet av mitt fältarbete noterade jag att familjeterapeuterna fått mer utrymme för att utveckla och arbeta med parbehandling och på det hela taget pratade personalen på ett nytt sätt om sina "specialiseringar". Det motstånd som till viss del funnits mot specialisering verkade ha lagt sig. När jag lämnade verksamheten var min upplevelse att personalen stod inför ett delvis nytt tankesätt, där de såg sig som specialiserade inom vissa områden även om de fortfarande tänkte att alla skulle fortsätta ta emot alla målgrupper. Det är möjligt att verksamhetens omorganisering och sammanslagning med den andra verksamheten som fokuserade på kvinnor öppnande för ett tänkande kring specialisering. Det är möjligt att de viljor som funnits i gruppen kring att man skulle få specialisera sig och i större omfattning fokusera på det man var "bäst" på till sist utmanat tanken om generalistkompetens och "alla skall göra allt".

Organisationens bromsande struktur

Arbetet på Avdelningen har organiserats på ett sådant sätt att det finns flera utrymmen för diskussion av ärenden och metodutveckling. Under veckan finns flertalet olika möten som syftar till att personalen skall diskutera både enskilda ärenden och de metoder de använder samt problem de brottas med. Min bedömning är att denna struktur är värdefull för denna form av verksamhet, den är nödvändig i ett uppstartsskede men även i det fortsatta arbetet. Denna struktur är det som gör att personalen bromsas upp i sitt arbete och tvingas reflektera kring vad de gör och vad som händer, de tvingas granska varje ärende och kontinuerligt aktualisera och synliggöra våld. Utvärderingen visar att trots att personalen på Avdelningen är mycket kompetent, engagerad och medveten om våldets mekanismer, tvingas de slita för att hålla diskussionen om våld levande och synlig. Många gånger tappar de våldet som glider undan och formuleras om till relationsproblem eller mäns utsatthet. Jag menar att det arbete som personalen gör för att hålla våldet synligt, är ett arbete som aldrig blir färdigt utan kräver ständig reflektion och vaksamhet. Arbetets organisering och struktur är därför ett mycket viktigt inslag. Utifrån det vill jag peka på betydelsen av att personalen har tidsresurser för att upprätthålla den struktur som kräver tid för att diskutera och reflektera samt nödvändigheten av handledning som även den blir viktig för att hålla fokus på våldet.

Tidsmässigt- och ekonomiskt utrymme för diskussion och reflektion och handledning är grundläggande för att personalen skall klara av att arbeta i en verksamhet som den vid Avdelningen. Personalens gemensamma samtal och kunskapsutveckling är ett mycket viktigt stöd för att de skall kunna hantera de ärenden som de arbetar med.

Begränsad mångfald

Avdelningen har som mål att nå flera målgrupper och att de har en komplex definition av våld och våldsrelationer. Jag vill dock peka på att deras förståelse av våld och våldsrelationer omfattar och rör sig kring heterosexuella parrelationer, där komplexiteten i första hand åsyftar att mannen inte nödvändigtvis bara är våldsutövare utan också offer och att kvinnan inte nödvändigtvis bara är utsatt utan att hon också kan vara våldsutövare. Verksamheten genomsyras av ett heteronormativt tänkande både i förhållande till hur personalen talar om potentiella klienter och i förhållande till hur de organiserar verksamheten. Personalen pratar sällan om samkönat våld och under mina observationer förekommer inga klienter som varit eller är i samkönade relationer. Min upplevelse är att personalen är öppna för att dessa relationer kan förekomma, men det är inte relationer de har aktivt i sina tankar eller som de för upp på agendan när de talar om betydelsen av att verksamheten når alla målgrupper.

En viktig fråga är också om Avdelningen når alla målgrupper eller om det finns någon målgrupp som faller igenom. 50 procent av de som har kontakt med Avdelningen är kvinnor, 25 procent är män och 25 procent är barn. En uppfattning bland personalen var att andelen män som utövar ett grövre och mer systematiskt våld, vilket skulle falla inom ramen för intimate terrorism definitionen var få inom verksamheten. En möjlighet är att män från sådana relationer inte söker sig till Avdelningen medan kvinnorna däremot gör det, något som eventuellt skulle kunna förklara den högre andelen kvinnor som har kontakt med verksamheten. Det ger också perspektiv på de olika uppfattningar som finns bland personalen om hur våld i nära relationer skall definieras och vilket våld det är personalen upplever att de har kontakt med. De olika tolkningarna personalen har kring våld som är relaterat till mäns kontroll av kvinnor eller våld som är ett resultat av en hög konfliktnivå i en relation där båda deltar i upptrappningen av konflikten, kan ha att göra med vilka ärenden man möter, något som alltså gör det angeläget att börja diskutera dessa frågor på ett sätt där aspekter av kön och makt synliggörs.

Jag har även pekat på hur uppfattningen om att hur våldet är komplext många gånger begränsar sig till att synliggöra män som offer och implicera att män är utsatta för sin partners våld, men att komplexiteten i realiteten skulle kunna tydliggöras i förhållande till hur kvinnor många gånger är utsatta för mäns våld och barn för sina föräldrars våld. De relationer där män utsatts för kvinnors våld är få även om de förekommer genom en form av relationellt våld där par har en hög konfliktnivå och där båda deltar i våldet. Denna senare våldsrelation behöver dock problematiseras och det är viktigt att den inte används för att neutralisera och osynliggöra hur kvinnor och barn utsätts för mäns våld. Att våld och våldsrelationer är komplexa är en viktig utgångspunkt för verksamheten och något som Avdelningen bör fortsätta utveckla sin förståelse kring, men det får inte ske på bekostnad av uppmärksammandet och diskussioner av våld som har två tydliga parter.

8. Avslutande diskussion

Detta är en kvalitativ utvärdering av arbetet vid en nystartad avdelning som arbetar med våld i nära relationer. Avdelningen ansluter till det jag i utvärderingen benämnt som ett ”nytt paradigm”, en tanke om att våld i nära relationer är komplext och bäst bemöts genom att alla involverade parter erbjuds hjälp på ett kvalificerat sätt. En särskild styrka läggs vid tanken om att hjälpa alla parter, kvinnor, män och barn, vid en och samma enhet. Genom detta arbetsätt är tanken att våldet kan kartläggas och säkerheten tryggas på bästa sätt. På så vis kan även alla parter uppmärksammas och få tillgång till behandling, något som inte minst leder till en möjlighet att säkra barns behov och barns bästa. Dessa utgångspunkter innebär att Avdelningen är en nystartad verksamhet med ett förhållandevis nytt arbetssätt i arbetet med våld i nära relationer, något som i sin tur innebär ett behov av att utveckla nya arbetsstrukturer och arbetsmetoder. Avdelningen har därför inte bara uppdraget att erbjuda stöd och behandling för människor som lever eller har levt i relationer där det förekommer våld, de har även uppdraget att bygga upp verksamheten, utveckla möjliga arbetsmetoder samt att utveckla samarbetet med andra enheter inom och utanför den egna förvaltningen.

Utvärderingen har utifrån detta fokuserat utvecklingen av behandlingsarbetet och den process som personalen på Avdelningen gått igenom under sina första verksamhetsår - utvecklingen av samarbetet med andra enheter har inte inkluderats i utvärderingen. I fokus står de svårigheter som ligger i att arbeta med många olika målgrupper samtidigt, något som kräver flera och breda perspektiv som ibland kan vara motstridiga och konfliktfyllda. Verksamheten som står i fokus arbetar med våld, något som gör att utvärderingen lagt särskild vikt vid de utmaningar detta ställer på personalen och mycket fokus har lagt på de svårigheter som finns i att hitta perspektiv som förmår hantera våld i nära relationer samt hur svårt det är att hålla våldet i fokus. Våld i nära relationer är något av det svåraste vi har att hantera i samhället och i socialt arbete. Det är inte en slump att våld i nära relationer länge varit osynliggjort, glömts bort och negligerats. På senare år har arbetet med att utveckla behandlingsmetoder och arbetssätt för att förmå arbeta med våld intensifierats, och viktiga satsningar har gjort för att bland annat utveckla socialtjänstens arbete med denna problematik. Den Avdelning som står i fokus för denna utvärdering representerar en sådan viktig och nödvändig satsning.

Med utgångspunkt i de svårigheter som utvärderingen pekar på är det värt att ställa sig frågan om det finns någon teori som kan lösa de svårigheter som utvärderingen visar att personalen på Avdelningen har att brottas med. Min bedömning är att det inte finns några enkla svar och inga enkla teorier. Jag menar att personalen har gjort helt rätt när de försökt använda flera olika perspektiv och haft som mål att låta strukturella perspektiv löpa sida vid sida med systemteoretiska och individuella perspektiv. De har också gjort helt rätt när de velat fånga ett komplext våld som inte enkelt kan förstås eller förklaras som ett våld som utövas av män mot kvinnor. De olika perspektiven kommer dock lätt i konflikt och förlorar den potential som finns i att förena dem, något jag menar är ett resultat av att våld i nära relationer står i relation till frågor om makt och kön, ett område som präglas av olika förståelser, tolkningsföreträden och makthierarkier. Jag menar att den möjliga lösningen återfinns i detta spänningsfält och att arbetet med våld i nära relationer kräver en gemensam utgångspunkt i förståelsen av vad kön och könsstrukturer innebär och hur de påverkar oss på olika nivåer. Med det menar jag inte att

vi skall ta ett steg tillbaka till ett "gammalt paradigm" där förståelsen av mäns våld mot kvinnor utesluter uppmärksammandet av andra våldsrelationer eller en komplex förståelse av de kvinnor och män som utövar och/eller utsätts för våld. Vad jag menar är att ett nytt paradigm inte kan utesluta en förståelse som tar hänsyn till att kvinnor och män påverkas av att leva i en könsmaktsstruktur. De grundantaganden om våld som finns formulerade för verksamheten tar fasta på denna utgångspunkt och kombinerar den med en mer komplex förståelse av våld. Verksamheten har att arbeta med detta i praktiken, vilket alltså inte är så enkelt.

Svårigheten är att balansera olika perspektiv utan att hamna i en relativism där det är svårt att ta ställning eller i ett osynliggörande av det våld som kvinnor faktiskt utsätts för. Forskning har flera gånger visat att det finns en ovilja och ett motstånd mot att uppmärksamma kvinnors utsatthet (ex. Edwards 2002; Eriksson 2003; Mellberg 2002; Nilsson 2009). Ambitionen att arbeta med en mer komplex våldsförståelse och att uppmärksamma och synliggöra alla parter som är involverade i våldsrelationer, får inte bli en del av detta motstånd (jfr Hearn 1998). Här har man på Avdelningen gjort ett viktigt arbete med att arbeta fram tydliga strukturer och arbetsordningar och arbetsinstrument för att just hålla våldet i fokus och för att kunna synliggöra olika former av våld och det finns en stark medvetenhet att en stor del av utmaningen i arbetet finns här, i att hålla fokus på våldet. Svårigheten för dem har varit att balansera mellan de olika perspektiven där både rädslan för att hamna i konflikt och rädslan för att hamna i ett gammalt paradigm med en stelbent förståelse av våld har gjort personalen försiktiga i arbetet med att ta tag i dessa frågor. Här menar jag att nästa steg för verksamheten är att gå vidare i diskussionerna kring och utforskandet av hur olika perspektiv kan befrukta varandra och jag menar att den genusvetenskapliga förståelseramen är en angelägen utgångspunkt att utveckla i detta arbete. Viktigt är också att utrymmet för den bromsande strukturen, för gemensamma diskussioner, utveckling av arbetsmetoder och för handledning finns kvar.

Det finns flera perspektiv denna utvärdering inte beaktar men som är värda att uppmärksamma, ett sådant är olika organisatoriska aspekter och Avdelningen samarbete med övriga delar av den socialtjänstverksamhet som den är en del av. Denna utvärdering tar fasta på det inre livet på Avdelningen och belyser inte hur organisatoriska aspekter som omorganiseringar, placering i organisationen och samarbeten med andra eventuellt påverkar arbetet och den utvecklingsprocess som personalen genomgår. Under tiden för utvärderingen skedde stora organisatoriska förändringar som innebar mycket osäkerhet och oklarhet i förhållande till hur Avdelningens fortsatta roll i organisering skulle se ut, något som naturligtvis kom att påverka personalen mycket. Att omorganisation inte alltid leder till ett bättre arbete har diskuterats av organisationsforskaren Mats Alvesson (2006) som pekar på betydelsen av att man inom en organisation får möjlighet att utveckla, förankra och skapa stabilitet i det arbete man utför, något omorganisationer försvårar. Denna utvärdering har inte omfattat hur organisationsförändringarna konkret påverkade personalen eller vilka konsekvenser de fått för deras arbete (varken det kliniska arbetet eller det utvecklingsarbete som ligger i deras uppdrag), men det är rimligt att anta att omorganisationer tar tid, kraft och fokus från det arbete man är ålagd att göra. För arbetet på Avdelningen innebar förändringarna en stor osäkerhet kring möjligheterna för att arbeta vidare med de rutiner och den organisation personalen skapat för att bygga upp och utveckla kunskap och kompetens i arbetet – något som med stor sannolikhet påverkat personalens utrymme och kraft att arbeta med den problematik och de utmaningar som utvärde-

ringen pekar på. Det är möjligt att det är angeläget att i kommande utvärderingar ta fasta på organisationsperspektivet och belysa både frågor om omorganiseringars effekter samt om Avdelningens placering i organisationen och samarbete med andra enheter.

Denna utvärdering tar inte heller fasta på barnperspektivet i någon större utsträckning utan fokus har riktats mot hur de olika förståelser av våld som används kommer i konflikt med varandra och hur våldet tenderar att glida undan. Barnperspektivet är dock ett angeläget perspektiv att följa upp och en aspekt är att undersöka hur detta står i relation till den konflikt som finns mellan exempelvis strukturella och systemteoretiska perspektiv samt mellan hur kvinnor och män kommer att uppfattas, tolkas och synliggöras i en verksamhet som denna. För kommande utvärderingar menar jag även att det finns ett värde i att rikta sökluften mot de målgrupper som besökt verksamheten och som fått stöd och behandling där. Avdelningen har en mångfacetterad målgrupp och arbetar på ett nytt sätt med våld i nära relationer, det finns ett stort värde i att utvärdera hur olika målgrupper uppfattar den hjälp de erbjudits och fått. I en utvärdering av detta slag kan det vara värt att inkludera personer som både avbrutit och avslutat behandling, på så vis kan även kritiska röster fångas – vilka är viktiga för att utveckla verksamheten.

Det värt att uppmärksamma att utvärderingen har gjorts när verksamheten är relativt nystartad och är i ett uppbyggnadsskede, utvärderingen skall därför förstås som en del i ett utvecklingsarbete där syftet är att förstå, begripliggöra och vidareutveckla verksamheten. Jag kan inte nog understryka att min bedömning är att det arbete som utförs vid Avdelningen är ett kvalificerat och professionellt arbete av yttersta vikt. Den problematik utvärderingen pekar på belyser just vikten av deras arbete, eftersom utvärderingen med största tydlighet visar att våld är komplext och svårt att arbeta med, att det tenderar att glida undan och osynliggöras om vi inte håller fokus på och riktar tydliga insatser för att arbeta med det.

Några avslutande reflektioner

En av de viktigaste kunskaperna som denna rapport genererar är hur svårt det är att i praktiken arbeta inom områden där processer som handlar om kön, makt och våld aktualiseras eftersom de bär laddningar och motsättningar, något som gör dem extremt svåra att hantera. Erfarenheter från andra liknande verksamheter tyder på att konflikter lätt splittrar personalgrupper och försvårar både arbetet och arbetsplatsens relationer. På den aktuella Avdelningen har personalgruppen inte splittrats, men däremot stannat av i sin arbetsutveckling och många gånger tystnat kring dessa frågor.

Att våld, makt och kön är ett område som berör och upprör har diskuterats av flera forskare (ex. Eduards 2002; Nilsson 2009; Steen 2003; Wendt Höjer 2002). Steen (2003) talar om ett "slagfält" när hon beskriver kunskaps-/forskningsfältet som tar sig an frågan om mäns våld mot kvinnor. Hon menar att det finns olika förståelser av våld och våldsrelationer och att dessa kommer i konflikt med varandra. Hon menar också att den dominerande tolkningen inom forskningen och kunskapsproduktionen är den strukturella och i feministisk teori grundande förståelsen, där mäns våld förstås som relaterad till och en konsekvens av maktordningen mellan kvinnor och män. Denna rapport tyder dock på att den strukturella tolkningen utmanas i praktiken och att den inte nödvändigtvis är lika dominerande och självklar där, som

den varit inom forskning och politik (jfr Wendt Höjer 2002). I praktiken kommer de strukturella tolkningarna i konflikt med andra, mer individnära förståelser och teorier, detta eftersom vardagspraktiken många gånger är komplex på ett sätt som den feministiska förståelsen tycks ha svårt att hantera. Den feministiska förståelsen möter dessutom även ofta ett motstånd, ett motstånd som tenderar att väckas när kvinnors perspektiv och villkor lyfts fram och utmanar mannens normgivande position (jfr Edwards 2002). Feministiska perspektiv förstås som ensidiga, politiska och partiska och som problematiska i förhållande till den objektivitet som förväntas av socialarbetaren/terapeuten. Traditionella teorier och förståelser uppfattas däremot som mindre problematiska och den norm mannen utgör i dessa förblir ouppmärksam. I praktiken innebär detta att de strukturella tolkningarna inte värderas särskilt högt, de kan ses som viktiga och angelägna men ses också alltid som problematiska och ibland även som direkt felaktiga. I praktiken använder sig personalen därför ofta hellre av systemteoretiska, eller relationella om vi vill använda Steens (2003) terminologi, perspektiv som lyfter fram alla involverade parter och deras samspel för att förstå och arbeta med våld i nära relationer än strukturella.

Frågan är hur vi kan förstå rapportens resultat, handlar detta endast om den specifika Avdelningen och det arbete som bedrivs där, eller kan vi förstå de utmaningar som personalen möter i arbetet med våld i nära relationer i förhållande till mer övergripande processer? Steen (2002) pekar på den överordnade betydelse som strukturella perspektiv har i den kunskapsutveckling som finns inom området men andra forskare pekar på hur bland annat den politiska debatten vänt sig mot feministiska tolkningar och på olika sätt neutraliserat och avpolitiserat mäns våld mot kvinnor. Wendt Höjer (2002) har till exempel kritiserat benämningen "våld i nära relationer" och menar att när det blir allt vanligare att tala om och definiera våldet som just våld i nära relationer snarare än mäns våld mot kvinnor, sker en omdefinition som både vidgar förståelsen av problematiken samtidigt som kvinnors särskilda utsatthet för mäns våld och mannen som våldsutövare osynliggörs. Jag menar att omdefinitionen av mäns våld mot kvinnor till våld i nära relationer öppnar upp för en komplex förståelse av våld samtidigt som den utmanar och förlorar den maktaspekt som finns i dessa relationer och som har med kön att göra. Idag pratar både politiker, praktiker och forskare allt mer sällan om mäns våld mot kvinnor. Det är angeläget att se och kunna bemöta våld som är mer komplext än vad benämningen mäns våld mot kvinnor ger utrymme för. Att i arbetet med våld arbeta med flera olika former av relationer där det förekommer våld, exempelvis mellan förälder barn, våld i samkönade relationer eller våld i heterosexuella relationer där båda parter är delaktiga i våldet, är mycket viktigt. Frågan är dock hur benämningen "våld i nära relationer" används, vad den öppnar upp för och vad den eventuellt utesluter. Wendt Höjer (2002) pekar på att glidningen som skett inte nödvändigtvis behöver handla om ett ökat intresse, ökad kunskap och en större vilja att hantera problemet, det kan också handla om en glidning som syftar till att undvika den svåra frågan om mäns makt och kvinnors underordning, kvinnors utsatthet och mäns våldsutövning. Det är viktigt att ha i åminnelse att även om våld är komplext och förekommer i komplexa relationer, utesluter detta inte det faktum att mycket våld utövas i heterosexuella relationer där män är överordnade och kvinnor underordnade – denna fråga riskerar dock att gå förlorad i den neutrala benämningen som leder till en neutral och icke-relaterad maktdiskussion när våldet skall förstås, uppmärksammas och hanteras (politiskt såväl som praktiskt). Denna

spänning kan vi se återspeglad i arbetet på Avdelningen där ambitionen att synliggöra och arbeta med ett komplext våld och komplexa relationer kontinuerligt kämpar mot risken att osynliggöra kvinnors särskilda utsatthet för mäns våld samt mäns våldsutövning och överordning.

Referenser

- Acker, Joan (1990) "Hierarchies, Jobs, Bodies: A Theory of Gendered Organizations" i *Gender and Society*. Vol. 4, nr. 2, s. 139-158.
- Acker, Joan, Joke Esseveld & Kate Barry (1982) "Problematiseringer i kvinneforskningen" I Holter, Harriet & Ragnvald Kalleberg (red.) *Kvalitative Metoder i Samfunnsforskning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Adams, Robert, Lena Dominelli & Malcolm Payne (red.) (2002) *Critical practice in social work*. Basingstoke: Palgrave.
- Alternativ till vold (2009) "ATV 1987-2007", internet:http://www.atv-stiftelsen.no/index.cfm?dok_id=104&kat_id=6 Publicerat/Copyright 2006. hämtat 2009-12-02.
- Alvesson, Mats (2006) *Tomhetens triumf. Om grandiositet, illusionsnummer och nollsummespel*. Stockholm: Atlas.
- Alvesson, Mats & Stanley Deetz (2000) *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Archer, John (2002) "Sex differences in physically aggressive acts between heterosexual partners. A meta-analytic review" i *Aggression and Violent Behavior*. Nr. 7, s. 313-351.
- Benjamin, Jessica (1988) *The Bonds of Love. Psychoanalysis, feminism, and the problem of domination*. New York: Pantheon Books.
- Bangura Arvidsson, Maria & Tina Mattsson (2008) *Att mötas och bemötas – en utvärdering av Kriscentrum för kvinnor i Lund*. Lunds kommun.
- Berg, Anne-Jorun (1995) *Forskningsutsikter: Vidsyn, tvisyn og snever syn. Et essay om metode – analyse av empiri som reflektivt projekt*. Arbetsnotat Working paper, STS-arbetsnotat 19. Trondheim: Senter for teknologi og samfunn.
- Bergström, Lars & Annika Rudqvist (2006) *Mansfrid. En utvärdering av behandling för män som dömts för våld i nära relationer*. Arbetsrapport. Fakulteten för samhälls- och livsvetenskaper. Avdelningen för sociala studier. Karlstad universitet.
- Bolman, Lee G. & Terrence E. Deal (2005) *Nya perspektiv på organisation och ledarskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Brottsförebyggande rådet (2009) *Våld mot kvinnor och män I nära relationer. Våldets karaktär och offrens erfarenheter av kontakter med rättsväsendet*. Rapport 2009:12. Stockholm: Brottsförebygganderådet.
- Burck, Charlotte & Gwyn Daniel (1995) *Gender and family therapy*. London: Karnac books.
- Butler, Judith (1993) *Bodies That Matter – On the Discursive limits of "Sex"*. London & New York: Routledge.
- Butler, Judith (1999) *Gender trouble: Feminism and the subversion of Identity*. London & New York: Routledge.
- Bö Vatnar, Solverig Karin (2002) "'I syns ikkje denna familien min e nåkka verneverdig' Når familievernet møter voldsutövende familiefedrer" i Råkil, Marius (red.) *Menns vold mot kvinner. Behandlingerar og kunnskapsstatus*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Carlsson, Catharina (2008) *Mäns våld mot kvinnor. En studie om vad som motiverar män att gå i behandling*. Magister-uppsats. Folkhälsovetenskap. Mittuniversitetet Sundsvall.

- Carlsson, Ninni (2009) *Avslöjandets tid. Kvinnors bearbetning av sexuella övergrepp*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Chodorow, Nancy (1989) *Feminism and psychoanalytic theory*. New Haven and London: Yale University Press.
- Chodorow, Nancy (1999) *The power of feelings. Personal Meaning in Psychoanalysis, Gender, and Culture*. New Haven and London: Yale University Press.
- Collins, Patricia Hill (1989) "It's all in the Family: Intersections of Gender, Race, and Nation". *Hypatia*. Vol. 13, nr. 3 s. 62-82.
- Davies, Karen & Johanna Esseveld (1989) *Kvalitativ kvinnoforskning*. Stockholm: Arbetslivscentrum.
- Dobash, Emerson, Russel P Dobash, Kate Cavanagh & Ruth Lewis (1999) *Changing Violent Men*. Thousand Oaks, London: Sage publications.
- Dominelli, Lena (2002a) *Anti-Oppressive Social Work Theory and Practice*. Hampshire & New York: Palgrave.
- Dominelli, Lena (2002b) *Feminist Social Work. Theory and practice*. Basingstoke: Palgrave.
- Dominelli, Lena, Walter Lorentz & Haluk Soydan (red.) (2001) *Beyond racial divides: ethnicities in social work practice*. Aldershot: Ashgate.
- Eduards, Maud(2002)*Förbjuden handling: om kvinnors organisering och feministisk teori*. Malmö: Liber ekonomi.
- Eldén, Åsa (2003) *Heder på liv och död. Våldsamma berättelser om rykten, oskuld och heder*. Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Social Sciences.Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Eliasson, Mona & Barbro Ellgrim (2006) *En kunskapsöversikt. Mäns våld mot kvinnor i nära relationer*. Sveriges Kommuner och Landsting.
- Eliasson, Per Elis (2000) *Män, kvinnor och våld: att förstå och förändra våldsamt beteende: en rapport från manscentrum i Stockholm*. Stockholm: Carlsson.
- Eriksson, Maria (2003) *I skuggan av pappa. Familjerätten och hanteringen av faders våld*. Stenhag: Gondolin.
- Eriksson, Maria (2006) "Motvalls mödrar "Interagerande maktordningar och utrymme för handling" i Sandell, Kerstin & Diana Mulinari (red.) *Feministiska interventioner. Berättelser om och från en annan värld*. Stockholm: Atlas Akademi.
- Eriksson, Maria. (2006) *Mäns våldsutövande – barns upplevelser En kartläggning av interventioner, kunskap och utvecklingsbehov* Stockholm; Edita Sverige AB.
- Eriksson, Kristina & Marie Eriksson (2002) "Kön har ingen betydelse men könsblandning är bra: 'könsgörande' i två professionella sammanhang" i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. Vol. 23, nr. 1, s. 53-72.
- Eriksson, Maria & Gunilla Dahlkild-Öhman (2008) "Motstridiga förståelser av risk och riskbedömningar i familjerättssammanhang" i Eriksson, Maria, Åsa Källström Cater, Gunilla Dahlkild-Öhman & Elisabet Näsman (red.) *Barns röster om våld. Att tolks och förstå*. Malmö: Gleerups.
- Eriksson, Maria, Åsa Källström Cater, Gunilla Dahlkild-Öhman & Elisabet Näsman (red.)(2008) *Barns röster om våld. Att tolks och förstå*. Malmö: Gleerups.

- Eriksson, Bengt G & Per-Åke Karlsson (2008) *Att utvärdera välfärdsarbete*. Stockholm: Gothia förlag.
- Fahlgren, Siv & Lena Sawyer (2005) "Maktrelationer och normaliseringsprocesser i välfärdsstaten". *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. Vol 26, nr 2/3, s. 95-106.
- Fausto-Sterling, Anne (2000) *Sexing the body. Gender politics and the construction of sexuality*. New York: Basic books.
- Goldner, Virginia, Peggy Penn, Marcia Scheinberg & Gillian Walker (1995) "Kärlek och våld: Paradoxala könsföreskrifter i 'explosiva bindningar'", *Fokus 2*, tema Kärlek och våld.
- Gandolf, Edvard (2002) *Batterer Intervention System: Issues, outcomes, and recommendations*. Thousand Oaks, London: Sage Publications.
- Gothlin, Eva (1999) *Kön eller genus*. Göteborg: nationella sekretariatet för genusforskning.
- Grände, Josefin, Lisa Lundberg, & Maria Eriksson, (2009) *I arbete med våldsutsatta kvinnor*. Stockholm: Gothia förlag.
- Hanberger Anders, Wikström Eva & Ghazinour Mehdi (2006) *Regeringens insatser mot hedersrelaterat våld – en utvärdering av samverkans projekt: delrapport 1*, Umeå Centre for Evaluation Research.
- Hearn, Jeff (1998) *The violences of men: how men talk about and how agencies respond to men's violence to women*. London: Sage publications.
- Hofrén, Alexandra (2007) *Våld i samkönade relationer – en handbok från SKR*. Stockholm: Premiss: Sveriges kvinnojourers riksförbund (SKR).
- Holmberg, Carin & Christine Bender (1998) *Våld mot kvinnor – män i kris. En kartläggning av verksamheten på sju kvinnojourer och tre mansjourer 1997*. Socialstyrelsen.
- Holmberg, Carin & Viveka Enander (2004) *Varför går hon? Om misshandlade kvinnors uppbrottsprocess*. Ystad: Kabusa böcker.
- Holmberg, Carin & Ulrika Stjernqvist (2005) "Våld i samkönade parrelationer", *Socialmedicinsk tidskrift*. Vol. 82, nr 6, s. 548-557.
- Holmberg, Carin, Ulrika Stjernqvist, & Eva Sörensen (2005) *Våldsamt lika och olika: om våld i samkönade parrelationer*. Stockholm: Stockholms universitet, Centrum för genusstudier.
- Hydén, Margareta (1995) *Kvinnomisshandel inom äktenskapet. Mellan det omöjliga och det möjliga*. Liber utbildning.
- Hydén, Margareta (2002) "Har sociala problem ett kön?" i Meeuwisse, Anna & Hans Swärd (red) *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Isdal, Per (2001/2008) *Meningen med våld*. Stockholm: Gothia förlag.
- Isdal, Per & Marius Råkil (2002) "Volden er mannens ansvar – behandling av mannlige voldsutøvere som tiltak mot kvinnemishandling" i Råkil, Marius (red.) *Menns vold mot kvinner. Behandlinger og kunnskapsstatus*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Johansson, Helena (2006) *Brist på manliga förebilder. Dekonstruktion av en föreställning och en praktik*. Skriftserie 2006:4. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.

- Johnson, Michael P. (1995) "Patriarchal Terrorism and Common Couple Violence: Two Forms of Violence against Women", *Journal of Marriage and Family*. Vol. 57, nr. 2, s. 283-294.
- Johnson Michael P. (2006). "Conflict and Control. Gender Symmetric and Asymmetry in Domestic Violence", *Violence against Women*. Vol. 12, nr. 11, s. 1003-1018.
- Johnson, Michael P & Kathleen J Ferraro (2000) "Research on Domestic Violence in the 1990s: Making Distinctions", *Journal of Marriage and Family*. Vol. 62, nr. 4, s. 948-963.
- Kriminalvården (--) IDAP. *Integrated Domestic Abuse programme*. Kriminalvården, Norrköping. Elektronisk källa:
http://www.kriminalvarden.se/templates/KVV_InfopageGeneral___3650.aspx
 x. 2008-01-25.
- Källström Cater, Åsa (2004) *Negotiation normality and deviation: father's violence against mother from children's perspectives*. Örebro Studies in social work. Örebro: Universitet.
- Langfeldt, Thore (2002) "Terapeuten, empatien og onskapen" i Råkil, Marius (red.) *Menns vold mot kvinner. Behandlingerar og kunnskapsstatus*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Leira, Haldis Karen (2002) "To skritt fram, ett tilbake, og nye to skritt fram – Om motstand mot kunnskap om menns vold mot kvinner" i Råkil, Marius (red.) *Menns vold mot kvinner. Behandlingerar og kunnskapsstatus*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lundgren, Eva, Gun Heimer, Jenny Westerstrand & Anne-Marie Kalliokoski (2001) *Slagen dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning*. Stockholm: Brottsoffermyndigheten. Fritzes Offentliga Publikationer.
- Lundgren, Eva (2002) *Väldets normaliseringsprocess*. Stockholm: Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS).
- Lundgren, Eva (1992) *Gud och alla andra karlar. En bok om kvinnomisshandlare*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Mansfield, Nick (2000) *Subjectivity: Theories of the Self from Freud to Haraway*. New York: New York University Press.
- Mattsson, Tina (2005) *I viljan att göra det normala – en kritisk studie av genusperspektivet i missbrukarvården*. Malmö: Égalité.
- Mattsson, Tina (2010) *Intersektionalitet för socialt arbete. Teori, reflektion och praxis*. Malmö: Gleerups.
- May, Tim (2001) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Mellberg, Nea (2002) *När det överkliga blir verklighet: Mödrars situation när deras barn utsätts för sexuella övergrepp av fäder*. Umeå: Boréa.
- Mellberg, Nea (2004) *Mäns våld mot kvinnor: synliga mödrar och osynliga barn: en genomgång av svenskt offentligt tryck, facklitteratur och forskning om mäns våld mot kvinnor och våld/sexuella övergrepp mot barn*. Serie: Work in Progress. Uppsala: Uppsala universitet: Avdelningen för samhällsvetenskaplig genusforskning.
- Mulinari, Diana (1996) "Kvinnoprojekt och feminism" ur Sahlin, Ingrid (red.): *Projektets paradoxer*. Lund: Studentlitteratur.
- Mulinari, Diana (1999) "Vi tar väl kvalitativ metod - det är ju så lätt" i Sjöberg, Katarina (red.) *Mer än kalla fakta – kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

- Nilsson, Gabriella (2009) *Könsmakt eller häxjakt? Antagonistiska föreställningar om mäns våld mot kvinnor*. Lund: Lunds universitet, Institutionen för kulturvetenskaper.
- Pape, Hilde & Kari Stefansen (2006) "Kjønno-gvold" i Lorentzen, Jörgen & Wencke Mühleisen (red) *Kjønnsforskning: en grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Pease, Bob & Jan Fook (red.) (1999) *Transforming Social Work Practice: Postmodern Critical Perspectives*. London & New York: Routledge.
- Peterson, Gunilla (2006) "Närvarande mödrar och tillräckligt frånvarande fäder. Om socialtjänstens bedömningar av föräldrars omsorg", *Socialvetenskaplig tidskrift*. Vol. 13, nr. 1, s. 51-65.
- Pringel, Keith (2006) "En fallstudie av bruket och missbruket av intersektionalitet" i: Sandell, Kerstin & Diana Mulinari (red) *Feministiska interventioner. Berättelser om och från en annan värld*. Stockholm: Atlas Akademi.
- de los Reyes, Paulina & Diana Mulinari (2005) *Intersektionalitet – kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Malmö: Liber.
- Råkil, Marius (red.) (2002) *Menns vold mot kvinner. Behandlinger og kunnskapsstatus*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Starrin, Bengt (1993) "Participatory research – att skapa kunskap tillsammans" i Holmer, Jan & Bengt Starrin (red.) *Deltagarorienterad forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Steen, Anne-Lie (2003) *Mäns våld mot kvinnor – ett diskursivt slagfält. Reflektioner kring kunskapsläget*. Research Report No 131 from the Department of Sociology, Göteborg University.
- Scaub, M. & Williams, C. (2007) "Examining the Relations Between Masculine Gender Role Conflict and Men's Expectations About Counseling", *Psychology of Men & Masculinity*. Vol. 8, nr. 1, s. 40-52.
- Skr. (2007) Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer. Regeringens skrivelse 2007/08/39.
internetkälla: www.regeringen.se/sb/d/9761/a/92142
- SOU 2004:121 *Slag i luften – En utredning om myndigheter, mansvåld och makt* Stockholm; Elanders Gotab AB.
- Swan S.C., Snow D. L. (2006) "The development of a Theory of Women's Use of Violence in Intimate Relationships", *Violence against Women*. Vol. 12, nr. 11, s. 1026-1045.
- Thapar Björkert, Suruchi, (2007) *State policy, strategies and implementation in combating patriarchal violence, focusing on "honour-related" violence*, Norrköping: Integrationsverket.
- Wahl, Aurell, J. (1987). *Self-esteem, attitudes toward women, alcohol abuse and history of family violence in spouse battering males* Michigan: UMI Dissertation Information Service.
- Wallace, Robert & Nasko, Anna (2003) "Shame in Male Spouse Abusers and its Treatment", *Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma*. Vol. 7, nr. 1/2, s. 47-74.
- Wikan, Unni (2004) *En fråga om heder*. Stockholm: Ordfront.
- Widding Hedin, Lena (1997) *Det kan hända vilken kvinna som helst: en handbok om bemötandet av kvinnor som blivit utsatta för misshandel och sexuella övergrepp*. Göteborg: Anamma.
- Yin, Robert K (2007) *Fallstudien: Design och genomförande*. Malmö: Liber.

BILAGA

Verksamhetens definition av våld

FN:s definition av våld mot kvinnor lyder:

”Varje könsrelaterad våldshandling som resulterar i fysiskt, sexuell eller psykisk skada eller lidande för kvinnor, samt hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, vare sig det sker i det offentliga eller privata livet.”

Enligt deklarationen är mäns våld mot kvinnor ett historiskt uttryck för ojämlika maktförhållanden mellan könen, vilket bidrar till att kvinnor fortsätter att tvingas in i en underordnad ställning gentemot män.

”Stater bör med alla lämpliga medel och utan dröjesmål bedriva en politik som syftar till att avskaffa alla former av våld mot kvinnor”.

Per Isdahls, ATV, definition av våld hämtad från boken *Meningen med våld*

”Våld är en funktionell och rationell handling med riktning och innehåll. Våld är varje maktmissbrukande handling riktad mot en annan person som genom att denna handling skadar, smärtar, skrämmar eller kränker, får den andra personen att göra något mot sin vilja och eller sluta göra något den vill”

Grundantaganden om våld

Dessa antaganden definierar och konkretiserar hur våldet kan förstås och skall utgöra en gemensam utgångspunkt för personalen [fetstil i original].

”Våld kan förklaras utifrån många olika perspektiv. Det är ett individuellt, relationellt, strukturellt/genus, kulturellt och samhälleligt problem. Komplexiteten bör beaktas för att fånga problemet i sin helhet. Både i fråga om kunskapsbas (vetenskaplighet) och insatser skall motsvarande **helhetssy** eftersträvas. För att våld skall upphöra måste man arbeta med detta på flera nivåer:

Förebygga – för att uppkomsten av våld skall minska

Arbeta för att upptäcka våld och möjliggöra förändring – för att förhindra att våld upprepas.

För att lyckas behövs en överenskommelse om organisation för samarbete mellan olika aktörer, professionella såväl som frivilligorganisationer.”

Avdelningens grundantaganden om våld definieras även som [fetstil i original]:

- Våld är i grunden en **oacceptabel handling** som man måste ta avstånd från och arbeta emot. Detta gäller även det våld som utövas i ”det godas namn”
- Våld är alltid en **valbar handling som har alternativ, och som alltid är utövarens ansvar**
- Våld är **skadligt för alla** inblandade, och bör alltid beaktas som en säkerhetsrisk.
- Våra grundantaganden om vad som befrämjar förändringsprocesser och att våld upphör:

- Våldet ska benämnas
- Kraften till att förändras hämtas från en persons tankar om hur han/hon tror sig om att kunna fungera i framtiden dvs människors föreställningar om vilka **de vill vara** och inte idéer om vilka de är
- **Jämställdhet** är en viktig grund för att inte olika former av våld skall utövas i parrelationer
- **Stöd, respekt och empati**, istället för fördömande och moraliserande
- **En tilltro** till människors **förmåga att ta kontroll i sina liv**
- **Förmågan att organisera hjälp** så att förtroende och trygghet skapas snarast möjligt

Eftersom barn är särskilt utsatta då de lever i nära relationer i vilka de förekommer våld så skall barnperspektivet vara överordnat. Detta innebär [fetsstil i original]

- Barns rätt till **skydd** innebär att det inför varje åtgärd skall övervägas om åtgärden ökar barnets trygghet eller om den utgör en risk för barnet
- Barns rätt till **delaktighet** i samtliga processer som påverkar deras liv betyder att barn har rätt till information om vad som planeras och görs för och med dem och deras familj. Barnet skall ges möjlighet att uttala sig om planerna och genomförandet
- Barns rätt till **rättvis del av resurser** innebär att dessa skall konkretiseras i personer, tid och plats avsedda för barnen
- **Alla åtgärder måste ses i ett säkerhetsperspektiv. En reflektion över insatserna så att inte riskerna ökar för de utsatta måste hela tiden pågå.**